

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

2001 EKONOMİK KRİZİNİN MALA KARŞI SUÇLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ANALİZİ: BURSA ÖRNEĞİ

(DOKTORA TEZİ)

İsmet Nezih ABANOZ

BURSA - 2011

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

2001 EKONOMİK KRİZİNİN MALA KARŞI SUÇLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ANALİZİ: BURSA ÖRNEĞİ

(DOKTORA TEZİ)

İsmet Nezih ABANOZ

**Danışman:
Prof.Dr. Fügen BERKAY**

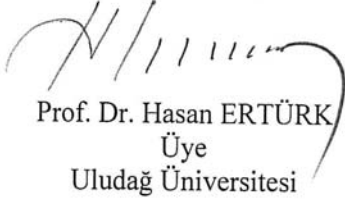
BURSA – 2011

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı'nda 710844001 numaralı doktora öğrencisi İsmet Nezih Abanoz'un hazırladığı "**2001 Ekonomik Krizinin Mala Karşı Suçlar Üzerindeki Etkisinin Analizi: Bursa Örneği**" konulu doktora çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 26/09/ 2011 Pazartesi günü 10:00-12:00 saatleri arasında Sosyoloji Bölümünde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı/başarısız olduğuna (oybirliği/~~oy çokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Fügen BERKAY
Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan ERTÜRK
Üye
Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Serpil AYTAÇ
Üye
Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Veysel BOZKURT
Üye
İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Füsun SOKULLU- AKINCI
Üye
İstanbul Üniversitesi

26/09/ 2011

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : İsmet Nezih Abanoz
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Sosyoloji
Bilim Dalı : Sosyoloji
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı : ix + 115
Mezuniyet Tarihi : / / 20.....
Tez Danışmanı : Prof Dr. Fügen BERKAY

2001 EKONOMİK KRİZİNİN MALA KARŞI SUÇLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ANALİZİ: BURSA ÖRNEĞİ

Kriz kavramı tarih boyunca suç ile ilişkilendirilmiştir. Mala karşı suçlardaki artış ekonomik krizler ile yakından ilişkilidir. Açıktır ki ekonomik krizler insanı sosyal, kültürel ve psikolojik olarak etkilemektedir. Bundan dolayı ekonomik krizlerin insanların yaşamını doğrudan etkilediği ileri sürülebilir. Ekonomik anomi, eşitsiz gelir dağılımı, endüstrileşme ve yaygın işsizlik sonucunda, yabancılaşma ve toplumsal yeni tabakalaşma ile ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada iki durum incelenmek istenmiştir. Birincisi, anomi kavramı ile ekonomi ilişkisi, ikinci olarak da Bursa’da yaşanan 2001 ekonomik krizi sırasında ve sonrasında mala karşı suç oranlarındaki değişim. Çalışmada kullanılan yöntem literatür taraması ve ikincil kaynakların kullanılması ile oluşturulan bir yöntemdir. Çalışmanın uygulama bölümünde, yüz bin kişi başına düşen suç oranları tek değişkenli zaman serisi analizi perspektifinde ele alınmıştır. Bulgular göstermiştir ki 2001 ekonomik krizi boyunca ve sonrasında Bursa’da mala karşı suçlar, pozitif ve devamlı bir şekilde artmıştır.

**Anahtar Sözcükler: Anomi Ekonomik Kriz Mala Karşı Suç Oranları
İşsizlik ve Eşitsiz Gelir Dağılımı Endüstrileşme**

ABSTRACT

Name and Surname : İsmet Nezih Abanoz
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Sociology
Branch : Sociology
Degree Awarded : PhD
Page Number : ix + 115
Degree Date : / / 2011
Supervisor : Prof Dr. Fügen BERKAY

ANALYSIS OF THE IMPACT OF THE 2001 ECONOMIC CRISIS ON THE PROPERTY CRIMES: THE CASE OF BURSA

The concept crisis has been associated with all kinds of crime throughout the history. Economic crises have also been related to the increase in the property crime. Obviously, economic crises have an impact over human beings in terms of sociology, psychology and culture; therefore, it can be asserted that economy have influence on human life directly. The results of economic anomie, the unequal distribution of income, prevalent unemployment, industrialization have caused alienation and new kinds of stratification. The aim of this thesis has two fold purpose. First, it aims to demonstrate that anomie is related to economy and second it aims to present that during and after the economic crisis 2001 the property crime rates change in Bursa. The method of this study is developed by using secondary data. In the application part of the study, crime rates for a hundred thousand per capita are discussed in the perspective of univariate time series analysis. The findings indicate that during and after the 2001 economic crisis in Bursa, number of property crimes increased positively and continuously.

Key Words: **Anomie Economic Crisis Property Crime Rates**
Unemployment Industrialization Unequal Distribution of Income

ÖNSÖZ

Doktora çalışmamda sabırla ve umutla, çağını yakalamış bir akademisyen olmak istedim. Bu amacıma da ulaştığım düşüncesindeyim. Bu yolculukta genelde kamu ve özel kuruluşlarda çalışan görevlilerden yardım gördüğümü söyleyebilirim. Yardımlarını hep hatırlayacağım kamu görevlilerinden Bursa İl Emniyet Müdürü Sayın Halil YILMAZ'a; yine emniyet müdür yardımcısı Serhat TEZSEVER, şube müdürleri Zafer ERSİN, Vehbi KARADAĞ, Şahin DİZMAN, emniyet amiri Hakan AKSOY, polis memuru Hüseyin ÇAKIRTAŞ'a şükranlarımı sunmak isterim. Kırsal kesim hakkında aldığım bilgilerin temininde olmazsa olmaz yardımları için şu anda Afrika'da ateşe olan Jandarma Kurmay Başkanı dostum Mustafa SAKA'ya da teşekkürlerimi sunarım. Manevi desteklerini esirgemeyen okulumuz Müdürü Prof Dr. Metin ERDEM ve öğretim görevlilerinden Dr. Zerrin FIRAT, meslektaşım Halil GÜLMEZ, meslektaşım ve oda arkadaşım Yalın KORUKÇU'ya; fiziki ve manevi desteklerini hep yanımda hissettiğim Dr. Barbaros KEMER'e, okulumuz çalışanlarından sekreterimiz Özbay KAYA, Mehmet GÜZEL, Muzaffer ESKİCİ, Ali ŞİMSEK ve Necla CENGİZ'e müteşekkirim. Çalışmamın başından beri hep yanımda hissettiğim ablam Dr. Hayriye ŞENGÜN'e, istatistik konusunda çalışmamıza can veren ve katkısının pek çok olduğuna inandığım hocamız Dr. Özer ARABACI'ya teşekkürü borç bilirim. Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan öğrencim Şeref ÖZMEN'e ilk kez ortaya koyduğumuz asgari ücretler çalışması için; üniversitemiz kütüphane çalışanlarına Bursa'da ilk kez ortaya konan işsizler çalışması için, Bursa Esnaf ve Sanatkarlar Odası Genel Sekreterine, Bursa Cumhuriyet Başsavcılığı ve Adli Sicil İstatistik Genel Müdürlüğü ve Bursa İl Sağlık Müdürlüğü'ne yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Ancak bu arada daha fazla bilgi beklediğim bazı kurumlardan bilgi alamamanın hayal kırıklığını da yaşadığımı itiraf etmeliyim.

Yardıma ihtiyacım olup olmadığını devamlı sorup beni cesaretlendiren annem Sevim ve babam Hayri ABANOZ'a; ağabeyim Mete Bahadır ABANOZ, kardeşlerim Ümit ve Pınar ABANOZ'a şükranlarımı sunuyorum. Manevi desteklerini hep yanımda hissettiğim, ancak sıcak ilgimi ihmal ettiğim Nuray, Ekin Su ve Salih Deniz'e de doktora çalışmalarım süresince gösterdikleri sabırdan dolayı minnet borçluyum.

Akademik ortamda çalışmalarımı yaparken özgür bir ortam buldum. Bu ortamın sağlanmasında katkı ve yol göstericiliğiyle en önde gelen hocam Prof. Dr. Sayın Fügen BERKAY'a özellikle en içten duygularıyla şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca bu yolculukta beni yalnız bırakmayan ve çalışmama değerli katkılarda bulunan Prof. Dr. Serpil AYTAÇ, Prof Dr. Hasan ERTÜRK, Prof Dr. Veysel BOZKURT ve yoğun programları arasında zaman ayırıp çalışmada önemli düzeltmeler yapmamı sağlayan Prof Dr. Füsun SOKULLU-AKINCI'ya ve tez hazırlamamda emeği geçen ismini saymadığım herkese, teşekkürü bir borç bilirim. Sağolun.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
TABLolar VE GRAFİKLER.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAPİTALİST SİSTEM VE KRİZLER

I. EKONOMİK KRİZ KAVRAMI.....	6
II. BÜYÜME VE KRİZ.....	7
III. EKONOMİK KRİZ TÜRLERİ.....	9
A. Asya Krizi Öncesi Finansal Krizler.....	10
B. Bankacılık Krizleri.....	11
C. Sistematik ve Uluslar Arası Finansal Krizler.....	11
D. SS(Sudden Stop) Sert Düşüş Krizleri.....	12
E. İkiz Krizler.....	12
F. Para Krizleri.....	13
G. Reel Sektör Krizi.....	13

İKİNCİ BÖLÜM KRİZ VE SUÇUN KURAMSAL ANALİZLERİ

I. DURKHEİM'İN EKONOMİK ANOMİ KAVRAMI.....	15
II. MARX'İN EKONOMİK KRİZ KAVRAMI.....	19
III. SUÇ VE ANOMİ İLİŞKİSİ.....	23
IV. SUÇ OLGUSU VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	27
A. Suç Türleri.....	30
B. Suçun Bireysel Sebepleri.....	32
C. Suç Teorileri ve Suçun Toplumsal Nedenleri.....	33
1. Sosyal çatışma teorisi.....	33
2. Postmodernist teori.....	34
3. Eleştirel (radikal) teori.....	35
4. Sol realist teori.....	36
5. Merton'un anomi teorisi.....	37
6. Kurumsal anomi teorisi.....	39
7. Yaftalama teorisi (labelling theory).....	39
8. Sağ gerçekçilik teorisi.....	40
9. Ekonomik teori.....	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE EKONOMİK POLİTİK DURUMA KISA BAKIŞ

I. CUMHURİYET DÖNEMİ EKONOMİK SİSTEMİ.....	45
A. Küreselleşme ve Cumhuriyet Ekonomisi.....	46
B. Türkiye’de Yaşanan Ekonomik Krizlere Kısa Bir Bakış	53
C. Ülkemizde Yaşanan Bazı Ekonomik Krizler	53
1. 1994 Ekonomik krizi.....	51
2. 2001 Ekonomik krizi.....	54
D. Türkiye’de Ekonomik Krize Götüren Politikalar.....	54
E. Türkiye’de Makro Ekonomik Göstergeler ve Suç.....	55
II. BURSANIN SOSYO-EKONOMİK ve TARİHSEL	
YAPISINA KISA BAKIŞ	67
A. Bursa’da Kentleşme	67
B. Bursa’da Göç Olgusu	69
C. Bursa’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı	73

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

2001 EKONOMİK KRİZİNİN SUÇA ETKİSİ BAĞLAMINDA BİR ARAŞTIRMA

I. TEZİN AMACI.....	83
II. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ	84
III. PROBLEM	84
IV. SAYILTILAR	84
V. SINIRLILIKLAR.....	84
VI. ARAŞTIRMA SORULARI	85
VII. HİPOTEZLER	85
VIII. BULGULAR.....	85
A. METODOLOJİ	85
1) Gecikme yapısının belirlenmesi	88
2) Dickey-Fuller ve genişletilmiş Dickey-Fuller testleri	89
B. UYGULAMA.....	91
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	102
KAYNAKÇA	105
EK.....	116
ÖZGEÇMİŞ.....	117

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.s.	Adı Geçen Söyleşi
a.k.	Aynı Kaynak
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
ed.	Editör
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İMF	Uluslar arası Para Fonu
İşkur	İş ve İşçi Bulma Kurumu
İTO	İstanbul Ticaret Odası
KİT	Kamu İktisadi Kuruluşları
No	Numara
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
S.	Sayı
s.	Sayfa
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SPSS	Sosyal Bilimler için İstatistik Programı
ss.	Sayfadan Sayfaya
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
USA	Amerika Birleşik Devletleri
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı
Vol.	Volume

TABLÖLAR

Tablo 1:	Ekonomik Krizler ve Sosyal Çalkantılar	20
Tablo 2:	1993-2003 Yılları Arasında Türkiye'deki İşsizlik Durumu	54
Tablo 3:	Türkiye'de Temel Makro Ekonomik Göstergeler-1995-2002.....	55
Tablo 4:	Gayrisafi Yurtiçi Hâsılanın Sermayedarlar ve Çalışanlar Dağılımı	56
Tablo 5:	Doğum Yerine Göre Bursa'daki Nüfus Hareketleri	69
Tablo 6:	1998-2009 Yılları Bursa'da Açılan ve Kapanan İş Yerleri	71
Tablo 7:	1999-2005 Yılları Bursa'da Kamu Yatırım Miktarları.....	72
Tablo 8:	2000-2010 Bursa'da Kırsal Alanda Bazı Mala Karşı Suç Sayıları	73
Tablo 9:	Üç Büyük İlçe Yeşil Kart Sahipleri	75
Tablo 10:	1996-2010 Bursa İli İş Başvuruları Sayıları	76
Tablo 11:	Bursa 1980-2010 SGK'ya göre Brüt Asgari Ücret.....	78
Tablo 12:	1994-2010 Dönemi Bursa Geneli Mala Karşı Suçlar İstatistikî Bilgiler.....	89
Tablo 13:	1994-2010 Yüz Bin Kişi Başına Düşen Mala Karşı Suçlar.....	90
Tablo 14:	Toplam Mala Karşı Suçların Anlamlılıkları	90
Tablo 15:	1994-2010 Bursa İşlenen Suçların Anlamlılığı ve Test İstatistikleri-A	91
Tablo 16:	1994-2010 Bursa İşlenen Suçların Anlamlılığı ve Test İstatistikleri-B	92
Tablo 17:	1994-2010 Bursa İşlenen Suçların Anlamlılığı ve Test İstatistikleri-C	93
Tablo 18:	1994-2010 dönemi Üç Büyük İlçe İstatistikî Verileri	94

GRAFİKLER

Grafik 1: Türkiye’de 1993-2006 Yılları Arasındaki Asayiş Suçları	61
Grafik 2: Türkiye’de 1990-2005 Yılları Arasındaki Boşanma Olayları	63
Grafik 3: Bursa Büyükşehir Belediyesi Üç Büyük Şehir Bina Bitişleri	67
Grafik 4: Bursa’da Boşanma Sayıları	72
Grafik 5: 1998-2010 Yılları Bursa İcra Davaları	74
Grafik 6: 1993-2010 Bursa İline Tahsis Edilen Yeşil Kart Sayıları	75
Grafik 7: Bursa’da 1996-2010 Yılları İş Başvurusu Yapanlar.....	77
Grafik 8: Bursa 1980-2010 Asgari Ücret	79
Grafik 9: Bursa İli Mala Karşı Suçların Zaman Yolu Grafikleri	88
Grafik 10: 1994-2010 Bursa’da Mala Karşı İşlenen Suçlar Toplamı Grafiği.....	89
Grafik 11: 1994-2010 dönemi Nilüfer İlçesi Suç Verileri Zaman Yolu Grafiği.....	95
Grafik 12: 1994-2010 dönemi Yıldırım İlçesi Suç Verileri Zaman Yolu Grafiği	95
Grafik 13: 1994-2010 dönemi Osmangazi İlçesi Suç Verileri Zaman Yolu Grafiği	96

GİRİŞ

İktisadi gelişim tarihi, insanların sosyal yaşamı ve toplumdaki olayların ayrılmaz parçasıdır. Günümüzde insan yaşamı çoğunlukla ekonomiye bağlı olarak değişmektedir. Ekonomik krizlerin dışında düzen eksikliğini anlatan başka kriz durumları da bulunmaktadır. Örneğin savaş hali, mümkün ve mevcut krizlerin en şiddetlisidir. Nitekim 1500'lerin sonu ve 1600'lerin İngiltere'sinde savaş ve diğer kıtlık durumlarının fiyat artışlarına sebep olması, suç oranlarındaki artışa da sebep olmuştur. Özellikle mala karşı suçlarda artış yaşanan dönemin sebebi olarak, insanların ekonomik durumlarının yetersiz olduğu ileri sürülmüştür.¹

Ekonomik krizlere tarihin her döneminde rastlanılmakla birlikte, daha çok 1990'lı yıllardan sonra bu tür krizlerin sıklığında artış görülmektedir. Özellikle 2000'li yılların sonuna doğru ekonomik krizler bilimsel çalışmalara daha fazla konu olmaktadır. Bu çalışmalar adeta Marx, Durkheim ve Adam Smith'in yeniden keşfedilmesine benzetilebilir.

Genel olarak bakıldığında, ekonomik krizlerin suç ile ilişkisini araştıran bilimsel çalışmaların sayısı sınırlıdır. Çalışma boyunca bu konudaki araştırmalar bulunmaya çalışılmış, ancak bulunan çalışmaların bir elin parmaklarını geçmediği görülmüştür. Ülkemizde ilgili çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu tür çalışmaların bilimsel yargılara ulaşabilmesi için geniş bir zaman dilimi içindeki suçlar ile sosyo-ekonomik verilere ulaşılması gerekmektedir, ancak bu ulaşım güç görülmektedir. Var olan güçlükler karşılık, yine de bu çalışmada Bursa için bir istatistik model oluşturabilecek veri tabanına ulaşılmıştır. Ayrıca konu hakkında daha önce yapılmış sınırlı sayıdaki bilimsel çalışmalara ulaşılmış; beraberinde bu çalışmaları destekleyici betimsel verilere de ulaşılmıştır.

Bu çerçevede, ekonomik krizler sonucunda birçok toplumsal sorun meydana geldiğinden mağdur tarafların sayısının da fazla olduğu görülmektedir. Bu nedenle, eldeki çalışma ile Türkiye'de ilklerden sayılabilecek bir çalışma için çaba sarf edilmiş; bu alanda daha sonra yapılabilecek benzer araştırmalar için destek oluşturulmak istenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, endüstri devrimi sonrası gelişmeler, kapitalizm olgusu ve dolayısıyla kaçınılmaz olarak ekonomik kriz olgusu ele alınacaktır. Ekonomik krizlerin alt yapısı etraflıca irdelendikten sonra, ekonomik krizler hakkında klasik

¹ Peter Lawson, "Property Crime and Hard Times in England", 1559-1624, **Law and History Review**, Vol 4, No 1, Spring, 1986, ss. 95-127.

ekonominin kuramsal görüşleri tekrar ortaya konmaya ve bahse konu teorik çerçeve ile dünya ve Türkiye ekonomisinin yapısı da irdelenmeye çalışılacaktır.

Ancak dikkat edilmesi gereken husus, ekonomik krizlerin sadece bir ülkede veya bir kentte ele alınmasının zorluğudur. O halde bu çalışmada da 2001 ekonomik krizi hem dünya, hem Türkiye ve hem de il bazındaki bağlantıları ile ele alınacaktır. Bu çaba, ekonomik krizlerin hem küresel yapısı gereği, hem de konunun etrafıca anlaşılabilmesi için başvurulan bir yol olarak değerlendirilebilir.

İkinci bölümde, ekonomik kriz kavramını ele alan düşünürlerin görüşlerine yer verilecektir. Bu alanda birçok görüş bulunmakla beraber, çalışmada Türkiye’de ilk defa ele alındığı düşünülen Durkhem’in “ekonomik anomi” ve 2008 ABD ekonomik krizi sonrası oldukça sık olarak başvurulan Marx’ın “ekonomik kriz” kavramları irdelenecektir.

Üçüncü bölümde, ekonomik krizlerin suç ile ilişkisi ve konuya ilişkin suç teorileri ve kuramsal yaklaşımlar ele alınacaktır. Bu alanda birçok suç teorisi olduğundan ilgili teoriler seçilecek ve suç teorilerinin birleştirilmesi konusundan kısaca bahsedilecektir.

Dördüncü bölümde, Türkiye ve Bursa’nın tarihsel açıdan ekonomik ve politik yapısı irdelenecek ve Cumhuriyet dönemi ekonomik ve politik yapısı günümüze dek izlenmeye çalışılacaktır. Bu yapılırken yine Türkiye ekonomisi, dünya ekonomisinden yalıtılmış olarak değil, onunla iç içe tarihsel bir perspektife oturtulmaya çalışılacaktır. Ardından Bursa’nın kentleşme, göç, yoksulluk gibi olgularına kısaca bakılacaktır.

Beşinci bölümde, yukarıda bahsedilen konular, 2001 yılı öncesi ve sonrası olmak üzere irdelendikten sonra ekonomik krizin, sosyal ve kriminolojik yapıyı ne derece etkilediğinin analizi yapılacaktır. Bunun için çeşitli kurumlardan talep edilen ekonomik veriler ve suç verileri değerlendirilmeye ve sonuçlar elde edilmeye çalışılacaktır. Sonuçlara ulaşmada konuya, daha çok mala karşı suçlar bakımından yaklaşılabilecek ve elde edilen veriler değerlendirilerek, spss zaman serisi analizi ve sentezlemesi ile sonuçlar elde edilmeye çalışılacaktır. Ulaşılabilen il ve ilçe bazındaki verilerin hepsi değerlendirildikten sonra 2001 ekonomik krizinin Bursa’da mala karşı suçları ne derecede etkilediği anlaşılabilir ve gelecekte yapılacak ve gelecek çalışmalara öneriler sunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAPİTALİST SİSTEM VE KRİZLER

Devlet, siyasi bir kurum olarak toplumu etkilemekte ve tarihsel süreç içinde de toplum devleti, bir ekonomik ve siyasi kurum olarak sürekli yeniden oluşturmaktadır. Bu durum, kendiliğinden olmamaktadır. Devleti oluşturan toplumdur. Devletin oluşumu ve fonksiyonları hakkında birçok düşünür görüş belirtmiştir. Bunlardan Machiavelli, devletin güçlü olmasının kişisel özgürlüklerden daha önemli olduğunu belirtirken; fizyokratlar, kişilerin de güçlenmesi ve zenginleşmesinin önemine vurgu yapmıştır. Diğer yandan Fichte, devletin zaman içinde fonksiyonunu yitireceği fikrinin temelini atmış, Proudhon ise devletsiz bir düzeni savunabilmiştir. Hegel ise devleti toplum içindeki çatışmalardan etkilenen bir olgu olarak algılamış, ancak devletin gerekliliğini inkâr etmemiştir. Daha sonra gelen Robert Owen, dernekçi sosyalist devletin ve Karl Marx ise emekçilerin yönettiği sosyalist bir devletin, insanları mutluluğa götüreceğine inanmış ve belli kitleleri de buna inandırmışlardır.* Bu arada ekonomi, devletlerarası ilişkilerin de temelinde yer almaktadır denebilir. Egemen devletler ve bu güçlere bağlı devletler, bu ilişkide önemli rol oynarlar. Günümüzde devlet kapitalizmi, çeşitli biçimleri ile yaşamı yönlendirmektedir.

Tarih boyunca toplumların, devlete ihtiyaç duyduğu kesindir. Kemal Gözler, çeşitli devlet teorilerinden bahsetmektedir. Bunlar aile teorisi, biyolojik teori, kuvvet ve mücadele teorisi, toplumsal sözleşme teorisi ve ekonomik teoridir.¹ Ekonomik teori, çalışmamıza daha yakın görülmektedir. Bu teoriye göre, toplumların devlet kurmasının temelinde ekonominin yattığı söylenebilir. Hatta ekonomik teoriye göre, toplumu ekonomik alt yapı oluşturur. Bu görüşe göre, insanın bilincini belirleyen de maddi gerçeklerdir. Toplumda ekonomik yapı bozuk ise ekonomi de bozuk (kriz durumu) olacaktır. Devlet ve yönetimleri ekonomide her zaman başarılı olamamaktadır. Özetle devletin gelişme eğilimi, ekonomik yolların siyasal yollara karşı verdiği sürekli mücadeledir denebilir; çünkü ekonomi, temelinde bölüşüm sorununu barındırır.² Belki tarım toplumlarında meydana gelen krizlerin birçoğu doğal afetler nedeniyle, ancak günümüz kapitalist ekonomilerindeki

* Geniş bilgi için bkz. Henri Denis, **Ekonomik Doktrinler Tarihi**, çev. Attila Tokatlı, 1. Cilt, 3. Basım, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1997, 100-220.

¹ Kemal Gözler, **Devletin Genel Teorisi**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2007, s. 34.

² Franz Oppenheimer, **Devlet**, çev. Alaeddin Şenel, Yavuz Sabuncu, Engin Yayıncılık, 1997, s. 173.

krizler insanın kontrolündedir. O halde ekonomik krizler de insan ve yönetim hatalarından kaynaklanır denebilir. Ekonomik durum en özet haliyle üretim, tüketim ve tasarrufların düzenlenmesiyle açıklanabilir. Bunlar bir ülke ekonomisinde kaçınılmaz olgulardır. Örneğin üretimi yetersiz ülke ekonomisi, bir yerde sorun yaşıyor demektir. Bunun gibi tasarruf yapamayan toplumda da sorun vardır, çünkü yatırım yapamaz. Bütün bu ekonomik unsurlarda düzensizlik, daralma ve belirsizlik krizin gelişini hazırlayabilir. Bir ülkede hisse senedi fiyatları aşırı yükselmiş, yerli para “aşırı” değerlenmiş, dış borç sürdürülemez hale gelmişse, kriz beklentisi doğar. Oysa sürdürülebilir dış açık, uzun vadeli dış borç, iç tasarrufların artışı, paranın aşırı değerlenmesinden kaçınma gibi politikalar uygulamak, toplumları krizden uzak tutabilir. Bu politikalar uygulanmadığında kriz başlar ve toplum büyük maliyetler öder. Bunlardan biri ailenin sarsılması, bir diğeri suç oranlarının yükselmesidir. Benzer şekilde o ülkede gelirlerin topluma dağılımı da dengesiz olur. Düzensiz yaşam, büyükşehirlerde gecekondulaşmaya, çevre kirliliğine ve doğanın tahrip edilmesine yol açar. Görüldüğü üzere, ekonomi birçok alanı etkilemektedir. Günümüz kapitalist ekonomik krizlerinin de bir-iki yılda biteceğini söylemek safdillik olur. Örneğin krizin sonuçlarından olan işsizlik oranları bir miktar düşürülse de uzun vadede artışla devam edebilir. Politik yanlışlıklar, ekonomik daralmaları da beraberinde getirmektedir. Eğer bireysel arzular, toplumun genel isteklerinin üzerinde tutulursa, ekonomik sıkıntılar kaçınılmaz olacak; bu da ekonomik krizleri beraberinde getirecektir.³ Bütün bunlar belirtilirken devleti yönetenler ile yönetilenler arasındaki iletişim ve işbirliği tam olmalıdır ki toplum, sağlıklı ve mutlu bir toplum olsun. Günümüzde artık toplumları sadece paranın mutlu etmediği, insanın diğer bazı temel ihtiyaçlarının da karşılanması gerektiği bilinmektedir. Bunun için mutlaka disiplinli ve planlı yönetimler gerekmektedir. Oysa Naom Chomsky karamsardır. Ekonomik krizlerin uzun süreli etkilerinden bahsederken;

“...sistem çöktü, ekonomik bunalım bu fırsatların sonunu getirdi. Ve aslında Amerika bu ekonomik buhrandan bir daha asla çıkamadı” demektedir.⁴

Serbest ve disiplinden uzak ekonomik sisteme göre dünya çapında yürütülmeye çalışılan ekonomik politikalar göstermektedir ki; insanların bir bölümü zenginleşirken,

³ Stephan Mestrovic, **Emile Durkheim and the Reformation of Sociology**, Rowman and Littlefield Publishers, Maryland, USA, 1993, s. 129.

⁴ Naom Chomsky, **İktidarı Anlamak**, ed: Peter R. Mitchell, John Schoeffel, çev. Taylan Doğan, BGST Yayınları, İstanbul, 2010, s. 72.

büyük bir bölümü ise gün geçtikçe fakirleşmektedir. O halde Chomsky'nin görüşlerine katılmak mümkündür. Yüksek gelirli sanayi ülkeleri, dünya nüfusunun yüzde 15,5'ini oluştururken; çevre ülkeler yüzde 84,5'ini oluşturmaktadır. Oysa yaratılan milli gelirin sırasıyla zengin ülkeler yüzde 73,2'sini ve fakir ülkeler ise sadece yüzde 26, 8'ini alabilmektedir. Yine ihracattan elde ettikleri paylar sırasıyla yüzde 80,1 ve yüzde 19,8 olmaktadır. Bu tür politikalar dengesiz gelir dağılımına sebep olmaktadır. Bu durum en çok gelişmekte olan ve geri kalmış ülkeleri olumsuz etkilemektedir.⁵

Bazı ekonomistlere göre, bahsedilen krizlerin belli elden yürütüldüğü bile ileri sürülmektedir. Bunun için spekülâtif davranışların uygulamaya konduğu veya bilinçli olarak bir ülkedeki politik sistemin istenilen kıvama getirildiği belirtilmektedir. “Şok Doktrini” kitabının yazarına göre, neo-liberalizmin fikir babası Milton Friedman, 1970’lerde Orta Amerika’da bir ülkeye, ekonomide hızlı bir değişimi öneren kişi olmuştur. İstenilen şey ise serbest piyasa ekonomisinin hızla hayata geçirilmesi; ülkenin ulusallaşma sürecinden uzak tutulmasıydı. Yazar, birçok ülkede serbest ekonomik politikaların uygulamaya konması pahasına mevcut hükümetlerin devrildiğini ve yerlerine serbest piyasa ekonomik politikalarına sıkı sıkıya bağlı hükümetlerin işbaşına getirildiğini belirtmektedir.⁶ Benzer şekilde ülkemizde de neo-liberal politikaların 1980 sonrası yabancı bazı güçler tarafından dayatıldığı belirtilmektedir. Kafaoğlu’na göre⁷ Merkez Bankası’nın kamu kesimine açacağı kredilerin hacmi Türk hükümetlerince değil, IMF’nin belirlediği prensiplere göre ayarlanmakta idi.

Yukarıdaki görüşlere eleştiri şu yönde olabilir: Bir ülkede milli gelir artıyor ise diğer sorunlar atlatılabilir, önemli olan milli gelirin artmasıdır. Ancak ekonomide milli gelir artarken işsizlik artıyor ise; ücretlerde artış olduğunu söylemek zordur. Bunun gibi, dış ticaret açığı fazla ise yani ithalata dayalı büyüme yaşanıyor ise ülkenin borçları artar ve kişi başına borç da artar. Bu ise o ülkede kriz riskinin varlığının devam ettiği anlamına gelebilir. Çünkü büyüme vardır fakat ülkenin reel ekonomisindeki üretim küçülür. Bu durum, gelir dağılımında dengesizliğe sebep olur.

Yukarıda azınlıktaki belli kesim zenginleştikçe toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan kesimin fakirleştiğinden bahsedilmişti. Dengesiz gelir dağılımı olan ülkelerde

⁵ Elif Çolakoğlu, **Kentsel Yoksulluk, Yerel ve Kentsel Politikalar**, Ed: M. Akif Çukurçayır, Ayşe Tekel, Çizgi Kitapevi, Konya, 2003, s. 467.

⁶ Naomi Klein, <http://www.naomiklein.org/shock-doctrine>, (Erişim Tarihi: 28. 05. 2011).

⁷ Arslan Başer Kafaoğlu, **Türkiye Ekonomisi**, Yakın Tarih 2, Kaynak Yayınları, 2008, 36 vd.

milli gelir düşerken; belli zengin kesim gelir artırmaktadır. Ülkemizde de her yıl İstanbul Sanayi Odasında yayınlanan en büyük 500 şirket tablosunda⁸ bu durum kolayca görülmektedir. Buna göre şirketler, kârlarını kriz yıllarından sonra dahi artırmaktadır.

I. EKONOMİK KRİZ KAVRAMI

Kriz, bir anda veya bir zaman bölümünde, normal olarak işleyen sürecin kısa, orta veya uzun süreli olarak sekteye uğraması ve bir zararın ortaya çıkmasıdır.⁹ Ekonomik kriz ise kaynağı genel olarak iktisadi olan, içsel veya dışsal nedenlerden kaynaklanan ve oluştuğunda ekonomik, ticari, mali, sosyal, kültürel değişimlere ve olumsuzluklara sebep olan olgulardır.¹⁰ Bir ulusal ekonominin milli gelir gibi makro göstergelerinin iniş (bazen kriz, bunalım, depresyon) ve yükselme, çıkış aşamalarına “iktisadi çevrim” denir. Dikkat edilirse ekonomik göstergelerdeki iniş, kriz veya bunalım olarak anılmaktadır. Bu düşüş anında, toplumun daha çok alt tabakalarının zarar gördüğü açıktır. İktisadi çevrimler çıkışları da içerir, ancak bu çıkışlar inişleri de kaçınılmaz kılar. Bunu günümüze uyarlarsak, bu durum, finans kapitalizminin (paranın para kazanması dönemi) krizi olarak görülür. Kriz, dar çerçevede ele alınırsa, ülke bazında ya da makro düzeyde küresel etkisiyle ele alınır. ABD merkezli ekonomik kriz göstermiştir ki ABD’nin krizi dünyanın birçok ülkesini de olumsuz etkilemiştir. Kritik nokta, merkez ülkelerdeki ekonomik daralma kendisini, yavaşlama (recession) olarak gösterirken, bu daralma Türkiye gibi çevre ülkelerdeki toplumlarda, büyük boyutlu ve uzun süreli hasara yol açmaktadır. Örneğin 1988-1997 on yıllık çevrimi ve 1998-2007 iktisadi çevrimindeki büyüme hızları yüzde olarak, Türkiye’de yüzde 4,1’den 3,6’ya gerilemiştir. Bu gerileme, ABD gibi dünya üzerinde başat rol oynayan ülkelerde 2. 9’dan 2. 6’ya daralma şeklinde kendini göstermiştir.¹¹

Günümüzde neo-liberalizm, kısaca “*özelleştirme, kamu harcamalarının kısılması, deregülasyon ve piyasanın egemenliği*”dir.¹² Neo-liberallere göre kriz, ekonomiye müdahale edilirse ortaya çıkar. Bu görüşe göre, piyasa serbest bırakılırsa, gizli bir el ekonomiyi düzenler. Marx ise kapitalizmin krizini yalnızca yok oluş olasılığının ortaya

⁸ <http://www.iso.org.tr/tr/web/besyuzbuyuk/turkiye-nin-500-buyuk-sanayi-kurulusu--iso-500-raporununsonuclari.html> (Erişim Tarihi: 27.05.2011)

⁹ Abdülkadir Dursunoğlu, **Teori ve İlişkileri ile Global Ekonomik Kriz**, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2009, s. 4.

¹⁰ Dursunoğlu, ak. , s. 22.

¹¹ Korkut Boratav, **Bir Krizin Kısa Hikâyesi**, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2009, s. 15.

¹² http://listweb.bilkent.edu.tr/bsb/2009/Nov/att-0070/Turkiye_de_Neoliberalizm.doc (10. 11. 2010)

çıkacağı an değil, aynı zamanda sermayenin yenilenme, temizlenme süreci olarak görmektedir.¹³ Ekonomik krizler derinleştikçe serbest piyasa modelinin tüm zaafı ortaya çıkar; her şey maddeleştikçe toplumsal yaşam yıkıma gider.¹⁴ Günümüzde ise kriz, kendisini para merkezli döngülerin kopmasıyla açığa çıkarır. Sonuçta, krizler son zamanlarda mali kriz (kredi, borsa krizi) şeklinde görülmektedir. Bu da insanların ruh yapısını olumsuz yönde etkilemektedir. 2008 krizinden sonra ABD’de insanlar arasında bunalım, kronik uykusuzluk, “panik atak”, intihar, uyuşturucu kullanma çok belirgin olarak artmıştır. Sermaye birikim rejimi içinde, çeşitli çelişkiler olması kaçınılmazdır. Bu çelişkilerden bazıları ortadan kaldırılabılır iken, bazıları da yıpranarak bozulma yaşar veya değişime uğrar. Dolayısıyla yeni ve ani durumlar ortaya çıkmak zorundadır. İşte kriz böyle bir ortamda gelir. Yıldızoğlu’na göre, bu hareket “içinde iki farklı varoluş aşaması” değerlendirilmektedir. Birincisi ortaya çıkış ve yeniden üretim ve gelişme. İkincisi çürüme ve dağılma. İkincinin bitiş sürecinin, birincinin başlangıç süreci olduğu söylenebilir.¹⁵ Krizle ilgili olarak ikinci aşamanın-çürüme ve dağılma-“kriz” sürecine, birincinin de “normallik” sürecinin karşılık geldiğini söyleyebiliriz.¹⁶ Kriz öncesi normallik sürecinde ekonomi, yapay şekilde aşırı büyüyor ise beraberinde bunun anomik durum yaratıp yaratmadığı da araştırma konusu olabilir.

II. BÜYÜME VE KRİZ

Büyümenin de kriz ile bağlantılı olduğu özellikle Marx’ın ve Ricardo’nun teorilerinde kendini göstermektedir. Alkin’e göre ise, Ricardo’nun büyüme modelinde marjinal ilke ve artı değer (surplus) ilkesi hakimdir. Ona göre, birinci ilke toprak sahiplerinin “rant payı” hakkındadır. İkinci ilke ise toplam hâsıladan kâr ve işçi ücretlerinin nasıl dağıtılacağı ile ilgilidir. Ekonomiyi durgunluğa sürükleyecek olan bu iki unsurun dağıtımı meselesidir. Nüfus artacak, toprak azalacak; o halde rant payı artacak, ücretler sabit kalacak veya nispi olarak azalacaktır. Bu durumda büyüme yavaşlar veya durur. Teoriye göre, istikrarlı ve devamlı büyüme mümkün değildir.¹⁷ Kapital stoku büyüdükçe, toplam maliyetler artacak, bu artışı karşılamak için işletme bunu fiyatlara yansıtacaktır, talep azalacak ve eksik istihdam ile durgunluk kaçınılmaz olacaktır. Toplam

¹³ Karl Marx, **Kapital**, Cilt I, Sol Yayınları, Ankara, 2009, s. 37.

¹⁴ Ergin Yıldızoğlu, **Kriz Teori Gözlem**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010, s. 204.

¹⁵ Yıldızoğlu, ak. , s. 247.

¹⁶ Yıldızoğlu, ak. , s. 37.

¹⁷ Erdoğan Alkin, **İktisat**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 187.

milli gelir düşecektir. Bu durumda büyüme duracaktır.¹⁸ Marx'a göre büyüme teorisi, rantlarla ilgili değil, üretimin asıl unsuru olan emek ile daha yakından ilgilidir. Sermaye birikiminin devamlı artması sonucu, büyüme gerçekleşecek, bu durum yeni yatırımlar için emek gücüne talebi artıracak ve dolayısıyla ücretler artacak ve kâr düşecektir. Ücretlerin yüksek olması sermayedarın işine gelmeyecek, ücretleri düşürmek için elinden geleni yapacaktır. Sömürülen emekten elde edilen pay da artı değer (surplus value) anlamına gelmektedir. Kapitalizmde "üretim için üretim ve maksimum kâr" hadlerine ulaşma isteği, "*diyalektik bir çelişki*" ile kâr oranlarını düşürecek ve bu durumda yeni yatırımlar sekteye uğrayacak dolayısıyla ekonomik kriz kaçınılmaz olacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, krize emeğin değil, sermayenin sebep olduğudur. Çeşitli ekonomik bunalımlar sonrasında kapitalistler, tekelci sermayeye dönüşecek ve bunalımlar şiddetini artıracak ve sonrasında alt tabakayı perişan edecektir. Bu durumda hem sermayedarlar hem de işçiler fedakâr davranırsa ekonomik krizler önlenebilecektir görüşü var ise de bir diğer görüş de devletçi müdahalelerle krizlerin önlenebileceği yönündedir. Klasik iktisatçılar, büyüme sermaye ve ücretlere indirgemişti denebilir. Çağdaş büyüme teorilerine göre ise üretimde kullanılan diğer unsurlar daha detaylı incelenmelidir. Buna göre, bilgi birikimi, innovation (yenilikler), emeğin kalitesi, dini adetler ve kültür de milli hâsılayı büyütecektir.¹⁹ Büyüme modellerinde kısa dönemde eksik istihdamdan tam istihdama ulaşmak için gayret göstermek gerekmektedir. Harrod ve Domar modeline göre, kısa dönemde milli gelir ve istihdam dengesi arayışını uzun döneme taşımak gerekmektedir. İstihdamın tam olması için yatırımcıların yeterli ve gerekli üretimi yapması gerekir.²⁰ Bir de dengesiz büyüme teorileri vardır ki buna göre devlet desteği ve müdahalesine gerek duyulmamaktadır.²¹ Bu, bazı sektörlere öncelik verilerek yapılır. Daha sonra bütün sektörler geliştirilecektir.

Dikkat edilirse teoride bazı konuları açıklamak kolay gibi görünmektedir. Ancak pratiğe bakıldığında günümüzde gelir elde etme ve gelirin bölüşümünde problemler çıkmaktadır. Ülke bazında gelir elde etme dış ticaretle, savaşlarla olabileceği gibi, insanlar düzeyinde gelir elde etme, çalışma, kira geliri ile olabildiği gibi hırsızlık ve dolandırıcılık ile de olabilmektedir. Savaşlar nasıl kanunsuz ve iktisadi olmayan yollardan gelir getiriyorsa; maalesef hırsızlık, dolandırıcılık vb. eylemler de yasal olmayan yollardan

¹⁸ Gülten Kazgan, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, 9. Basım, Remzi Kitabevi, 2000, s. 95.

¹⁹ İlker Parasız, **İktisada Giriş**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1993, s. 350.

²⁰ Hüseyin Şahin, **İktisada Giriş**, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1992, 513.

²¹ Şahin, ak., s. 531.

servet elde edinme yöntemi olarak algılanabilmektedir.²² Öyleyse, ekonomik krizlerde ve sonrasında ülkelerarası savaşların ve ülke içinde suç oranlarının artacağı da kolayca değerlendirilebilecektir. Gelir dağılımı dengesiz olduğunda (bu durum, Gini katsayı ile belirlenmektedir) toplumda suç da kaçınılmaz olacaktır ki bu konudan aşağıda bahsedilecektir.

III. EKONOMİK KRİZ TÜRLERİ

Tarihte yaşanan birçok ekonomik kriz ve kriz algısı vardır. Örneğin ilk uluslararası kriz, 1873 yılında Berlin, Viyana ve New York borsalarının çöküşü ile başlar. Ancak bunlardan en önemlisi ve ses getireni 1929 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan ve ilişkili olduğu tüm ülkeleri etkileyen uluslararası bir kriz türüdür. 24 Ekim Perşembe günü yaşanan bu kriz, 12. 894. 650 hisse senedinin borsada el değiştirmesine sebep olmuş; bu krizde hisse senetleri beklentilerin çok altında fiyatlardan satılmıştır. Endişe dalgası tüm ülkeyi kaplamış; daha ilk günlerinde tanınmış 11 yatırımcı intihar etmiştir.²³ Dikkati çeken intiharların artışına ekonomik krizin sebep olduğu konusudur. Bu dönem öncesinde ve sonrasında zimmete para geçirme, iflas, vb olaylar, icra davalarında artış görülmesi doğaldır. İcra davalı ülkemizde de kriz dönemlerinde artış göstermektedir. İşten çıkarmalar artmıştır. Doğaldır ki sosyal sorunlar baş gösterecektir. Örneğin ABD'de 1929 ekonomik kriz sonucu 60 yılın en büyük işsizlik olayı yaşanmıştır. Galbraith'e göre bahsedilen kriz nedeniyle ABD neredeyse 10 yıl sarsılmış; üretim azalmış, işsizlik artışı çok geç normale dönmüş, yatırım isteği azalmıştır. Aynı yazar krizin sebeplerini şu şekilde analiz etmiştir:

- *“Gelirin kötü dağılımı,*
- *Kötü banka yönetimi,*
- *Kötü bir dış ticaret bilançosu,*
- *Açgözlülük ve çok para kazanma isteği,*
- *Borçla iş yapma ve kredi kullanımının kolaylığı”.*²⁴

Günümüze geldiğimizde benzer durumlar devam etmektedir. ABD'nin 2001'li yıllarda yedinci en büyük firması Enron'un iflası, 20. 000 çalışanı işinden etmiştir.

²² Orhan Kurmuş, **İktisat Tarihinin Doğuşu**, Savaş Yayınları, Ankara, 1982, s. 104-105.

²³ John Kenneth Galbraith, **Büyük Kriz 1929**, çev: Elif Nihan Akbaş, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2009, s. 114-115.

²⁴ Galbraith, ak, 154,187.

Emeklilik planlarındaki kayıp bir milyar dolar olarak açıklanmıştır. Enron'un hisselerini alanların kaybı ise 1,5 milyar dolardır. Bu arada iflas eden şirketin yöneticileri ikişer milyon dolardan fazla parayı paylaşmışlardır.²⁵

A. ASYA KRİZİ ÖNCESİ FİNANSAL KRİZLER

Bu krizlerdeki temel özellik aşırı parasal genişlemenin ekonomik büyüme oranının üzerinde ekonomiyi krize götürmesidir. Ülke insanları iki tür para ile karşılaşmaktadır. Bunlardan birisi yerli para, diğeri ise yabancı paradır. Hükümetler duruma göre, piyasadaki yabancı parayı toplar, böylece yabancı paranın değeri artar ya da tersi için müdahale edebilir. Bütçe açık verdiğinde, merkez bankasının para basması durumu da ortaya çıkmaktadır. Bu durumda fiyatlar artacak dolayısıyla enflasyon oluşacaktır. Aynı zamanda ülke içi paranın değeri düşecek ve yabancı paranın değeri yükselecektir. Hükümetler piyasaya yabancı para arz edince merkez bankasının döviz rezervleri azalır. Böylece hükümetin döviz cinsinden borçlarını ödemesi imkânsız olur. Bir de spekülâtorler devreye girdiğinde sabit kur politikası çökeceğinden kriz kaçınılmaz olacaktır. Bu krizi yaşayan ülkelere örnek olarak (80'li yıllarda) Meksika ve Arjantin verilebilir. Bu tür krizlere birinci nesil para krizi denmektedir. Benzer şekilde aşırı kur ayarlaması da krize sebep olacaktır. Yine ülkenin makro ekonomik durumu zayıf ise kriz kaçınılmaz olur. Çünkü ülkenin makro ekonomik durumu güçlü ise kriz atlatılabilir. İkinci nesil para krizlerinde ise krizlerin ne zaman meydana geleceğinin tahmin edilmesi güçtür. Bir de üçüncü nesil finansal kriz teorileri bulunmaktadır. Asya krizi (1997 sonrası) ancak bu tür bir teoriyle anlatılabilir. Çünkü Asya krizine maruz kalan ülkeler, makro ekonomik durumları oldukça sağlam iken kriz yaşamışlardır. Asya krizinde ne sadece para krizi ne de sadece banka kriz mevcuttur. Aksine bunların ikisi bir arada kriz yaratmıştır. Kara'ya göre²⁶ üçüncü nesil krizin sebebi aşırı borçlanma ve aşırı ödünç vermede bankalar önemli rol oynamıştır. İkinci olarak uluslararası bankacılık paniği ve üçüncü olarak ise bilanço kötüleşmesi yaşanmasıdır. Firmaların da bilançolarının kötüleşmesi söz konusudur. Görüldüğü gibi üçüncü nesil kriz teorisinde makro göstergeler yanında mikro (firmaların borç altında olması) bilançolar da krizi tetikleyebilmektedir. Bu tür krizlerde krizin birkaç ülkede

²⁵ Michael Moore, **Ahbap Memleketim Nerede?** çev. Ayşe Göktürk Tunceroğlu, Babali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2004, s. 168-174.

²⁶ Ercan Kara, 2008 Finansal Krizinin Hisse Senedi Getirileri Üzerindeki Etkileri: İMKB'de Bir Uygulama, , Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**) Bursa, 2010, s. 23.

birden oluşması da önemli bir özelliktir. Açıktır ki neo-liberal politikalar de-regülasyon, aşırı borçlanmalar krizleri tetiklemektedir.

B. BANKACILIK KRİZLERİ

Bu kriz, bankaların iyi yönetilememesi sonucu batması sonucu oluşur. Bankaların basiretsiz yönetilmesi öyle bir durum yaratır ki bütün bankalar güvenilirliğini yitirir. Kara'ya göre²⁷, bu durumda bankalarda geri ödeme gücünü ya da ödenmeyen kredilerin varlığı söz konusudur. Bankacılık krizi para krizi ile de direkt bağlantılıdır. Bankacılık krizlerinin oluşabilmesi için aşağıdaki şartların gerçekleşmesi gerekir:

- “Ödenmiş borçların bankanın toplam varlıklarına oranının %10'unu aşması,
- Kurtarma operasyonu maliyetinin GSMH'nin en az % 2'sini geçmesi,
- Banka problemlerinin büyük ölçekte banka millileştirmeleri ile sonuçlanması,
- Mevduat dondurma, banka tatilleri, genelleştirilmiş mevduat garantisi getirilmesi gibi acil önlemlerin ortaya çıkması”²⁸

C. SİSTEMATİK VE ULUSLARARASI FİNANSAL KRİZLER

Bu kriz türüne göre, burada sayılan krizlerin ikisinin bir arada yaşanması hali söz konusudur. Örneğin bankacılık krizi ve tahvil piyasası krizi bir arada yaşanmakta; böyle olunca, bütün ekonomik sistem çökmektedir. Mikro anlamda sadece bir firma değil birden çok firmanın yönetilememesi hali mümkündür. Sonuçta büyük bazı firmalar dâhil piyasada ve halk arasında güvensizlik mevcuttur. Sistemin kötü gidişatının sebebi başlıca aşağıdaki alanlardan birinde aranabilir:²⁹

- Bankacılıkta,
- Kredi piyasalarında,
- Tahvil piyasalarında

²⁷ Kara, ak, s. 13.

²⁸ Aslı Kunt Demirgüç ve Enrica Detragiache, “The Determinants of Banking Crises: Evidence From Developing and Developed Countries”, International Monetary Fund, IMF Working Paper No 97/106, 1997, s. 12'den Aktaran: Ercan Kara, age, s. 13.

²⁹ Cengiz Samur, Finansal Krizler ve Kriz Yönetme Politikaları-1980 Sonrası Türkiye Örneği, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2008, s. 46-50.

- Hisse senedi piyasalarında.

1997-98 Asya krizinin sistemik finansal kriz olduğu yönünde uzlaşma mevcuttur. Dikkat edilirse bütün bu krizlerden sonra işsizlik, gayri safi milli hasıla vb makro ekonomik verilerde olumsuz yönde gelişmeler olmaktadır.

D. SS (SUDDEN STOP) SERT DÜŞÜŞ KRİZLERİ

Adından da anlaşılacağı üzere SS krizleri, ekonomik gidişattaki ani ve sert düşüşleri ve şokları anlatmaktadır. SS krizleri sadece uluslararası net sermaye girişi ve cari açık dengesinde ani ve önemli bozukluk değil, dış borç krizi yanında işsizliğin önemli derecede artması, ekonomik büyümede ani ve önemli bir düşüş şeklinde anılmaktadır. Türkiye'deki 1994 ve 2001 ekonomik krizleri, bu tür krizlerdendir ki toplumun büyük bir kısmı olumsuz etkilenmiştir. Bu kriz teorisine göre, krizin nedeni uluslar arası sermaye hareketleridir. Bu kriz türüne göre;

*“Ülkeye uluslararası sermaye girişinde ani ve büyük bir yavaşlama,
Ülkeye uluslararası sermaye girişinde ani ve büyük bir düşme,
Ülkeye uluslararası sermaye girişinin aniden kesilmesi,
Ülkeden uluslararası sermaye çıkışın olayında ani ve büyük miktarda artış olmaktadır”.*³⁰

Ayrıca bu kriz türü yaşandığında ülkede kur ayarlaması olacak ülke parasının değeri düşecek ve yabancı para değeri yükselecek ve insanlar uzun yıllar sürecek sıkıntılar yaşayacaktır. Sonuç olarak ekonomide daralma olacak ve bütün ülkenin makro ekonomik ve mikro ekonomik dengeleri alt üst olacaktır.

E. İKİZ KRİZLER

İki finans krizinin (bankacılık ve para krizi) eş zamanlı olarak patlak vermesine ikiz kriz denir.³¹ Örneğin Asya krizinde hem bankacılık ve hem de para krizi aynı anda oluşmuştur. Daha önce kısaca bahsedildiği gibi, bankacılık krizi para krizini tetikleyebildiği gibi, tersi de mümkündür. Para krizinde yukarıda bahsedildiği gibi, para genişlemesi sonucu para krizi oluşur. Bu durum yüksek enflasyona, yerli para bolluğuna ve dış ticaret ödemelerinde güçlüğü sebep olur. Aynı zamanda kredi bolluğu ve fakat geri

³⁰ Samur, ak., s. 270-286.

³¹ Kara, age., s. 16 vd.

ödeme zorluğu sonucu bankacılıkta da krizin oluşması sonucu ülke ekonomisi olumsuz etkilenmektedir.

Dolayısıyla bankalara güven azalacak, bankaların toplam mevduatında azalma olacak güven bunalımı sonucu ekonomik daralma oluşacak ve toplumsal kriz de tetiklenecektir.

F. PARA KRİZLERİ

Para krizinin, sabit kurun terk edilerek serbest kur sistemine geçilmesi sonucu olduğu yukarıda gösterilmişti. Bu esnada, uluslararası spekülâtörler devreye girmektedir. Murat'a göre,³² bu kriz türüne döviz krizleri de denmektedir. Bu krizlerden birisi ödemeler dengesi krizidir ki buna göre, esnek kur politikası uygulanan ülkedeki merkez bankası döviz rezervleri kısa sürede tükenecek durumda olduğu gibi ödemeler dengesinde açıklar oluşmaktadır. Bu durumda finansal sistem kırılgan bir hal almıştır. Uluslararası spekülâtörler de devreye girince kriz oluşacaktır.

G. REEL SEKTÖR KRİZİ

Bilindiği üzere, paranın para kazandırması sistemi finansal sistemdir, ancak reel sektör dendiğinde tarım, işgücü vb. gibi toplumda hissedilebilen sektörler akla gelmektedir. Reel sektörde de kendine has fiyat ve denge unsurları bulunmaktadır. Maliyetlerin ortalaması arttığında fiyatların artacağı ve bu da işsizliğe sebep olacağı için, tam bu noktadaki olgu ve sonuca işsizlik krizi denmektedir. Murat'a göre³³, bu kriz enflasyon ve mal ve hizmet krizi olarak tanımlanmaktadır. Bu da ekonomide yeterli yatırımın yapılamaması durumudur ki günümüzde üretimsizliğin had safhada olduğu zahmetsizce görülebilmektedir. Bunun en belirgin göstergesi yukarıda bahsedildiği gibi işsizlik krizidir. Ülkemizde işsizliğin kronik halde olduğu ve enflasyonun da belli seviyelerin altına indirilememesi bu durumu yeterince açıklamaktadır.

Tam da bu noktada belirtmek gerekir ki, bahsedilen bir krizden diğerine geçiş, kriz dönemlerinde mümkündür. Ancak genel olarak denebilir ki, ülkede işsizlik artar büyüme yavaşlar ve düşüşe geçerse, kredi geri dönüşü yavaşlar, yurt içi faizler artar ve döviz

³² Dilek Murat, Parasal Krizlerin İstatistiksel Analizi ve Türkiye Uygulaması, Uludağ Üniversitesi, Ekonometri Anabilim Dalı, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Bursa, 2006, s. 14.

³³ Murat, ak, s. 10.

kurunda artış olur. Bu durumda, sosyal yaşamda sıkıntılar baş gösterir. Buna karşılık krizler sonrasında zenginlerin sayısında ise artış olur.³⁴

³⁴ Sözcü Gazetesi, Finans Bölümü, 15 Mayıs 2011, s. 9.

İKİNCİ BÖLÜM

KRİZ VE SUÇUN KURAMSAL ANALİZLERİ

İktisadi faaliyetlerle suç arasındaki ilişkiyi kuran ilk düşünürler Marx ve Durkheim'dır denebilir. Bu düşünürler, çalışmada ayrı bir yere sahip olacaktır. Çünkü örneğin Marx suç teorisi oluşturmaya da suçu, iktisadi faaliyetler temeline dayandıran düşünür olmaktadır. Durkheim da ilk defa ekonomik anomik kavramından bahseden düşünür olmaktadır. Durkheim ve Marx'tan hareket eden birçok düşünür suç hakkında değişik teoriler geliştirmiştir ki onlar aşağıda görülecektir.

I. DURKHEIM'IN EKONOMİK ANOMİK KAVRAMI

Ekonomik krizler tek başına (izole edilmiş olarak) yorumlanamayacağı gibi anomik kavramını da izole edilmiş olarak tanımlamamak gerekmektedir. Anomik birçok kriminologa göre, yanlış olarak “kuralsızlık-normlessness” olarak algılanmaktadır. Yani normlessness (kuralsızlık) ile “hiç kural olmaması hali” kastedilmektedir. Oysa “anomik”, Durkheim'a göre kuralsızlık değildir. Kısaca söylemek gerekirse, Durkheim normlessness (kuralsızlık) kelimesini hiç kullanmamıştır. Durkheim'ın kullandığı terim “de-regulation”dır. Bugünkü anlamı ile bu, neo-liberal politikalarda kolayca görülebilmektedir. Bu durum, kuralsızlığın kural olduğu durumdur ki bu da ekonomiden bağımsız ele alınamamaktadır. Diğer bazı sosyologlar ise anomiyi kişinin ruh hali ile bağdaştırmak istemişlerdir. Oysa Durkheim, düzenlenmemiş ekonomik düzenden bahsetmiştir.¹

İnsan ihtiyaçları sınırsızdır. İstek ve arzularını hırs ile gerçekleştirmek isteyen insanların bulunduğu ortamlar anomik bir durum yaratmaktadır. İşin özü buradadır. İnsan anomik durumdan dolayı intihar edebiliyorsa, canına kıyabiliyorsa, daha az etkili olan örneğin hırsızlığa rahatça başvurabilecektir. “Çok, azı da kapsar” deyişinden hareketle, insan, çoğu kere birçok sapma durumuna kolayca girişebilecek; çeşitli suçları kolayca işleyebilecektir. Özetle Durkheim, kuralsızlık değil düzensizlik düzeni (“the state of deregulation”) demiştir. Orijinal metinde, Durkheim durumu, şu şekilde ele almıştır: “*L'état de dérèglement ou d'anomie*” (düzensiz olma hali veya anomik) veya “*tout le*

¹Phyllis Puffer, “Durkheim Did Not Say Normlessness: The Concept of Anomic Suicide For Introductory Sociology Courses”, *Southern Rural Sociology*, Volume 24 No 1, 2009, ss. 200-222.

réglementation fait default pour un temps” (Bütün düzenlemeler-yenilikler, belli bir süre kaos yaratırlar). Bu dönem ise “kuralsızlığın kural olduğu dönem” olarak açıklanabilir.

Durkheim, anomi sonucu, suç işleme ve intihar eğilimini kısaca üç başlık altında toplamıştır:

- Ekonomik krizler nedeniyle oluşan suç ve intiharlar,
- Aile içi kriz dolayısıyla intiharlar,
- Boşanmış insanların intiharları.²

Bu çalışmanın konularından biri, ekonomik krizlerin, insanları anomik duruma götürdüğü ve sonuçta mala karşı (intihardan daha az önemli görülen) suçlar işlemeye sevk ettiğiidir. O halde, Durkheim’a göre, insanlar bir tür düzen istemektedir denebilir. Dünyada olduğu gibi, günümüz Türkiye’sine bakıldığında da, giderek büyük bir çoğunluğunun kural tanımadan yaşamak istediği görülmektedir. Örneğin, bir toplumda “her şey gider” (everything goes) kuralsızlık kuralının hâkim olduğu düşünülürse; bu durumda kural vardır. Buradaki kural, sonsuz seçenektir. Ancak, bu durum her şeyin geçerli olduğu bir ortam yaratacaktır. Günümüzde bu durumu incelersek, akla neo-liberal politikalar ve post-modernizm düşüncesi gelecektir. Çünkü neo-liberal sistem içinde de kuralsızlığın kural olduğu bir durum mevcuttur. Böyle bir durum ise krizlere açık bir atmosfer yaratmaktadır. Düzen, gene toplum düzenidir. Ancak, bir düzende “kuralsızlık kural” olmuşsa Durkheim’ın (aşağıda açıklanacak olan) ‘de-régulation’ dediği durum ortaya çıkmaktadır. Mestroviç, Durkheim’ın metninde bu durumu “ekonomik anomi” olarak adlandırdığını belirtmektedir. Mestrovic’e göre, birçok sosyolog anomiyi kuralsızlık (normlessness) olarak ele almış ve yanlış yapmışlardır. Kuralsızlık hiçbir kuralın olmaması hali değil, “kuralsızlık kuralı”nın olması durumudur. Oysa günümüz neo-liberal toplumlarında kuralsızlık yoktur. Ancak, “kuralsızlığı teşvik eden bir kural” vardır. Örneğin, “Wall Street-1987 Borsa Krizi” filminde, Mestrovic’e göre kural “doyumsuzca” sahip olmaktır. Burada anlatılmak istenen durum, sonsuz isteklerin mevcudiyeti halidir. Dilimizdeki en özgün deyişle “aç gözlülük” halidir. O halde kuralsızlık kuralının hâkim olduğu yerler, insanları çaresiz bırakmakta ve suç işlemeye sevk etmektedir denebilir.³ Mestrovic, The

²David Earl Sutherland, “Conceptual Needles in Theoretical Haystacks: The Notion of Conflict in Durkheim and Weber”, **Kansas Journal of Social Sciences**, Volume VI, No 1, Spring 1970, s. 46.

³ Stjepan G. Mestrovic ve Geoffrey P. Alpert, “The Stock Market Crash of 1987 and Durkheim's Concept of Economic Anomie,” *Unpublished paper presented at the 83rd Annual Meetings of the American Sociological Association*, San Francisco, 1989.

Coming Fin de Siècle adlı kitabında,⁴ Durkheim'in, görevdeki hükümetlere ekonomik hayattan ellerinin çekirildiğini ve onların bir kenarda oturtulduğunu ifade etmektedir. Aynı düşünürü göre Durkheim'in şahit olduğu 1893 ekonomik paniği, 1987 borsa krizine benzemektedir. Durkheim'in "ekonomik anomi" kavramı, modern çağın birçok sosyologu tarafından deyim yerindeyse yok sayılmıştır. Oysa Durkheim'a göre ekonomik anomi, diğer birçok anominin kaynağı olmaktadır.

Görüleceği üzere Durkheim'in anomi kavramında bir patolojiden bahsedilmektedir. Diğer bir deyişle, "düzensiz düzen" in kural olması hali, bugünkü kapitalizm krizlerinde de kendini göstermektedir. Durkheim'in öngörüsüne göre ise aşağıdaki durumlarda anomik ortam mevcuttur:

- Endüstri devrimi sonrası oluşan işbölümü sonucunda insanların birbirine bağlılığı azalacaktır. Nitekim bu durum 20. ve 21. yüzyıllarda çok açık olarak görülmektedir.
- Sermaye ve işgücü arasındaki ekonomik çatışmanın artması sonucu insanlar arasında kızgınlık oluşacaktır ki, bu da suç işlenmesine sebep olacaktır. (Kızgınlık, günümüzde de suç işlenmesine sebep olan faktörlerden biri olarak bilinmektedir).
- Bilim alanlarının tekilliği, işbölümünün artması ile kontrol edilemez hale gelecektir. (Her bilim kendi yoluna gidecektir denebilir. Bu da holistik-bütüncül bakışı yok edecektir).
- Sınıf farklılıkları ve toplumsal tabakalaşmalar birlik ve beraberliği azaltacak ve ayrışmaya sebep olabilecektir. İnsanlar "biz" yerine "onlar" demeye başlayacak ve giderek öteki vurgusu artacaktır.
- İşbölümü öyle organize edilecektir ki çalışanlar arasındaki ahenk bozulacaktır. Çalışanlar arasındaki rekabet, işsizliğin arttığı ortamda daha da artacaktır.⁵

Suç, Durkheim'a göre⁶, toplumun kolektif bilincini yaralayan olgudur. Suç tanımlanırken genelde kanunu ihlal eden davranışlar ele alınmaktadır. Suçun tanımında bir uzlaşma bulmak zordur. Örneğin bir hırsız kendini hırsız olarak adlandırmayabilir. Çalan

⁴ Stjepan G. Mestrovic, **The Coming Fin de Siècle**, Routledge, New York, 1991, s. 173-205.

⁵ Sutherland David Earl, (1970). "Conceptual Needles in Theoretical Haystacks: The Notion of Conflict in Durkheim and Weber", **Kansas Journal of Social Sciences**, Volume VI, No 1, Spring. ss. 37-56.

⁶ Emile Durkheim, **Toplumsal İşbölümü**, Çev: Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, 2006, s. 111.

insan kendini diğer insanlarla kıyasladığında kendi yaptığının çok normal olduğunu iddia edebilir. Durkheim, ünlü toplumsal işbölümü kitabında, adam öldürmenin suç olduğunu, ancak “*bununla birlikte bir ekonomik bunalım, bir borsa darbesi, hatta bir iflas, toplumsal yapıyı tek başına bir adam öldürmeden çok daha ağır bir biçimde çözülmeye götürebilir*” demektedir.⁷ Yine örneğin Barak ve arkadaşları suçu, kültürel, toplumsal, siyasi ve ahlaki unsurların ürünü olarak ele almakta ve suçu oluşturan en temel unsurların ise sınıf, cinsiyet ve ırk farklılıklarının olduğunu iddia etmektedir.⁸ Sosyal değerler ve davranışların birbirini etkilemesi kaçınılmazdır. Suç davranışını kişisel özellikler de belirlerken, asıl olan kişiyi bu davranışa iten sebeplerdir. Suç olgusuna ceza hukuku açısından bakılırsa bir suç olgusunda; zarar, hukukilik, niyet ve nedensellik gibi unsurların olup olmadığına bakmak yeterli olacaktır. Böyle olunca, ülkemizde ekmek çalmak suçtur ve hatta bu suçu zor kullanarak yapan bir kişi, yaklaşık 40 yıl ile yargılanabilmektedir. Ancak hileli iflas veya yolsuzluk yapmak* gibi bir suç işleyen kişinin cezası, örneğin ülkemizde 2005 yılından itibaren, azaltılabilmektedir. Ancak yukarıda bahsedildiği gibi, Durkheim 1800’lü yılların sonunda iflasın bir toplumda adam öldürmeden daha etkili sonuçlarının olabileceğinden bahsetmiştir. Yine suç tasniflerinde de sorunlar olduğu ortadadır. Örneğin mala karşı suçlardan hırsızlık suç istatistiklerinde yer alırken, toplumsal olaylar ki; insanlar bu yola çoğunlukla maddi sebeplerle başvurmasına rağmen, bu tür olguları suç istatistiklerinde bulmak mümkün olmamaktadır.

Bütün bunları belirttikten sonra Durkheim, yine de suçun normal bir olgu olduğunu ve suçun işlenmediği bir toplum olamayacağını ifade etmiştir. Ancak, bir toplumda suç, aşırı bir biçimde artıyorsa bir krizden bahsedebiliriz. Bir toplumda suç, hiçe yakın bir oranda işleniyorsa orada da ağır sıkıntı ve baskı olduğu anlaşılmaktadır. Ekonomik kriz dönemlerinde ise suç oranında genelde artış olmaktadır denebilir.

Yukarıda belirtildiği gibi, suç normal bir olgudur ve her toplumda bulunacaktır. Ancak, kriz durumlarında suç aşırı artacaktır ki, bu anomik durumdan kaynaklanmaktadır. Anomi, gelişmenin olduğu her toplumda kaçınılmaz bir durum yaratabilmektedir. Ancak bu anomik durum insan eliyle planlanarak düzen içinde aşılabılır.

⁷ Emile Durkheim, ak., s. 102

⁸ Gregg Barak, Jeanne M. Flavin ve Paul S. Leighton, **Class Race Gender and Crime**, Roxbury Publishing Company, California, 2001, s. 1-4.

* Sinan Aygün, “Ülkeyi soyanlardan hapiste kimse yok”, Sabah Gazetesi, 10.12.2006.

II. MARX'IN EKONOMİK KRİZ KAVRAMI

Dünyadaki iktisadi gelişimin “emekçi ve sermayedarlar” arasındaki mücadelenin temel unsurlarını oluşturmasını esas alan Marxist bakış açısı, kapitalist gelişimin, doğrusal bir gelişim çizgisi izlemediğini; genişleme ve yükselme dönemlerinden sonra daralma ve kriz dönemlerinin izlediğini savunmaktadır. İktisadi Kriz Kuramları kitabının yazarı Rosier, kârın, (ya da sadece tüketim için) üretimin temel amacı haline gelmesinin toplumları bunalımlara sevk ettiğini ifade etmektedir. Bu anlamda 1890-1914 dönemi genişleme; 1914-1945 dönemi de "yapısal kriz" dönemiymi denenebilir. Bu dönemde yapılan iki emperyalist savaş, Büyük Buhran (1929-1933) ve faşizm, başta işçi sınıfları ve emekçi kesimler olmak üzere, insanlık için büyük yıkımlara sebep olmuştur. Krizler birbirini takip eden süreçtir. Buna Fransız Clément Juglar, “ekonomik çevrimler” demektedir. Bu çevrimler 6 ile 11 yıl arasında geri dönen süreçler olarak algılanmaktadır. Ancak, günümüzde dahi ekonomik kriz döngülerinin kaç yılda bir geri döndüğü kesin olarak bilinmemektedir. Yine de şu bir gerçektir ki tarih boyunca, ekonomik krizler dünya ekonomisini yönlendiren öncü devletlerden (kılavuz devletler) çıkan ve onların etkisinin fazlaca olduğu bir ekonomik zorluk halidir denebilir. Bu durumun etkilediği toplumsal kesim, daha çok işsizler veya ücretli çalışanlardır. O halde denebilir ki, diğer ülkeleri de krize sürükleyen “kılavuz” ülkelerdir.⁹ İstatistiksel olarak aşağıda görüldüğü gibi ekonomik krizler genelde toplumsal kargaşa ve rahatsızlıklara da sebebiyet vermektedir.

⁹ Bernard Rosier, İktisadi Kriz Kuramları, , Çev. Nurhan Yentürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994. s. 23-24.

Tablo 1: Ekonomik Krizler ve Sosyal Çalkantılar

Kriz Tarihi	Kılavuz Ülke	Krizin Nitelikleri ve Sonuçları
1825	İngiltere	Borsa Krizi işçi ayaklanmaları
1836	İngiltere	Mali Kriz ve Toplumsal Çatışmalar
1847	İngiltere	Kambiyo Krizi; Fransa’da siyasi kriz
1873	Almanya-Avusturya	Berlin, Viyana ve New York’ta borsanın çöküşü ve işçilerin başkaldırması ve bunalım
1882	Fransa	Borsa Krizi, ABD’de demir yolu paniği ve Chicago’da büyük işçi gösterileri
1890	İngiltere	Baring Krizi ve işçi ayaklanmaları
1893	ABD	Tröstlerin oluşması ve işçi ayaklanmaları

Kaynak: Bu çizelge Rosier’in İktisadi Kriz Kitabı’ndan alınmıştır: s. 26.

Krizler hakkında en etkin teoriyi, birçok ülkede fiyatlar ve üretim ilişkileri ile bunların sonuçları üzerinde araştırma yaptıktan sonra, N. D Kondratieff yapmıştır. Ekonomik kriz üç Juglar döngüsünü içeren bir durumu anlatır. Kondratieff’e göre¹⁰, üretim ve fiyatların yanında hesaplamalara, dış ticaret düzeyi de katılmakta idi. Oysa 19. yüzyılın başlarında meydana gelen ekonomik krizler, liberallere göre rastlantısaldır. Bunun gibi Ricardo da 1816 krizini rastlantısal bir olgu olarak adlandırmıştır. Ricardo’nun görüşünün temelinde “Mahreçler Kanunu”^{*} yatar. Bu kurala göre üretimin karşılığı olan gelirler vardır. Kısacası, üretim kendi tekeli yaratır. Oysa Sismondi ve Malthus bu krizin yeni bir kriz türü olduğu ve sanayileşme sonrasına ait bir kriz olduğunu belirtirler. Sismondi ve Malthus’a göre¹¹, üretim sermayenin durumuna göre artacaktır. Marx da bu görüşe olumlu bakmıştır. Bunun tersine göre, işçilerin gelir durumu ve fiyat verme isteği üretimi belirler. Ancak günümüzde durumun böyle olmadığı açıkça görülmektedir. Yani işçiler veya çalışanlar (memur, esnaf, işçi vb.) üretimi belirleyemezler. Bu işçiler açısından ‘yetersiz tüketim’dir. Ayrıca, işçiler kendi uzman olduğu alanlarda çalışmamaktadır. Özellikle günümüzde bu daha belirgindir ki bu duruma da “eksik istihdam” denmektedir. O halde ekonomik krizler, diğer etmenlerin yanında, gelirin toplumsal tabakalar arasında dengesiz

¹⁰ Rosier, ak., s.25 vd.

^{*} Mahreçler Kanununa göre, üretim kendi talebini yaratır.

¹¹ Rosier, age., s.28 vd.

olarak dağıtılmasından da kaynaklanır denebilir. Türkiye için, 2007 yılı itibarıyla gelir dağılımı dengesizliğini gösteren Gini katsayısı, 0.40 civarındadır.¹² Gelişme ya da kalkınmada önemli olan göstergelerden eğitim, sağlık gibi hizmetlerin etkililiği bakımından Türkiye, “İnsani Gelişme Endeksi” ne göre, 2002’de 174 ülke arasında 85. sırada iken; 2005’te 177 ülke arasında 94. sıraya düşmüştür. Bu da şu anlama gelmektedir: Türkiye her ne kadar gayri safi milli hâsıla bakımından iyi durumda gibi gösterilse dahi, bu gelişmeyi yurttaşların yaşam kalitesine aynı oranda yansıtamamaktadır.*¹³

Sermayedarlara göre üretim, tüketiciler düşünülerek değil, fakat üretimde maksimuma ulaşmak amacıyla yapılır. Yani “aşırı” derecede üretildiği içindir ki ekonomik krizler oluşmaktadır. Bunun yapılabilmesi için kapitalist üretici, işçiyi sömürmek zorundadır. Sermayenin buradan elde ettiği gelire de Marx ‘soyut emek’ demiştir. Aslında işçinin hakkı olan bu artı emek değerini sermayedar, kendi kasasına koymaktadır.* Bu da sermayedar ile işçi sınıfı (çalışanlar veya işsizler) arasında çelişme yaratmakta ve bu çelişme her iki tabakadan hareketle toplumun geri kalan kesimini de bilinçlendirmektedir.

Marx ayrıca, yukarıda bahsedildiği üzere, Sismondi gibi, krizin piyasanın durumundan kaynaklanan bir dengeleme durumu olduğunu reddeder ve aksine dengesizliği kapitalist sistemin işleyişinde görür. Marx, feodalizmden sonra kapitalizmin geldiğini görmüştür. Ancak kapitalist sistemin de kendini bitireceğini iddia ediyordu. Daha sonra gelen Marxistlerden ve bugünkü Çin’in kurucusu Mao Zedung ise kapitalizmin mi yoksa komünizmin mi kazanacağını şimdiden bilinemeyeceğini belirtmektedir.¹⁴

Liberal politikalarının insanlara mutluluk getirmediği, “Keynesyen Ekonomi” politikaların uygulanmasıyla da anlaşılmıştır. Keynes “bırakınız yapsınlar” a bir son vermek gerektiğini “Büyük Buhran”dan önce söylemiştir. Bundan sonra artık devletin ekonomiye müdahalesinin kaçınılmaz olduğu görülmüş ve ülkelerin yönetiminde

¹² Tuik, Türkiye İstatistik Yıllığı-2009, Yayın No: 3436, Ankara, 2010, 382.

* Gayri safi milli hâsıladan ileride bahsedilecektir, ancak burada belirtmek gerekir ki küreselleşen dünyamızda milli hâsıla ülke içinde elde edilen gelirler ve sermaye olarak algılansa bile ülkemizdeki bir çok firmanın yabancılar tarafından sahiplenildiği unutulmamalıdır.

¹³ Didem Gürses, “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c10s17/makale/c10s17m4.pdf> (04. 10. 2010)

* Geniş bilgi için bkz. Görkem Bahtiyar, İktisadi Büyüme-Gelir Dağılımı İlişkisi:Türkiye Örneği, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2010, s.18 vd.

¹⁴ Mao Zedung, Teori ve Pratik, çev. N. Solukçay, Sol Yayınları, 7. Basım, 1978, s. 104.

“ekonomik planlama” uygulanmaya başlamıştır.¹⁵ Ancak, daha sonraları bu uygulamalardan vazgeçildiği için tekrar kriz geri dönüşleri yaşanmıştır.

Yıllar içinde “planlı ekonomi” birçok ülkede uygulanmaya başlamıştır. Amaçlar belirlenmiş ve bu amaçlar için kıt kaynaklar boşa harcanmadan insanların refahı için kullanılmaya başlanmıştır. Bu düzen, 1970’lere kadar devam etmiştir denebilir. Bundan sonra zengin ülkeler petrol fiyatlarındaki artış vb sorunları sebep göstererek artık planlı ekonominin yürümeyeceğini ve yeni liberal politikalara ihtiyaç duyulduğundan, devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkmaya başlamışlardır. Bunun için öncelikle Uruguay’da sermayenin dünyada serbestçe dolaşımını öngören toplantılar yapmışlardır. 1990’larda ancak birçok ülkenin kabulüyle yürürlüğe giren bu politikalarla, artık sermayenin uluslararası alanda serbestçe dolaşabilmesi ve malların da gümrük engellerine takılmadan ülkeden ülkeye rahatça girebilmesi büyük oranda sağlanmaya başlamıştır. Bu eğilim, Türkiye’yi de 24 Ocak kararları ile düzene uymaya zorlayacaktır. Türkiye, 1980 sonrası, neo-liberal politikalara ayak uydurmuş ve bugün de hâlâ aynı politikalara devam etmektedir. Bu durum aşağıda incelenecektir.

Marxist Düşünce Sözlüğü’nde¹⁶ Engels, rekabetçi kapitalist sistemin, sadece yoksulları ve işçileri suça itmediğini, toplumun diğer kesimlerini de dolandırıcılık ve sahtekârlığa sevk ettiğini ifade etmektedir. Politik güç, suçu kendi çıkarlarına göre tanımlamakta ve sadece işçi sınıfı ve yoksulların işlediği davranışların suç olarak algılanmasını sağlamaktadır. Hatta aynı düşünür suç olgusunun, toplumda belli kesimlerin adaptasyonu için ve bazı uygulamalara direnmesine karşılık olarak kullanıldığını söyler. Ceza yargılama sisteminin, bazı kesimlerin kayırılmasında bir araç olduğunu da dile getirmektedir. Bugünkü asgari ücret uygulamalarının tarihteki uygulamalara benzeyip benzemediğine de bakmakta fayda olabilir. Marx yine Kapital’in birinci cildinde, çalışanların ücretlerine üst sınır konduğunu ve 18. ve 19. yüzyılda Elizabeth’in, belirlenen sınırın üzerinde ücret alan çırakları, hapis cezasıyla cezalandıran yasa çıkarttığını hatırlatmaktadır. Aynı yasa patronlara, işçileri dayak zoruyla çalıştırabilme yetkisi vermişti.¹⁷

¹⁵ Abdülkadir Şenkal, Sosyal Politika, Alfa Yayınları, 2007, s. 277.

¹⁶ Marksist Düşünce Sözlüğü, Derleyen: Mete Tunçay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 559-560.

¹⁷ Marx, age. , s. 702.

Görüldüğü gibi, suça sadece bir yönüyle, yani kanunu ihlal etmek yönünden bakmak yeterli olmamaktadır. Mevcut yasalara, onların herkese karşı eşit olarak uygulanıp uygulanmaması bakımından da bakmak yerinde olacaktır. Sosyal düzeni ve toplum tarafından oluşturulan değer yargılarını yıpratmanın, sadece küçük çaplı hırsızlıklar olarak algılanmaması, fakat bozuk ekonomik ve hukuki sistemin de yargılanması gerekmektedir. Benzer şekilde insanları, insanlık dışı durumlar altında yaşamaya zorlayıp sonra da “kanunlara sadece siz uyacaksınız” demek adaleti sağlamak olmayacaktır.

III. SUÇ VE ANOMİ İLİŞKİSİ

Her ne kadar suçun nedenleri birçok faktöre bağlı olsa da suçun oluşumunun temelleri “polis”in oluşumuna paraleldir. Polis, Yunancada şehir demektir. Şehirleşmeye geçişin öncesi köydür.¹⁸ İnsan kentsel yaşam ile birlikte “ekonomik insan” olmuştur. İnsanların suç işleme oranlarının, şehirlerde daha fazla olduğu bilinmektedir. Suç sadece şehirde işlenmez, fakat insan kent yaşamı içinde kendisini daha etkili olarak gizleyebilir ve toplumsal baskı şehirde, köydekinden çok daha azdır. Köy toplumu nispeten küçük olduğundan suç oranının düşük olması doğaldır. Ancak kırsal alanlardaki suç oranlarının ekonomik krizlerdeki durumuna Bursa örneğine betimsel olarak ileride kısaca değinilecektir. Suçun sebeplerinin çokluğu denince akla fiziki çevre, siyasal rejimler, ekonomi, psikanalitik vb şartların incelenmesi düşüncesi gelmektedir. Ancak, bu çalışmada daha çok suçu oluşturan ekonomik sebeplerin incelenmesi başat rol oynayacaktır.

Ekonomik yaşam ve faaliyetlerin hareket noktasını, kaynakların insanlar arasındaki adil bölüşümü oluşturmaktadır. Bu bölüşüm ne kadar dengeli ise toplumlar o denli refah içinde olacaktır. Refah düzeyi güvenlik anlamında caydırıcılıkla birleşince daha az suçun olduğu bir toplum akla gelecektir.¹⁹ Doğaldır ki refah içinde olmak eğitim, sağlık vb hakların da gözetildiği bir toplumu akla getirmektedir. Günümüzde insanların “iyi hal durumu” (well-being)* kavramının içine birçok unsurun girdiği artık bilinmektedir. Burada vurgulanmak istenen, daha çok bunların belirleyicisi olduğuna inandığımız ekonomik

¹⁸ Fügen Berkay, Tarih ve Toplum Köy ve Kent, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2009, s. 27.

¹⁹ İsmet Nezih Abanoz, “Özel Güvenlikte Risk Yönetimi Caydırıcılık ve Örnek Olaylar”, *Paradoks Dergisi*, Yıl 5, Sayı 1 (Ocak 2009) http://www.paradoks.org/makale/yil5_sayi1/nabanoz51.pdf (07. 06. 2010)

* *İyi hal durumu; günümüzde ayrı bilimsel çalışmalara konu olmaktadır. Bilimsel dilde well-being olarak anılan iyi hal durumunda kişilerin sadece sağlık olarak değil; ekonomik olarak da iyi ve dengeli durumda ve refah içinde olması konusu artık Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından da kabul edilen bir gerçekliktir. Dünya Sağlık Örgütü optimum sağlığı, “zaafiyet ve hasta olmama hali olarak değil, tam fiziksel, ruhsal, ve sosyal iyi olma hali” olarak tanımlamaktadır.*

koşulların irdelenmesidir. Ekonomik koşullar dengeli olmazsa toplumda ekonomik anomi ve dolayısıyla suç kaçınılmaz olacaktır.

Marx'ın alt yapı kavramı ekonomik temelden, üst yapısı ise hukuk, kültür, din vb gibi kurumlardan oluşmaktadır. Weber'e benzer olarak bu çalışmada, alt yapının üst yapıyı etkilediği gibi üst yapının alt yapıyı etkilediği görüşüne ağırlık verilecektir. Elbette başat rol, alt yapıda olacaktır.

İnsanlar tarih boyunca gelişme, büyüme ve güç elde etme idealleri peşinde koşmuşlar ve bunların da insanlık için mutluluk getireceğine inanmışlardır. Bazı iktisatçılar da teorik açıdan bu görüşleri destekler biçimde görüş belirtmişlerdir. Bunlardan biri, tarımda liberalizmi destekleyen Quesnay'dır. Bu görüşe göre, üretimde insan rasyonel düşündüğünden yalnız bırakılmalı ve istenen güç insanların zenginliğinden gelmelidir. Bu, rasyonel üretim demek olacaktır. Fizyokratlarla gelen bu anlayış klasik iktisatçılar dönemiyle daha da geliştirilecek ve “*bırakınız geçsinler, bırakınız yapsınlar*” prensibinin insanları mutluluğa taşıyacak tek yol olduğunu iddia edilecekti. Ancak, liberalizmin fikir babası olarak bilinen Adam Smith'in (1723-1790) ünlü “*bırakınız yapsınlar ve bırakınız geçsinler*” (Laissez faire laissez passer) söyleminden pek de fazla geçmeden ekonomik kriz dönemleri başlamıştır denebilir. Oysa Adam Smith, John Locke'tan gelen “doğal düzen” felsefesi üzerine toplumların mutluluk ve zenginliğinin insanların tamamen “serbestçe” üretim yapmaları sonucu gerçekleşeceğini düşünmüş ve bunun için bir de kitap yazmıştır. Ancak, Wilhelm Leibniz (1646-1716) doğal düzen anlayışını geliştirmiş; salt doğal düzene inanmanın ticaretin oluşturduğu bazı sosyal eşitsizlikleri ortadan kaldıracağına inanmanın safdillik olacağına inananlardan olmuştur. Ona göre, özgür irade iyidir, ama özgür iradenin kötü emellere alet edilmesi de söz konusudur. Özgür iradenin ticarete hâkim olmasını isteyen ilk düşünürlere fizyokratlar* denilmektedir.²⁰

Ancak fizyokratlar ranttan bahsederken çalışanın gücünü genelde ihmal etmişlerdir denebilir. Marx'ın belirttiği gibi, üretim biçimlerinin insanın sosyal yaşamını da etkilediği, sadece üretimin ve durmadan üretimin değil, rekabete dayalı maksimum kâr elde etmenin yanında, ücretli işçilerin emekten kaynaklanan gücünün oluşturduğu gerilimden bahsetmek

* “Fizyokrasi”, Yunanca, doğa yasası anlamına gelmektedir.

²⁰ Barbaros Kemer, Bir Dış Ticaret Politikası Aracı: İhracat Teşvikleri, Teori ve Uygulama, (Ders Notu), Bursa, 2009, s. 11.

gerekmektedir.²¹ Marx, sınıftan bahsederken, çalışanlar (workers) ve üretim araçlarına sahip olan sınıf olarak iki zıt kutuptan bahsetmiştir. Çatışma, bölüşümdeki adaletsizlikten kaynaklanmaktadır.

Kapital, para; kapitalizm de para ideolojisidir. Kapitalizmde temel amaç maksimum kâr elde etmektir. Bunun dışında, hiçbir şey itici güç olamaz. Hatta kapitalist görüşe göre, gelişme de ancak kapitalizm sayesinde olur. Buna, aslında savaşarak ya da sömürülerek ulaşılabilir. Kısacası, hedefe giden her yol mübahtır denmektedir. Doğal olarak, özelde de kişiler baskı ile hile ile çıkar elde etme yöntemi seçebilmektedirler. Örneğin Chomsky, geçmiş hatırlarını aynen şöyle hikâye etmektedir: “...Karıya çöpleri karıştıran insanların para dilenmek için geldiğini, bunun gibi pek çok şey hatırlıyorum. Her halükarda insanların hayatı hiç de iyi değildi. Ama umutsuz da değildi. Şimdi bir şekilde büyük bir fark var: Bugün varoşlarda umutsuzluk kol geziyor. Ve insanların birbirini dolandırarak yaşamaktan başka yapacak bir şeyleri yok...”²²

Fransız Devrimi “özgürlük, kardeşlik ve eşitlik” gibi toplumcu görüşlere yer vermekte idi. Ancak, asıl sosyal politikaların kökenlerini 1848 devrimlerinde aramak yerinde olacaktır. Çünkü bu dönemde siyasi demokrasi yanında, sosyal ve ekonomik demokrasi kavramlarına da yer veriliyordu.²³ Bu kavramlara göre, hak aramak için en son çare olarak, şiddet kullanmak kaçınılmaz olabilir. Bu dönemde dikkati çeken düşünürler kabaca şunlar idi: Çatışmacı görüşü temsil eden Marx, güçlünün zayıfı ezmesinin (sınıf savaşı) ancak güç kullanılarak ıslah edilebileceğini belirtmişti. Bunun gibi Nietzsche de, efendi köle arasındaki çatışmayı öngörmüştü. Nietzsche, bütün umudunu soylulara bağlamış, Marx ise işçi sınıfının iktidara gelmesiyle insanlığın düze çıkarılabileceğini iddia etmişti. Bir de bunlardan etkilenen Georges Sorel yozlaşmış demokrasiden kurtulmak için yukarıdaki düşünürler gibi zora başvurmak gerektiğini belirterek üçüncü yolu tercih etmişti. Toplumun canlılığının bu iki karşıt sınıfın olmasına bağlı olduğunu belirten Sorel, burada sendikalara güvenmek gerektiğini ifade etmişti.²⁴

Meydana gelen sanayi devrimi işçi sınıfının; dolayısıyla sosyal şartların iyileştirilmesini gerektirmiştir. Ancak kısa zaman sonra ekonomik krizler baş göstermiştir. İşçi sınıfının ve halkın gittikçe yoksullaşması, Avrupa'nın birçok yerinde sosyal ve

²¹ Bernard, Rosier, İktisadi Kriz Kuramları, İletişim Yayınları, çev. Nurhan Yentürk, İstanbul 1991, s. 15.

²² Naom Chomsky, age, s. 69.

²³ İlhan Akın, Kamu Hukuku, Üçdal Yayınları, İstanbul, 1966 s. 339 vd.

²⁴ İlhan Akın, a. k. , s. 237.

ekonomik krizlerden dolayıdır. Çalışma hayatının ve aile kurumunun düzenlenmesi ve korunması bu dönemde ele alınmıştır. Ancak, büyüme ve daha çok kazanma hırsı, özellikle Avrupa'nın önde gelen ülkeleri ve Amerika'da hız kesmiyordu. Artık tarih, yeni bir durumun ortaya çıkmasına sahne olacaktır. Ortaya çıkmakta olan yenedünya düzeni denen ekonomik ve siyasi sistem, (bazı düşünürlere göre bugün, “yenedünya savaşı”²⁵ olarak da adlandırılmaktadır.)^{*} “dünya hâkimiyetinin sağlanması ve korunması içindir” denmektedir. Bahsedilen durum, 20. yüzyılın başında ivme kazanan “kapitalist emperyalist”^{**} sistemle işlev kazanmıştır.

Tarım toplumu sonrası ticaret kapitalizminin başladığı bilinmektedir. Ancak, daha sonraları bu durum tekelci kapitalizme dönüştüğünden “tekelci” bir düzende, pek de özgür iradeden bahsetmek mümkün değildir. Burada kâr elde etmek isteyen sermayedarların büyük bir kısmı, çalışan kesimin isteklerini pek dikkate almaz görünmektedir. Ancak, iyi niyetli olduğuna inandığımız Adam Smith hiç bir zaman bu kadar serbestçe, hiçbir şeyden çekinmeden ve sınırsızca çıkar elde etmekten bahsetmemiştir. Çünkü onun pek de bilinmeyen “The Principles of Moral Sentiments”-“Ahlakın Prensipleri” isimli kitabında Adam Smith, insanların birbirlerini aldatarak kâr elde etmelerini, ahlaksızlık olarak karşılamıştır. O halde, denebilir ki Adam Smith gelişmenin sosyal yönlerini de ihmal etmemiştir.²⁶ Bu anlamda denilebilir ki ekonomik etik bağlamında, Marx yanlış tanındığı gibi Adam Smith de yanlış ve eksik tanınmaktadır.

Yukarıda kısaca belirtildiği gibi, bir kısım insanlar çok tüketerek mutluluğa ulaşabileceklerini söylerken, diğer görüş de üretimin, mutlulukta esas olduğunu savunmaktadır. Üretimin istihdamı arttıracığı doğru olabilir. Ancak, 20. yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri yoksulluğun artmasıdır.²⁷ Bu çerçevede, Marx bireyin davranışlarının toplumsal çevreden gelen uyarılara karşı yapılan bir tepki olduğunu belirtmiştir. O halde

²⁵ Nejat Eslen, Akşam Gazetesi, 13. 07. 2005, s. 6.

^{*} Dünyaya tek başına hâkim olmak isteyen güç, dünya lideri olmak için, ekonomik alanda IMF gibi, askeri alanda NATO gibi örgütlerle çalışmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, ABD'nin yeni stratejilerinin adı ise “medeniyetler çatışması-yenedünya savaşı”dır.

^{**} Marx, kapitalist sistemi anlamış ve sistemi kitaplaştırmıştır. Ancak Lenin ve Mustafa Kemal Atatürk de “kapitalist emperyalizme karşı mazlum milletlerin savaşı” kavramını ilk defa kavrayarak uygulayan liderler olarak tarihe geçmişlerdir.

²⁶ Mark Skousen, Modern İktisadın İnşası, Büyük Düşünürlerin Hayatları ve Fikirleri, çev. Mustafa Acar, Ekrem Erdem, Metin Toprak, Türkçe Editörleri: Mustafa Acar, Ömer Demir, Liberte Yayınları, Ankara, 2003, s. 24-25.

²⁷ Abdülkadir Şenkal, age. , s. 4.

suçun nedeni ne sadece bireysel ne de sadece toplumsaldır. Burada belirtilmesi gereken husus, iki unsurun etkileşimidir.²⁸ Ancak Marx, kültürün de ekonomik ilişkilerden kaynaklandığını belirterek, kapitalist kültürün tüketime ağırlık verdiğini ve sınırsız tüketme ihtiyacına, çoğu zaman eldeki maddi güç ve kanuni yollar ile ulaşılamayacağını iddia etmektedir. O halde denebilir ki ekonomik krizlerin yaşandığı toplumlar sorunludur. Krizler, insanlarda maddi ve manevi sorunlara; bu da insanların hedeflerine kanunsuz yollardan ulaşmak istemesine neden olmaktadır.

IV. SUÇ OLGUSU ve KURAMSAL ÇERÇEVE

Suç olgusu sanık, mağdur, zaman ve yer bakımından farklı özelliklerinin yanında, kişiyi suça iten ekonomik, sosyal, sosyo-psikolojik, psikiyatrik vb sebeplere bağlanabilmektedir. Tarih boyunca insanların yaşadığı her yerde suç; suçun olduğu her yerde mutlaka kişiler bulunmaktadır. Ancak sosyal bilimler tarihi boyunca, aydınlatılması gereken konu, suçun tanımlanması konusu olmuştur. Sosyal şartları iyileştirmeden kişileri suçlu olarak adlandırıp cezalandırmak sadece klasik suç ve ceza anlayışına uyabilir. Suçun tanımı gibi suçun sebepleri ve bunların asgari düzeye indirilmesi konuları da tarih boyunca düşünürlerin ve insanların hep gündeminde olmuştur.

Her ne kadar genelde, suçun tanımı “kanunun yasakladığı fiil” olarak yapılsa da buna karşılık radikal kriminologlar suçu, güç ilişkilerinden doğan adaletsizliğe karşı oluşan tepkidir şeklinde tanımlamaktadır.²⁹ Ceza politikaları bakımından ise, örneğin Richard Quinney, ceza sisteminin, yönetenlerin alt gelir guruplarını ve hiçbir şeye sahip olamayan işsizleri kontrol ve baskı altında tutmak için uyguladığı bir araç olduğunu iddia etmektedir.³⁰ Marxist görüşten etkilenen Quinney’in belirttiği gibi, toplum içindeki gerginlik temelde, gelir farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca güç sahibi kişiler toplumdaki mevcut yasaları istedikleri şekilde çıkartma ayrıcalığına sahiptir. Yani insanların sosyal statüleri önemlidir. Marx’a göre, insanların bilincini insanların kendileri değil; içinde yaşadıkları toplumun üretim ilişkileri ve düzeyi belirlemektedir. O halde üretim araçlarına sahip olan kişiler, sadece toplumu yönetmekle kalmaz; hatta insanların zihin yapılarını bile etkileme gücüne sahiplerdir. Bunun gibi, Durkheim da toplumsal

²⁸ Sami Güven, Toplumbilim, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1999, s. 48-49.

²⁹ Krohn, Marvin D. , A Static and Dynamic Analysis of Crime and the Primary Dimensions of Nations, International Journal of Criminology and Penology, Wellford, 1997. 5, s. 1-16.

³⁰ Richard Quinney, Class, State and Crime, New York: Longmans, 1980, 41.

bilinçten bahsetmiştir. Durkheim'a göre, ülkeler içinde yaşadıkları kültürü yaratırlar ve aynı zamanda bu kültürden etkilenirler. Aile, din gibi kurumlar, toplumların belli kurallar içinde yaşamalarını sağlar. Ancak endüstri devriminden önce var olan mekanik toplumda insanlar daha huzurlu iken daha sonraları işbölümünün de geliştiği organik toplumda insanlar bireyselleşmiş ve eskisinden daha çok suça meyilli hale gelmiştir. Görüldüğü gibi, Durkheim kişinin kendi bilincini oluşturduğundan bahsederken Marx'a göre ise, asıl bilinci kişi değil, üretim araçları ve ilişkileri belirlemektedir.³¹ Yine Durkheim'in teorilerine katkıda bulunan Merton'a göre ise toplumlar ekonomik krizler döneminde, toplumsal araç ve imkânlar ile belirledikleri kültürel hedeflere ulaşamaz ve suça meyillerler. Her toplum, üyelerini bir arada tutmak için normlar koyar. Kapital (para), toplumda önemli bir fonksiyona sahip olduğundan, insanların özellikle ekonomik krizlerde hedeflere ulaşmasını engeller.³² Merton bu kuramını Birleşik Devletlere göre oluşturmuştur. Ancak günümüzde dünyadaki birçok devletteki insanlar, Birleşik Devletler'dekine benzer maddi hedeflere ulaşmaya çalışmaktadır denebilir.

Marx'ın karşısında olan kriminologlar olduğu gibi, onu destekleyen kriminologlar da mevcuttur. Bu kişiler, toplumu değiştiren ve etkileyen unsurları kimi zaman medyaya, kimi zaman söyleme, kimi zaman da dile indirgemek istemişlerdir. Ancak bu görüşler bu araştırma kapsamı dışında olduğundan burada detaylı olarak bahsedilmeyecektir. Marx'a ve onun takipçileri olan kriminologlara göre, kapitalist toplumlarda insanlar kaçınılmaz olarak zıt iki kutba ayrılacaktır.* Bu durum fakir insanlarda yönetenlere veya mal sahibi olanlara karşı bir başkaldırı fikri oluşturacaktır. Suçluluk endüstrileşme ile artmıştır. Çünkü örneğin gençler tarım toplumunda aileleri yanında çalışıp bir şeylerle meşgul olabilirken endüstrileşme ve makineleşme sonrası işsiz kalmış ve suç işleme eğilimine girmişlerdir. Buna karşı görüş olarak Greenberg'e göre³³, gençlerin işlediği suçlarda diğer suçlardakinden farklı olarak ekonomi-suç korelasyonu pek yüksek değildir. Aynı yazar gençlik suçlarında söz konusu olanın, ekonomi değil gelecek beklentisi olduğunu ifade eder. Gençler sosyal aktivitelere katılmak ister, ancak engellenirlerse suça meyilli kişiler

³¹ Randall Collins ve Michael Makovsky, *The Discovery of Society*, Fourth Edition, Random House, New York, 1989, s. 105 ve. 229.

³² Barlas Tolon, *Çağdaş Toplum Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, AİTİA Yay. 2. Baskı, Ankara, 1981, s. 69.

* Bazı radikal (eleştirel) teorisyenler buna da karşı durmuşlardır. Yani Marxistler içinde de doğal olarak ayrı görüşler bulunmaktadır. Bu konu ileride detaylı olarak tartışılacaktır.

³³ David F. Greenberg, *Crime and Capitalism*, Philadelphia: Temple University Pres, 1993, s. 32.

olmaya başlar. Ancak Cohen'e göre³⁴ ise alt gelir guruplarına ait ailelerin çocukları daha çok suça meyillidir. Blumstein ve Wallman'a göre³⁵ ise New York'ta 2000'li yıllardaki suç oranlarındaki düşüş ekonomideki iyileşme ile ters orantılıdır. Bu da gösteriyor ki ekonomi ile suç ilişkisi incelemeye değer görülmektedir. Ayrıca büyük şehirlerdeki insanların 2/3'ü mutlaka bir suç mağduru oluyor. Bu da yukarıdaki tezi doğrulamaktadır. Bu oran elbette sadece polis ve adliyeye intikal eden suç istatistikleri ile değil viktimizasyon (mağdur bilimi) çalışmaları ile elde edilen istatistiklere göre de belirlenmektedir.³⁶

Yine Barak ve arkadaşlarından, kriminolojide birçok teorinin yoksul kesimin veya çalışanların iş yerlerinden hırsızlık konularına eğildiği, ancak büyük şirketlerin yaptığı hatalardan pek bahsetmedikleri öğrenilebilmektedir. Aksine büyük şirketler, kredi kartı dolandırıcılığı, işçi hırsızlığı konularında mağdur olarak gösterilmektedir. Medyada en az tartışılanın konuların çevreyi kirleten, müşterilerini aldatan ve vergi kaçırın üst tabaka şirketlerin haberleri olduğu iddia edilmektedir. Aslında mağdur olanların şunların olması gerekir: Çalışanlar, tüketiciler, vergilerini zamanında ve eksiksiz ödeyenler, mahalle, köy ve semt sakinleri. Üst tabaka kişileri, medyayı da etkileyebildikleri için toplumdaki söylemi de belirleyebilmekte ve haberleri ona göre yaymaktadır. Örneğin, genelde fakir kişiler ceza kanunlarını ihlal eder; suç işler ve suçla mücadelede onların rehabilite edilmesi gerekir gibilerden programlar yapılır. O halde kanunlar da buna göre düzenlenmelidir. Ancak sınıf farklılıkları gündeme getirilirken zengin kesimi belli konularda kayırmak söz konusu olacaktır. Barak ve arkadaşları, bu durum sonucunda cezadan kaçmak için kullanılan iki tür kavram geliştirmişlerdir. Kanunların "seçici olarak uygulanması" (selective enforcement) ve "zenginlerin hapis cezasından uzak tutulması" (differential application of the law). O halde zenginler tarafından işlenen suçlar ya ihmal edilecek ya marjinal gösterilecek ya da gizlenecektir. Fakir insanların çaldığı ekmek (zor kullanarak ise) 40 yıl ile yargılanırken, yılda 400. 000 insanın ölümüne sebep olan sigara şirketleri hiçbir ceza ile karşılaşmaz hatta ödüllendirilebilir ve kârlarını kat be kat arttırmalarına göz yumulur. Gerçek dışı reklam vermek, güvenliksiz iş yerleri, tekelleşme faaliyetleri, sadece kârını düşünen müteahhidin yaptığı hata sonucu yıkılan evde ölen insanlar için neredeyse hiç ceza verilmez; bilerek zehirli madde satımı sonucu bir müşterisini öldüren şirket sahibi,

³⁴ Albert K. Cohen, *Delinquent Boys*, Glenco: Free Pres, 1955, 44.

³⁵ Albert Blumstein, James Wallman, *The Crime Drop in America_USA*: Cambridge University Press. 2000, s. 53.

³⁶ Mala Karşı İşlenen Suçlarla Mücadele Semineri'nde Sulhi Dönmezer, Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Daire Başkanlığı Yayın no: 8, İstanbul, 2000, s. 25.

suikasttan daha az bir ceza ile yargılanır ki çoğu zaman bu davalar takipsiz kalabilmektedir. Görüldüğü gibi sistem, fakiri hapislere atmakta ve orada da onlara masraf etmekte, hapishanelere yapılan yatırımlar eğitim ve sağlıktan daha çok olduğundan bu durum yine eğitimsiz kişilerin suç işleyip tekrar hapishaneye girmelerine sebep olmakta ve bu durum fasit bir daire içinde devam etmektedir.³⁷

A. SUÇ TÜRLERİ

Suç türleri yıllar içinde değişikliklere uğrayabilmektedir. Bunun gibi, suç tasnifleri de zamanla değişebilmektedir. Örneğin 2000 yılından sonra yapılan değişiklikle zina fiili suç olmaktan çıkarılmıştır. Zorla hırsızlık (gasp), yağma olarak anılmaktadır. Yeni ceza kanununun uygulanmaya başlamasından sonra kolluk güçleri ve adli yetkilileri yeni suç tasniflerine göre işlem yapmaktadır. Suçların isimlerinin değiştirilmesinden çok, kanunların bütün vatandaşlara, eşit olarak uygulanması önemlidir. Ülkemizde kabaca suçlar, mala karşı suçlar, cana karşı suçlar, devlete karşı işlenen suçlar ve diğer suçlar (intihar vb) olarak adlandırılmaktadır. Bu suçlara öngörülen cezaların hepsi ceza kanununda değil, örneğin Orman veya İmar Kanunu'nda da gösterilebilmektedir. Ancak yukarıda bahsedildiği gibi çevreye karşı suçlar, tüketiciyi aldatmak, orman arazisini büyük oteller için kullanılamaz hale getirmek, sigara satışı ile yüz binlerce insanı ölümüne sebep olan şirketlere cezalar, kanunlarda bulunsa da pek uygulanmaz, uygulanırsa da toplumun dikkatini çekecek düzeyde duyurulmaz.

Kapitalist toplumlarda suçlar kabaca iki sınıfta tasnif edilmiştir. *Uyum suçları* (crimes of accomodation) ve *bastırma suçları* (crimes of domination). *Uyum suçları*, yani hırsızlık, diğer mala karşı suçlar ve yaralama vb. suçlardır ki bu suçlar, daha çok alt tabaka insanların; *bastırma suçları* ise devlet (resmi görevliler), özel şirket yöneticileri vb tarafından işlenen suçlardır.³⁸ Çalışmada mala karşı suçlar, olarak evden hırsızlık, iş yerinden hırsızlık, diğer hırsızlıklar (güvercin hırsızlığı, bisiklet hırsızlığı vb), dolandırıcılık, otodan hırsızlık, oto hırsızlığı ve yankesicilik ve kapkaç suçları veri olarak kullanılmıştır. Bazı çalışmalar yağma suçunu da mala karşı suçlar içinde tasnif etmektedir.

³⁷ Gregg Barak, Jeanne M. Flavin ve Paul S. Leighton, age. , s. 49-72.

³⁸ Gregg Barak, Jeanne M. Flavin ve Paul S. Leighton, Class Race Gender Crime, Rowman & Littlefield, USA, 2007, s. 102.

Ancak bu çalışmada yağmada kişiye karşı bir zorlama olduğundan mala karşı suçlara dahil edilmeyecektir.

B. SUÇUN BİREYSEL SEBEPLERİ

Suçun toplumsal sebeplerinin yanında, bireyin bilinçaltındaki arzularından doğduğu görüşleri de bulunmaktadır.³⁹ Yeni doğan bebek, doğumdan sonra annesinin parçası gibidir. Ancak kendisini tanımaya başladıkça, ona yabancılaşmaya başlar ve artık “ben” ve “öteki” vardır. Bir yerde kazanılan serbestlik, diğer yandan karşıtlık (sevgi-nefret gibi) ikilemini doğurur. Arzu belirsizdir. Arzular kendini pratik yaşamda belli eder. Küçük çocuklar kırıp dökmeyi severler, hatta birçok şeyi ısırarak isterler. Onlar için esas olan, bir şeyi tanımaktır. Ancak çocuklar istediklerine ulaşamazlarsa kendilerinde bir öfke oluşur. Şiddet, arzunun nefrete dönüşmesidir denebilir.⁴⁰ Bu tezi günümüze uygularsak; her şeyin parayla ölçüldüğü günümüzde, kişi elde etmek istediklerine parasızlıktan ulaşamazsa, başka tepkiler yanında, örneğin süper market veya iş yerlerine zarar vererek, arzularını belirtmeye çalışabilecektir. İnsan ihtiyaçlarının sınırsız olduğu bilinmektedir. Kapitalist bir toplumda kişi devamlı olarak istekleri ve arzularını bastırmak zorunda kalacak ve kapitalist sistem ise tüketim için devamlı surette kazanç isteklerini reklamlar yoluyla pompalayacaktır.⁴¹ Bu ise kişilerde doyumsuzluk yaratacaktır.*

Psikiyatristlerce kabul edilmiş olan bir gerçeğe göre insan, yaşamda dört temel dürtüyle yaşar. Bunlar beslenme, üreme, saldırma ve kaçma güdüleridir. Çalışmamızla ilgili olan ise beslenme ve şiddet dürtüleri olabilir. Görüldüğü gibi cinsellik nasıl ki üreme için bir gereklilik ise şiddet de türümüzün biyolojik bir parçasıdır denebilir. Özcan Köknel'e göre suç ve şiddete sebep olan eylemler insanda duruma göre kaçma, durum müsaitse saldırma davranışı şeklinde kendini gösterir. Saldırgan olmak için bu durumu tetikleyen bazı durumlar ve duygular bulunmaktadır. Bu duygular öfke kin, nefret gibi duygu durumlarıdır. Örneğin devamlı nefret dolu bir film izleyen bir çocuk veya genç şiddeti normal sayacaktır. Şiddet içerikli kitaplar okuyan bir yetişkin için de durum bu şekilde olabilir. Bunun için unutmamak gerekir ki ortamın da müsait olması gerekir.⁴² Ortamdan kasıt, insanın doğasına karşı bir durumun mevcut olmasıdır. Burada seri bir katilin durumunu ele almakta fayda vardır. Yönetmenliğini David Fincher'in yaptığı ve

³⁹ Erich Fromm, İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri, Payel Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 23.

⁴⁰ Joel Kovel, Arzu Çağı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 313.

⁴¹ Joel Kovel, ak. , s. 121.

* Burada arzunun yönetiminin kişilerde değil, iktidardaki güçlerin elinde olduğu gerçeğinden hareket edilmiştir.

⁴² Özcan Köknel, Bireysel ve Toplumsal Şiddet, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 131 vd.

başrollerini Gordon Freeman ve Brad Pitt'in paylaştığı “*Se7en*” adlı filmde, bir seri katil ve polisler arasındaki olaylar anlatılır. Seri katil, cinayetleri ile topluma mesaj vermek istemektedir. Bu normal bir yol değildir. Ancak filmde yedi cinayet ve yedi duygu ön plana çıkar. Anlatılanlar, “yabancılaşan ve kayıtsızlaşan” Amerikan (ABD) toplumunda ortaya çıkan kayıtsızlık, öfke, nefret vb gibi “yedi” duygu durumudur. Kapitalist toplumlarda, (ülkemiz istisna değildir) insanlar akrabaları ile eski sıklık ve sıcaklığı ile görüşmemektedir. ABD’de ise çocuklar 18 yaşından sonra evlerinden ayrılmak zorunda hissederler kendilerini. Eğer ayrılmazlar ise kız arkadaşları onlara iyi gözle bakmaz. Bu duyguların tümü seri katilde mevcuttur ve bu duygularını her cinayetten sonra bir işaret olarak olay yerinde bırakmaktadır. Polislerden yaşlı olan genç olana, bu seri katilin bir “insan” olduğunu ve topluma bir mesaj vermek için bu cinayetleri yaptığını söylese de genç insan sadece “başarmak” ve seri katili ölü olarak teslim almak ister. Polisler arasında da fikir çatışmaları yaşanır. Genç polis, katilin duygularının sadece bireysel olduğunu söylerken yaşlı polis, olay yerinde bırakılan yazılı mesajların (greed-açgözlülük, anger-öfke vb) topluma mesaj verdiğini iddia eder. Yabancılaşmış topluma mesaj vermek isteyen katil “beni duyunuz” demektedir. İnsanın içinde yıkıcılık (nefret) da yaratıcılık (sevgi) da beraber bulunur. Yukarıda bahsedilen temel dürtüler durum müsait olunca harekete geçmeye başlar ve mesajını veremeyen insan, bir şekilde kendini dünyaya duyurmak ister.

C. SUÇ TEORİLERİ VE SUÇUN TOPLUMSAL NEDENLERİ

Suç araştırmalarında çeşitli suç teorilerini saymak mümkün iken (biyolojik, eleştirel, feminist vb) bu çalışmada daha çok tez konusu ile ilgili bazı sosyolojik teoriler üzerinde durulacaktır.

1. Sosyal çatışma teorisi

Çatışma (uyuşmazlık) teorisi, toplumdaki belli güçlerin ve grupların çatışması üzerinde durmaktadır. Teoriye göre, her toplumda değişim kaçınılmazdır ve mutlaka uyuşmazlık vardır. Toplumda bulunan çatışma durumu suça neden olmaktadır. Suçun oluşumunda sosyal ve ekonomik şartlar irdelenmekte ve devletin bu işte rolü dâhil, kanunların yapılışı, bazı grupların diğer insan grupları üzerindeki baskı durumu vb incelenmektedir. Söz konusu teorinin düşünce babaları Marx, Dahrendorf, Vold ve Bonger'dir denebilir. Altmışlı yıllardan sonra bu teori Austin Turk, Richard Quinney gibi

kriminologlarca geliştirilmiştir. Greenberg de bu akımın takipçilerindendir.⁴³ Bu görüşe göre suç, sosyal çatışma ve güç ilişkilerinin ürünüdür. Alt tabakadaki insanlar ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için suç işlemeye zorlanmaktadır. Çatışma teorisi, zaman içinde çeşitli dallara ayrılmıştır. Bunlar, postmodernist teori, eleştirel teori (yapısal ve kurumsal olmak üzere ikiye ayrılır), barış inşa edici teori, yapıcı adalet teorisi, güç kontrol teorisi, eleştirel feminizm, sol gerçekçilik (left realism)'dir. Çalışanların istismar edilmesi, ırk sınıf ve cinsiyet ayrımcılığı, sosyal ve politik uyuşmazlık gibi konular bu teorinin temelini oluşturmasında etki göstermektedir. Çalışmamızda eleştirel feminist teori, yapıcı adalet teorisi, güç kontrol teorisi, barış inşa edici teorilere değinilmeyecektir.

2. Postmodernist teori

Eleştirel teori, sol gerçeklik gibi akımlar kriminolojide etkili olmuştur. Ancak postmodernist görüş kendini kriminoloji alanında pek kabul ettirememiştir. Post modernist görüşe göre, tek bir şiddet türü yoktur. Şiddet hakkındaki görüşlere topyekün (totality) bir bakış açısıyla bakmamak gerekmektedir: Postmodernistler, olaylara intertextuality denilen çok anlamlılık kavramı çerçevesinde bakarlar.⁴⁴ Bu görüşe göre keşfedilmeyi bekleyen bir hakikat bulunmamaktadır. Birçok hakikat vardır. Çok anlamlılık, bilgiyi inceleme olarak değil, fakat diyalog olarak tekrar tekrar tanımlanmaktadır. Bu görüşü taşıyanlara göre, şiddetin yeni tanımları yapılmalıdır. Schwartz ve Friedrichs' in makalelerinde, postmodernist düşünceye göre, şiddetin tanımlanması bakımından, bir kişinin silah baskısıyla bir eyleme zorlanmasıyla, kanunlar aracılığıyla bir eyleme zorlanması arasında hiçbir fark yoktur.⁴⁵ Kriminoloji, en az post modernist teoriden etkilenmiştir denebilir. Sadece Baudrillard, kamunun suça bakışını medya ve onların sahibi şirketler belirler demektedir. Özetle postmodernistler, güç ve iktidara sahip olanların oluşturduğu "bilgi"nin yeni şiddet türleri oluşturduğunu iddia ederler; çünkü "iktidar ve bilgiye sahip olanlar güçlüdür ve onlar yeni sembol ve söylemleri belirleyerek toplumu yönlendireceklerdir" diyerek topyekün bir bakış açısına -kendileri reddettikleri halde- dönmek zorunda kalırlar. İktidar ve güç sahiplerinin bu yönlendirmeyi ayrıca kanunlarla da yaptıklarını da belirtirler.

⁴³ Füsun Sokullu-Akıncı, Kriminoloji, Beta yayınları, 3. Bası, İstanbul, 2002, s. 183 vd.

⁴⁴ Martin D. Schwartz, David O. Friedrichs, Postmodern Thought and Criminological Discontent: New Metaphors and Understanding Violence, Criminology, Volume, 32, Number 2, May 1994, USA, ss. 221-246.

⁴⁵ Martin D. Schwartz, David O. Friedrichs, ak. , s. 230.

Görülmektedir ki postmodernistler, derin bir epistemolojik rölativizme dalmışlardır.⁴⁶ Marxist görüşün aksine postmodernistler, devrim veya evrim yoluna başvurmayı yersiz görmektedirler. Özetle bu konudaki görüşleri şöyledir: “Kişiler güç ve iktidar sahiplerinin gücünü etkileyecek bir şey yapamazlar. Buna karşın kişiler, geniş çaplı-toplu karşı çıkıştan çok, bireysel ve yerel karşı duruş sergileyebilirler.”

3. Eleştirel (radikal) teori

Kültürel Kuram kitabının yazarı Philip Smith, “klasik sosyal kuramlar” başlığı altında birinci olarak Karl Marx’ı ele almıştır. Bunun yanında Georg Lucaks, Antonio Gramsci, Walter Benjamin, Louis Althusser ve Habermas gibi düşünürler de Marx’ın gösterdiği yolda ilerlemişlerdir.⁴⁷ Ayrıca bu görüşlere yakın olarak bilinen Quételet, Ohlin gibi suç bilimciler de eleştirel teorisyenler olarak sayılabilir. Marx’a göre, insan gerçekliği oluşturdukça kendini de oluşturur. Ona göre bunun tarihsel bir boyutu da bulunmaktadır. Bu çerçevede, davranış okulu temsilcilerinden Mead, Cooley ve Baldwin de Marx’ın açtığı yoldan ilerlemişler ve bireyin davranışlarının toplumsal çevreden gelen uyarılara karşı yapılan bir tepki olduğunu belirtmişlerdir. O halde suçun nedeni ne sadece bireysel ne de sadece toplumsaldır. Burada belirtilmesi gereken husus, iki unsurun birleşimidir.⁴⁸ Ancak Marx, kültürün de ekonomik ilişkilerden kaynaklandığını belirttiği ve burjuvanın sahip olduğu maddi gücün, eleştiri ile değil, yine maddi güçle devrilmesi gerekebileceğini iddia eder. Marx, ünlü yabancılaşma kitabında,⁴⁹ sanayileşme ile insanların makineleşen dünyada kendisine, topluma, ürettiğine ve doğaya yabancılaşacağını iddia eder. Marx’ı eleştirenler olduğu gibi onunkine benzer görüşleri ifade edenler de olmuştur. Rousseau, “İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine” kitabında, endüstrileşme ile nüfusun arttığını ima ettikten sonra şöyle der:

“...Burada dışsal nedenler söz konusudur. Nüfusun artmasıyla besin gereksinimi doğal arzın önüne geçer ki bu, kıtlıkların baş göstermesi demektir... Bundan sonra sanayileşme... Sosyal eşitsizliğe giden ilk adımlar olacaktır... Varsilla yoksul arasında ortaya çıkmakta olan zıtlıklar, aşırı bağımlılık ve egemenlik ilişkilerinin ortaya çıkmasına

⁴⁶ Martin D. Schwartz, David O. Friedrichs, ak. , s. 233 vd.

⁴⁷ Philip Smith, Kültürel Kuram, Babil Yayınları, İstanbul, 2007, s. 20 vd.

⁴⁸ Sami Güven, Toplumbilim, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1999, s. 48-49.

⁴⁹ Karl Marx, Yabancılaşma, Sol Yayınları, Der. Barışta Erdost, Ankara 2007, s. 22 vd.

*neden olur; aynen toprak sahipleri ve köleleştirilmiş toprak işçileri arasında olduğu gibi...*⁵⁰

Görüldüğü gibi artık toplum yaşamında nesnel bir dış güç kavramı ilk kez ortaya atılmaktadır. Suç biliminde de “outer forces” olarak bilinen “dış güçler”, insanı bazı eylemlere zorlayacaktır. Bu zorlama, engellenen ve öfkeli insanı suç işlemeye yönlendirebilecektir. Toplumsal bazı nedenler bireyi zorlayacaktır. Bireyin içsel tepkileri de insanı, biyolojik sebeplerden ötürü, suça itebilir denebilir, ancak buradaki “itme” daha çok toplumsal nedenlerin insanı, suç işlemeye zorlamasıdır.

Toplumbilimci Marx, ancak işçi sınıfının iktidarı, *gerekirse* şiddet yoluyla elde etmesiyle, ancak özgür ve şiddetten daha uzak bir toplumda yaşayacaktır demiştir. Çünkü Marx’a göre, burjuva sınıfı zenginleştikçe zenginleşecek ve yoksullar ise fakirleştikçe fakirleşecektir. Burjuva elindeki bu iktidarı zor kullanılmaz ise bırakmayacaktır. Marx bu açıdan bakılınca da birçok eleştiri almıştır. Bunlardan biri, işçi sınıfının devrim yapacağı iddiasıdır. Habermas gibi eleştirel teoriyi geliştirenler, artık işçi sınıfının devrim yapamayacağını, sınıf mücadelesinin ana gerilim kaynağı olmadığını savunur. Marcuse da benzer şekilde, işçi sınıfının devrimci değil, karşı devrimci de olabildiğini belirtmektedir. O halde en genel anlamda eleştirel teoriye göre, ancak “proleteryasız devrim” mümkün olabilir.⁵¹

İnsanlar biyolojik yapıları gereği, arzuları engellendiğinde öfkelenir. Yine toplum içinde yaşayan insanların diğer insanlara asgari ölçüde eşit şartlarda yaşamak istediği düşüncesi normaldir. Ancak birçok ülkede kapitalist sistemin gereği gelirler dengeli bir şekilde dağıtılamamaktadır. Ayrıca yapısal Marxist teorisyenlerden Althusser, Poulantzas ve Godelier’i de anmak gerekmektedir. Bu kişiler de indirgemeci ekonomik determinizmi eleştirirler. Yapısal Marxistlere göre ekonomi unsuru önemlidir, ancak bütün yapıyı, ekonomi belirleyemez. Bunun yanında politik ve ideolojik üst yapı da belirleyicidir. Bu görüşlere göre, olaylara tarihsel olarak bakmadan, çağdaş gelişmeler de irdelenmelidir.

4. Sol realist teori

Radikal (eleştirel) teoriye eleştirel olarak bakan ve İngiltere’de 1980’lerin başında ortaya çıkan, sol realizm adı altında bir okul, paralel olarak Amerika Birleşik

⁵⁰ Jean Jacques Rousseau, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine, Çev: Hakan Zengin, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003, s. 184.

⁵¹ Sezgin Kızılcılık, Sosyoloji Teorileri, Emre Yayıncılık, Konya, 1994, s. 29.

Devletleri’nde de Dennis Sullivan ve Larry Tift adlı iki sosyal bilimci tarafından geliştirilmiştir. Teoriyi ilk olarak keşfeden sol realistler, John Lea ve Jock Young adlı iki düşünür, güce sahip olanların işledikleri suçların varlığını ve kapitalist sistemin suçu yaratan bir yapıya sahip olduğunu kabul etmektedir. Her ne kadar, bu düşünürler, devletin ideolojik aracı olarak bilinen, polis teşkilatlarının iyileştirilerek suç ile mücadele etmesi ve görev yapmasını savunsalar da, suç ve suçun nedenlerinin ortadan kaldırılması için gerçekçi bir yaklaşım ortaya koymak istemektedir. Bu görüş çalışan kesimin, birçok suçun mağduru olduğuna ve sosyal sorunlar altında ezildiklerine dikkat çekmektedir. Bu teoriye göre suçun formülü şöyledir: “Göreceli sosyal yoksulluk* ve bundan dolayı açığa çıkan hoşnutsuzluk ve bütün bunlara çözüm getiremeyen devlet politikaları ve sonuçta kaçınılmaz olarak açığa çıkan suç olgusu”.⁵² Yine bu teoriye göre, Marxistlerin devrim beklmeleri boş bir hayal gibidir. Zaten şu anda küreselleşmeye bağlı olarak (sermayenin iç gücünün ucuz olduğu ülkelere yatırım yapması sonucu) işsizlik sorunu, insanların yalnızlaşması, ailelerin parçalanması gibi büyük krizler yaşanmaktadır. O halde bu konular üzerine yoğunlaşmalıdır. Sol realistlere göre sosyalist sistemde suç oranları azalacaktır. Ancak kapitalist sistemde de suçların yüksek sayılarının aşağı çekilmesi için gereken tedbirler alınmalıdır.

Sol realistler, mevcut kapitalist gücü “tanıdıkları” dolayısıyla eleştirilmişlerdir. Ancak bu teorisyenler cevap olarak, “sosyalist sistemde de hem polis hem de adalet sistemi kaçınılmaz olarak mevcut olacaktır ve nitekim ceza hukuku toplumun ortak değerlerini yansıtmaktadır” demektedir. Sol realistlere göre, dünya önlenemeyen kriz içindedir. Bu kriz durumu, hem politik hem de ekonomik krizi içermektedir ki bu da suç doğurmaktadır.⁵³

5. Merton’un anomi teorisi

Durkheim’in mekanik toplum-organik toplum ayırımına dayalı olarak endüstrileşme ile suçların yapısında ve toplumsal olayların niteliğinde de değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin 19 yüzyıl endüstri devrimi ile aşırı dini olan kurallar gevşemiş iş bölümünden

* Göreceli yoksulluk: Kişilerin kendisini, aynı ülkede yaşayan diğer orta düzey insanlara göre daha yoksul hissetmesi halidir. Normal yoksulluk ise Birleşmiş Milletler tarafından günde iki (2) ABD dolarının altında kazanan kişilerin durumu olarak açıklanmaktadır. Ayrıca kişi, günde 2100 kalori altında gıda alıyorsa, aynı kuruluş, bu kişiyi gıda yoksulu olarak tanımlanmaktadır.

⁵² Serkan Gölbaşı, Kentleşme ve Suç, XII Levha Yayınları, 1. Baskı, 2008, s. 91 vd.

⁵³ <http://studentoffortune.com/question/366187/Chapters-8-9/624812-Criminology%20Ch%208.pdf> (10. 12. 2010).

kaynaklanan aile bağları etkilenmiş ve toplumda *anomi* durumu oluşmuştur. Öte yandan, endüstrileşmenin getirdiği kentleşme olgusu sonucu şehrin fizikî ve kültürel dokusu değişikliğe uğramıştır. Köyden kente göç kaçınılmaz olmuştur. Bu da göçün olumsuz sonuçlarıyla şehrin toplumsal ve kültürel yapısının tahrip olması ve çarpık kentleşme ve suç olgusu sonucunu doğurmaktadır. Kaçak yapılaşmanın neden olduğu sağlıksız büyüme ve yaşama ortamı, şehir kimliğini ve kültürünü de deforme etmeye başlamıştır. Bu durum günümüzde dahi artarak devam etmekte ve insanlar bu duruma çare aramakta ve fakat pek de başarılı oldukları henüz söylenememektedir. Anomi teorisi, yıllar içinde gerilim teorisi (strain theory) içinde bahsedilmiş ve Merton ismi sıkça bu teori ile anılmaya başlanmıştır. Burada Merton'un anomie teorisi her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri için geliştirilmiş ise de, kapitalist kuralların uygulandığı ülkemiz de bu teorinin uygulanabilmesi konusunda istisna oluşturmamaktadır.

Merton'a göre suç, toplumun kültürel ve sosyal yapısının incelenmesi ile açıklanabilir. Merton toplumdaki suçları yüksek oranını kendi ülkesi olan Birleşik Devletler'de geliştirdiği teorisi ile açıklamıştır. Tamamen aynı olmasa da bugün dünyanın birçok ülkesinde Birleşik Devletler'dekine benzer anomik durum vardır denebilir. Burada benzer durum uygulanan “dengesiz gelir dağılımı”, “eğitimde fırsat eşitsizliği” gibi konulardır. Toplumu büyük bir organ olarak göreceğ olursak, ideal olarak işleyen bu toplumsal organ, insanların kanuni araçlarla meşru hedeflere götürebilecektir. Ancak toplumsal organ, etkili ve verimli çalışmazsa, birçok insan hedeflere kanuni yoldan ulaşamayacaktır. Bunun üzerine, insanlar çaresiz olarak hedeflerine kanunsuz (gayri meşru) yollardan ulaşmaya çalışacaktır. Buradaki hedefler iyi bir aile, iyi bir eğitim, iyi bir iş, iyi bir itibar olabilir. Bu tür eşitsizlik ve yetersizlikler, toplumdaki bireylerde gerilim yaratmaktadır. Merton bu durumu bir analogi ile açıklamıştır. Ona göre, insanların önünde gerilim yaratan engeller nehrin önüne set çekmeye benzetilebilir. Nehir bir müddet engellenecek, ancak bir süre sonra engeli aşacak ve denize ulaşacaktır. Son olarak Merton'a göre, kanunsuz yolları da bulamayan kişiler, toplumdan kendini çekecek; ya alkolik olacak ya da inzivaya çekilecektir.⁵⁴

⁵⁴ <http://www.crimetheory.com/Merton/>

6. Kurumsal anomi teorisi

Rosenfeld ve Messner, Merton'un anomi teorisini geliştirmiştir. Bu düşünürlere göre, ekonomik yapı dışındaki sosyal ve kültürel normlar Amerika Birleşik Devletleri'nde görevini tam olarak yerine getiremediğinden suç oranı artmaktadır. Fakir insanlara ne kadar kanuni yol gösterilirse gösterilsin insan ihtiyaçları sınırsız olduğundan, suç oranları azaltılamaz. O halde insanı suça sevk eden motif fakirlik değil, Amerikan rüyasıdır. Türkiye de bu durumun istisnası değildir. Bu görüşe göre özellikle insanlar, ekonomik kazanımlara önem vermektedir. Çünkü toplumda önemli kurumlar olan aileleri, okul ve hatta politikacılar da ekonomik hedeflere aşırı değer vermektedir.⁵⁵ Aile, okul vb sosyal kurumlar, artık değersizleşmiş ve gençlerin aradığı tek şey maddi hedefler olmuştur. Ulaşılabilecek hedefler legalize edilse bile, fakir veya zengin fark ayrımı yapılmaksızın herkes sınırsız olan maddi ihtiyaçlara ulaşmak için kanunsuz yollara başvuracaktır. Hedeflere ulaşmak için örneğin fakirlere yardım programları vb aktiviteler suçu azaltmayacaktır. O halde denebilir ki Rosenfeld ve Messner çözüm için, yepyeni bir kültür devrimi önermiştir.⁵⁶

7. Yaftalama teorisi (labelling theory)

Bu teori suç işlendikten sonra, bazı kişilerin devamlı surette suçlu olarak nitelendirilmesi temeline dayanmaktadır. Howard Becker bu teoriyi inşa edenlerin başında gelmektedir.⁵⁷ Burada daha çok alt gelir gurupları, bu yaftalama davranışına maruz kalmaktadır. Üst düzey gelir gurubundan kişiler de yaftalanabilir, ancak kıyas yapılırsa sayıları çok azdır. Zengin bir kişinin vergi affı ile cezası affedilebilirken, kredi borcunu ödeyemeyen bir işportacının hapis cezasıyla cezalandırılabilirdiği sistem içinde yaşanmaktadır. Yine örneğin işçilerinin sosyal güvenlik primini yatırmayan bir işverenin, kanuna aykırı davranışı pek televizyon haberlerine konu olmazken; bir kaç çocuğun çaldığı simit haber konusu yapılabilmektedir. Hatta bu çocuklar bu suçu, bir tehdit ile birlikte işlerlerse yaklaşık 40 yıl ile yargılanabilmektedir. Bir de yaftalama (damgalama) sonucu, örneğin hapse girip çıkan çocuklar ileride, önceki sabıklarından dolayı herhangi normal

⁵⁵ Vold, G. B. , Bernard, T. J. , and Snipes, J. B. , Theoretical Criminology. New York: Oxford University Press, 2002, s. 150.

⁵⁶ Rosenfeld, R. and Messner, S. F. , Crime and the American Dream. Ed. : Cullen. , F. T. and Agnew, R. , Criminological Theory: Past to Present: Essential Readings. Los Angeles: Roxbury Publishing, 2003, s. 206.

⁵⁷ Anthony Giddens, Sosyoloji, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 849.

bir işe girememektedir. Bu öyle bir paradokstur ki sistem işsizliği körüklerken, bir yandan da suç ve suçlu oluşturur. Suçlu damgasını yiyen kişi iş bulamaz ve onlar için geriye sadece kanunsuz işler kalır. Tarihte damgalamanın nasıl olduğuna da bakmakta yarar bulunmaktadır.

Yine Marx Kapital kitabında bu durumu işçiler açısından şöyle açıklamaktadır: “14 yaşından büyük belgesiz dilencileri, herhangi bir kimse iki yıl süreyle hizmetine almadığı takdirde, bunlar adamakıllı dövülür ve sol kulakları damgalanır...” Ayrıca “...ortalıkta başıboş dolaşan ve dilenen herkes hırsız ve serseri ilan edilir. Sulh yargıçları bunları, ilk suçlarında meydanda kırbaçlatmaya ve... 2 yıla kadar hapsedmeye yetkilidir... Islah olmayan ve tehlikeli hırsızların sol omuzları üzerine “R harfi damgalanacak ve ağır çalışma cezası ile cezalandırılacaklardır.”⁵⁸ Yine aynı düşünür, Thomas Moore’un Ütopyası’ndan da alıntı yaparak; (evlerinden ve çiftliklerinden sürülmek zorunda bırakılan yoksulların cezalandırıldıklarından bahisle) “Oysa nedir bu insanların suçları? ...çalışmaya can attıkları halde, kendilerine iş verecek kimseyi bulamamak...”⁵⁹ Henry VIII krallığı süresince, 72. 000 büyük ve küçük hırsız idam edilmişti. Bunlar, ütopyadan önceki durum idi. Ütopyadaki devlette ise her şey güzel olacaktı. Buna göre Moore, “halkın büyük çoğunluğu hiç boşa kalmayarak yararlı işlerde çalışır” demektedir.⁶⁰ Ütopik çözümlerin yanında sol realistlerin yaptığı gibi realist yaklaşan Quèetelet ise, 19 yüzyıl Fransa’sı burjuva demokratik toplumunun suç oranlarının kapitalist sistemden kaynaklandığını belirttikten sonra, realist bir çözüm önerisini şöyle dile getirmiştir: “... Suçluyu asan celladı göklere çıkarmak yerine, bu suçları türeten sistemin değiştirilmesi üzerine derin derin düşünmek zorunluluğu yok mudur?”⁶¹

8. Sağ gerçekçilik teorisi

Bu teoriyi geliştirenlerin çalışmalarının başlangıcı, Thatcher ve Reagan’ın neo-liberal politikalarını başlattığı yıllara rastlamaktadır. Teorinin test edilmesi ise daha çok 1990-2001 yılları arasında ABD’nin New York Eyaleti’nde Belediye Başkanı Gulliani döneminde olmuştur. Bu teoriye göre, suçtan arındırılmış bir toplum aile, din, teknoloji

⁵⁸ Karl Marx, age. , s. 700.

⁵⁹ Thomas Moore, Ütopya, çev. Necmiye Uçansoy, Bordo Siyah Klasik Yayınlar, İstanbul, 2004, s. 64. ’ten aktaran Karl Marx, age. , s. 700.

⁶⁰ Thomas Moore, a. k. , s. 86.

⁶¹ Adolphe Quèetelet, Capital Punishment, NYDT, Şubat 1853’ten aktaran Karl Marx, Sosyoloji ve Felsefe, çev. Ardaş Margosyan, Belge Yayınları, İstanbul, 2006, s 245.

gibi kontrol mekanizmalarının tam kapasiteyle bir toplumda uygulanmasıyla oluşturulabilir. Teknolojik imkânlar ile suçlular sıkı bir şekilde takip edilecek, özel güvenlik görevlileri ile güvenlik işlerine destek verilecek ve polis sayısı artırılarak sıfır tolerans yöntemine göre suçla mücadele edilecektir. Bu teori uygulamasının meyvelerini 2001 yılında New York Eyaletinde toplamıştır. Hem mala karşı hem de cana karşı işlenen suçlarda tarihte hiç görülmedik bir şekilde suç oranları düşürülmüştür. Ancak eleştiriler de beraberinde gelmiştir. Polis sayılarının artırılması ve “sıfır tolerans” sonucu polis yetkileri kimi zaman aşılmış ve özellikle Afrika kökenli Amerikalı vatandaşlar üzerinde aşırı güç kullanılmıştır. Hatta polis, aşırı güç kullanılması sonucu bazı vatandaşların ölümüne sebep olmuştur. Demokratik bir toplumda hiç olmaması gereken olaylar çeşitli bilimsel çalışmalara da konu edilmiştir.⁶²

9. Ekonomik Teori

Suçun ekonomik nedenlerinin araştırıldığı bu teori yasal gelir, yasal olmayan gelir ve yakalanma olasılığı göz önüne alınarak, suç davranışından doğan faydanın yasal yollardan elde edilen faydalar ile karşılaştırılmasından doğmaktadır. Öncülerinden biri Becker⁶³ ve Erlich'tir.⁶⁴ Teoriye göre bir eşitlik kurulu bu göre;

- Bireyin yasadışı yollardan beklediği fayda,
- Bireyin yakalanma ve mahkûm olma olasılığı,
- Yasal olmayan yollardan elde edilen gelirdir.

Buna göre şöyle bir denklem kurulur. Eğer suçu işlemekten birey kazançlı çıkacaksa birey suçu işler. Ancak suçtan vazgeçmesinden dolayı elde edeceği gelir daha fazla ise birey suçu işlemez ve suçtan kaçınır. Bu konuda yapılan bir araştırmaya göre, örneğin düşük istihdam ve gelir düzeyi, hukuki sistemdeki aksaklıklar, cezaların hafif olması suç eylemini gerçekleştirme konusunda motive edici olabilmektedir. Bunun sonucunda da devlet (toplum) bunun bedelini ödemektedir. Elbette bedel ödeyen taraflardan biri de mağdurlardır.⁶⁵

Suçta neden olan faktörler olarak hızlı kentleşme, göç, işsizlik, gelir dağılımındaki bozukluk ve hızlı nüfus artışı da değişken olarak alınabilir.

⁶² Anthony Giddens, a. g. e, s. 855.

⁶³ Gary Becker, Crime and Punishment: An Economic Approach, Journal of Political Economy, 78, 1968, ss. 526- 536.

⁶⁴ Isaac Ehrlich, Participation in Illegal Activities: A Theoretical and Empirical Investigation, Journal of Political Economy, 81, 1973, ss. 521-565.

⁶⁵ Mustafa Ünver ve İbrahim Bakırtaş, Suçun Ekonomik Analizi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 20, 2008, ss. 35-56.

Ekonomi suç arasında ilişki bulunmadığını söyleyen yazarlar olduğu gibi ekonomi suç arasındaki ilişkilerin pozitif olduğunu söyleyen düşünürler de bulunmaktadır.*

Görüldüğü gibi, suç ve suçlu ile mücadelede sağdan ve soldan dahi olsa birçok teori inşa edilmiştir. Çalışmamız açısından bu teorilerin hepsinden istifade edilebilir. Örneğin sol gerçekçilik teorilerindeki istihdamın tam olması görüşü, suçun en aza indirilmesi çalışmalarında etkin bir temel oluşturulabilir. Sağ gerçekçilik teorisinden de alınacak iyi yönler bulunabilir. Sağ gerçekçilik teorisinden konuya bakıldığında, teorinin etkin sonuca ulaşmasının yanında demokratik polislik açısından zaafılara da rastlanılmaktadır. Öte yandan sol realist teoriye göre ise eleştirilen konuların yanında, polisin daha çok halk ile bütünleşen sistemi uygulaması halkı da memnun edecek ve suç oranlarında düşüş gözlenebilecektir. Öyleyse bahsedilen teorilerin her birinin içinden toplumun düzeni ve refahı için uygun sistemler üretilebilir. Bunun için de yeni bir teori geliştirilmiştir. O da “teorilerin bütünleştirilmesi” (entegrasyonu) teorisidir. Buna göre, sosyal kurumlar; sivil toplum örgütleri, devlet organları bir araya gelerek; teorileri birleştirip suçla mücadele edebilirler.

* Geniş bilgi için bkz. Dönmezer, 1994; UNSDRI, 1976; Friedrichs, 2010; Becker, 1968: 526-536; Ünver ve Bakırtaş, 2008: 35-56; Liu, 2005: 613-633; Sherman ve Martinez, 1997:769-799.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE EKONOMİK POLİTİK DURUMA KISA BAKIŞ

Kriz ve ekonomik durum incelenince sadece GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla)* enflasyon ve diğer rakamların ard arda sıralanması yeterli olmamaktadır. Yukarıda bahsedildiği gibi ekonomi, politikadan bağımsız olmamaktadır. Ayrıca GSMH, enflasyon vb. gibi göstergeler, ekonomik durumu anlatmakta tek başına yeterli değildir. Bir de kriz kavramı, kişiden kişiye değişebilmektedir. Örneğin Samur, 2002 yılındaki verilere bakarak ekonominin istikrarsızlık içinde olduğunu belirtirken;¹ Kafaoğlu,² 2002'de ülkenin ekonomik durumunu “50 yıllık rekorlar kırdıran bir ekonomik kriz” olarak değerlendirmektedir. Yine Samur 2000 yılı ekonomik durumunu ekonomik istikrarsızlık olarak yorumlarken;³ Pamuk⁴ 2000 yılını da ekonomik kriz yılı olarak tanımlamaktadır. Bu durum sade bir vatandaşın anlayacağı şekilde ele alındığında daha iyi anlaşılabilir. Şöyle ki; Türkiye 2001 krizinden sonra ciddi büyüme yaşamıştır. GSMH sırasıyla 1999'da yüzde -6, 2000 yılında yüzde 6 (12 puanlık artış) olmuştur. Yine GSMH, 2001 yılında yaklaşık yüzde -10 ve 2002 yılında ise GSMH yüzde 9 olmuştur. Bu doğru ise, 2001'den krizle çıkan ülkemizde, bir yılda yaklaşık yüzde yirmiye yakın büyüme olmuştur. Bu durumu birçok insan hissedememiştir. O halde aşağıda Türkiye'de uygulanan ekonomik sistemlerin yanında, politik gidişattan da kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

I. CUMHURİYET DÖNEMİ EKONOMİK SİSTEMİ

Ekonomik sistem, ulusal ekonomideki gereksinmelerle üretim arasındaki dengeyi en etkin şekilde sağladığı savunulan bir mekanizmadır.⁵ Savaş sonrası ve yeni bir devrimle iş başına gelen Cumhuriyet ekonomisi 1929 ekonomik krizini yaşamış olsa da o durumdan en az hasarla çıkmayı başarmıştır. Özel ve yabancı şirketler, devletleştirilmiş veya kamulaştırılmıştır. Ekonomik sistemimizde öncü rol oynayan KİT'ler (Sümerbank, Merinos vb.) o dönemin ekonomik eserleridir. Borç baskısı ve dış sermayenin etkisi altında

* Bir ülkede milletin ürettiği bütün gelir ve sermayelerdir.

¹ Samur, age, s. 442.

² Arslan Başer Kafaoğlu, **Ekonomik Bunalım**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s. 229.

³ Samur, age, s. 421

⁴ Şevket Pamuk, *Dünyada ve Türkiye'de İktisadi Büyüme(1820-2005)*, **Uluslar arası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları**, 1 (2), 2007: s. 19.

⁵ Erdoğan Alkin, **Herkes için Ekonomi**, İTO Yayınları, Yayın No: 21, İstanbul, 2009, s. 73.

sönükleşen imparatorluğun kötü gidiş tecrübesini hiç unutmayan Cumhuriyet ekonomik sistemi, üretebildiği kadar tüketmiş ve bunu ekonomisinin temel prensibi yapmıştır. Ancak ikinci dünya savaşı sonrası tüketim, üretimi aşmaya başlamıştır.⁶ Aile ekonomisinde bile günümüzde de gözleendiği gibi (borçla yaşamak) krizleri kaçınılmaz kılmıştır.* Nitekim ekonomik büyüme oranlarındaki dalgalanmaların ikinci dünya savaşı sonrasına rastlaması ve kişi başına gelirden artışın, Cumhuriyetin ilk dönemindekinden çok fazla olmadığı tespit edilmiştir.⁷ Bir başka gerçek ise hemen her büyük dünya ekonomik krizi sonrası dünya savaşı ya da başka paylaşım savaşları çıktığı da gözlenebilmektedir. O halde dünya ekonomik sisteminin de ulusal ekonomik sistemleri doğrudan doğruya etkilediği gerçeğini kabul etmek gerekmektedir.

Ülkemizde 1929 krizi sonrası izlenen ekonomik-politik sisteme göre, tarımdan yararlanma seviyesi en üst düzeyde kalmıştır. Neo-liberal ekonomik sistemin tersine, denetime tabi bir ekonomik sistem uygulanması, Cumhuriyet ekonomisini savaşlar ve krizlere rağmen başarılı yapan unsurdur denebilir. Cumhuriyet, 1980 dönemlerine gelindiğinde, yeni bir ekonomik kriz ile birlikte etkili çıkış yolları aramış ve dünyadaki ekonomik sisteme bağımlı olarak neo-liberal ekonomik sisteme bağlanma yolunu tercih etmiştir. Dünya ekonomisi 70'lerden sonra artık milli gelir oranlarında gerileme dönemine girmeye başlamış; Türkiye de bundan payını almıştır. O halde kısaca ülkemiz ve küreselleşme kavramı ilişkisine de değinmekte fayda vardır.

A. KÜRESELLEŞME VE CUMHURİYET EKONOMİSİ

Ülkelerarası ekonomik ilişkilerin dünya çapında hızlanması; 19. yüzyıldan sonraya rastlar denebilir. Küreselleşme için ticari, sosyal ve ekonomik sınırlamaların kalktığı tanımlaması yapanlar olduğu gibi⁸ onu dünyaya hâkim olmak isteyen emperyalist kapitalist sistemin küreselleşmesine benzeten görüşler de vardır.⁹ Elbette küreselleşmenin faydaları vardır. Ancak geniş halk yığınları için faydasından çok zararı olabilir. Örneğin Osmanlı

⁶ Kafaoglu, age, s. 17.

* Günümüzde bir TV programında açıklandığına göre, 2010 yılı itibarıyla 1. 300. 000 kişi kredi kartı mağduru olmuştur. Kredi kartı oranları ise her yıl yaklaşık %20 artmaktadır. Av. Ümit Emek Bursalı ile Söyleşi, Olay Tv, 05. 12. 2010, İşin Doğrusu Programı, Sa:10:30-11:00.

⁷ Pamuk, age, s. 15,16.

⁸ Malcolm Waters, **Globalization**, Routledge, London, 1995'ten Aktaran: Emine Vargelci, Küreselleşme Sürecinde Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri ve Türkiye, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Bursa, 2004, s. 5.

⁹ Erol Manisalı, **Kapitalizmin Temel İlgüdüü**, Derin Yayınları: 37, İstanbul 2003, s. 118, 119.

İmparatorluğu'na bakıldığında o yıllarda büyük borç, hatta kapitülasyonlar yükü altına yaşanmıştır. Büyük bir imparatorluk olan Osmanlı İmparatorluğu, birçok Avrupa ülkesiyle ekonomik ilişkilere girmiş; ülkesinde birçok yabancı, iş olanaklarına sahip olmuş, hatta bu kişiler oldukça fazla tavizlerle iş yapabilmişlerdir. Özellikle 1800'lü yılların ikinci yarısında İngilizlerle yapılan ticaret anlaşmasının bu gelişmelerdeki etkisi yüksektir. O dönemde yaratılan ekonomik sistem Osmanlı'nın elini kolunu bağlamıştır. Marx, İngiliz Emperyalist sisteminin Türkiye'yi (Osmanlı kastediliyor) nasıl bitirdiğini Kapital'in birinci cildinde açıklamaktadır. Buna göre, Türklerin tarımda ilerlemelerinin önü kesilecek ve Osmanlı ekonomide iflas ettirilecektir.¹⁰ Görüldüğü üzere Durkheim ve Adam Smith gibi, Marx da çoğu kere doğru ve tam algılanamamaktadır.

Dünya tarihinde iki tür sömürü düzeni vardır. Birincisi, kapitalist ülkelerin mallarını satmak ve ucuz hammadde satmak için gittikleri denizaşırı ülkelerin yönetimlerini almak. İkincisi ise Lenin'in tabiri ile kapitalizmin en ileri aşaması olan emperyalizmdir. Emperyalist sisteme göre sömürge vardır. Ancak bu sömürü sisteminde süreç, sömürgeci devamlı almak şeklinde değil, sömürdüklerinin bir kısmını sömürgelere dağıtmak suretiyle sürmektedir. Hatta bu yüzden can alıcı krizin gelmesi gecikmektedir. O halde denebilir ki yeni ekonomik sisteme bağımlı ekonomik sistemler oluşturmak esas olacaktır. Bağımlı ekonomiler, sömürülen ülkeler olacaktır.¹¹

Neo-liberal çevrelerin yürüttüğü ekonomi sistemi, 1988-2008 arası Washington Konsensüsü (uzlaşma) denen bir kavram ile desteklenmiştir. Buna göre uluslar arası sistem sömürgeleri üçüncü dünya ülkelerini (veya çevre ülkeleri) yönlendirecektir. Merkez devletlerinin çevre devletlerini yönetmesinin araçları IMF ve Dünya Bankası'dır.¹² Wallerstein da benzer şekilde yukarıdaki görüşü desteklemiştir. Bu görüşe göre, dünya kapitalist ekonomik sistemi güç ilişkisinden bağımsız düşünülemez. Artık örneğin ülkemizdeki ekonomi, kültür toplumsal yapı, kapitalist dünya ekonomisi tarafından belirlenmektedir. Ekonomik sistem öyle geliştirilmelidir ki merkez ülkeler askeri bakımdan güçlendirilirken; çevre ülkeler ise zayıflatılmalı ve kamu kurumlarının rolü azaltılmalı; hatta asker güçsüzleştirilmelidir. Bu durum, ülkemizde de görülmeye başlanmış ve anılan

¹⁰ Marx, age, s. 713.

¹¹ Veysel Ayhan, Petrol ve Güvenlik, Ortadoğu'daki Krizlerin Ekonomik Politikası, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2005, s. 31.

¹² Immanuel Wallerstein, "Kapitalist Dünya Sisteminin Yükselişi ve Çöküşü", Der. Howard Williams, Moorehead Wright, Tony Evans. Çev: Ebru Eralp, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996, s. 340.

eğilim kendini göstermeye başlamıştır. Buna karşılık neo-liberal küreselci görüşe göre ise ülkelerarası ilişkiler, her türlü işbirliği ve girişim teknolojisinin gelişmesiyle mümkündür dendiği gibi, ulusal devletlerin ve ekonomilerin rolünün artık bittiği görüşü de ileri sürülebilmektedir.¹³ Benzer şekilde Toffler,¹⁴ Ortaçağ'da hâkim olan görüş din ise; bugün bu hâkimiyet teknolojik bilgidir demektir. O halde teknoloji, her şeyi belirleyecek ve buna da “enformasyon çağı” denecektir. Günümüzde teknolojik bilgi hâkim bilgi türü olacak ve bu bilgi, insanlık tarihine “üçüncü dalga” olarak yazılacaktır. Dolayısıyla neo-liberaller ile radikal Marxistler benzer görüşleri dile getiriyor gibi görünebilir, ancak günümüz ekonomik sistemi ile politik sisteminin birbirinin içine girmiş olduğu aşağıda net olarak görülecektir.

19. yüzyıl küreselleşmesi gelir eşitliğine dayalı bir ekonomik sistem anlayışıyla başlamış, ancak bunu başaramamıştır. 20. yüzyıldaki küreselleşme gelir eşitsizliğine dayandırılmıştır denebilir. 20. yüzyıl sonu ve 21. yüzyılın başında ise bu durumu düzeltme çabaları görülmektedir. Bu yüzyılda paranın altın veya başka sabit bir değere bağlanmaması sonucu, ekonomiler spekülâtif müdahalelere açık hale gelmiştir. Washington Konsensüsü ile başlayan yeni durum 2008 dünya ekonomik kriziyle bitirilmiş, yeni bir anlayış ortaya konmuştur. Bu sonuç, neo-liberal politikaların başarısızlığı olarak da alınabilir. Ancak yukarıda Marx tarafından belirtildiği gibi, kapitalist ekonomik sistem nasıl kendini yeniliyorsa, kapitalist emperyalist politik sistem de kendini krizden krize yenileme ihtiyacı hissetmektedir. Nasıl ki devletleştirme ve kamulaştırma faaliyetleri 1929 krizi sonrası Keynezyen sosyal refahçı politikalarla yürürlüğe kondu ise, 2008 ekonomik krizi sonrası, aynı uygulamalar ileri batılı devletlerce yürürlüğe konmuştur. Görüldüğü gibi ekonomik sistem asıl belirleyici denirken, politik sistem ile birlikte, halkın kültürel ve hatta sosyal ve psiko-sosyal durumunu da belirlenmektedir. Yukarıda daha çok sermayenin durumu irdelenmiştir. Küreselleşen dünya ekonomik-politik sisteminde, örneğin ekonominin önemli ayağı olan emek unsurundaki işçilerin en doğal hakkı olan örgütlenme hakkı daraltılmıştır. Sendikalaşsa bile işçiler, grevsiz sendikalaşmanın hiçbir işe yaramayacağını çok iyi bilmektedir. Bretton Woods politikalarıyla sistemi yönetenler, liberal politikalar ile devletin küçültülmesi ve sağlık, eğitim vb sosyal hakların

¹³ Mim Kemal Öke, **Küresel Toplum**, Asam Yayınları Ankara 2001, s. 33.

¹⁴ Alvin Toffler, **Üçüncü Dalga**, Çev. Ali Seden, Altın Kitaplar, İstanbul, 26, 1983.

kısıtlanmasına doğru gitme eğilimi göstermişlerdir.¹⁵ Oysa emeğin üretimdeki gücünü Mao Zedung geliştirerek “yarı işçi”den bahsetmiştir. Üretimde ve ekonomik sistemde bu anlayış, işçilerin de dikkate alınmasını salık verilir. İşçi sınıfı proletarya olarak tanımlanmıştır. Bir de iş gücünden koparılmış lümpen proletarya kavramı vardır. Ancak Mao, yarı-proletarya kavramını geliştirmiş ve bu sınıfı da şu şekilde tanımlamıştır: Küçük köylüler, yoksul köylüler, gezici esnaf, tezgâhtarlar ve zanaatçılar yarı proletaryadır.¹⁶ Ülkemizde de kapitalist sistemle birlikte geliştirilen yarı zamanlı işçiler (part-time), gündelikçiler, evde iş alanlar da bu sınıfa sokulabilir.

Keyder’e göre¹⁷ küreselleşme, kapitalist emperyalist sistemin yeni bir boyutundan başka bir şey değildir. Ekonomi tarihçisi Keyder’e göre, dünya ekonomisi üç aşamadan geçmiştir. İlk aşamada, ticaret yoluyla kurulan bir işbölümü ki burada sadece mal alışverişinin oluşturduğu iş bölümü bulunur. Bu iş bölümü kapitalistleşen bölgelerin gereksinimlerine uygun olarak gelişir. İkinci aşamada ise kapitalizmin yerleştiği ülkelerden az gelişmiş bölgelere yapılan yatırımlar, bu bölgelerin ticaret potansiyelini yükseltmektedir. Yani ticaret sermayesinin alışkanlıkları dünya ekonomisinin sürükleyici gücü olmuştur. Bu aşamaya ticari sermayenin “uluslararasılaşması” dönemi denebilir. Üçüncü aşamada ise, üretici sermayenin uluslararasılaşması söz konusudur. Dünyada iş bölümünü tayin eden öge ise sermayenin bütün dünya düzeyinde karar alabilmesidir. Aslında bu sermayedarların ve dünyadaki en büyük şirketlerin en önemli isteğidir. Buradaki dikkate değer durum, sanayileşmiş ülkelerdeki sermayenin diğer ülkelerdeki emeği sömürmeye başlamasıdır.¹⁸ Yeni doğan küresel düzeninin öncülüğünü, çoğu bağımsız uluslardan da büyük olan birkaç yüz dev şirket yapmaktadır denebilir. Bazı çok ünlü çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) ekonomisi Suudi Arabistan ve Norveç’inkinden büyüktür denebilir. Philip Morris’in yıllık satışları Yeni Zelanda’nın gayri safi milli gelirinden fazladır. Yirmi yıl önce çokuluslu şirketler, çoğu ülkede ayrı ayrı operasyonlar düzenler ve çalışmalarında yerel koşullara ayak uydururlardı. 1990'larda ise büyük girişimler ve hatta küçüklerden bazıları bile, zaman, mekân, ulusal sınırlar, dil, gelenekler ve ideoloji konularında eski sınırları aşan teknolojik olanaklara ve stratejik görüşlere sahiptirler. Normalde, politikten çok ekonomik, kamusalardan çok özel olarak nitelendirilebileceğimiz bu

¹⁵ Şenkal, age, s. 151.

¹⁶ Zedung, age, s. 126.

¹⁷ Keyder, **Emperyalizm, Az Gelişmişlik ve Türkiye**, Ankara, 1979, s. 34.

¹⁸ Keyder, age., 34.

kurumlar dünyayı kapsayan teknikler bularak, herhangi bir yerde üretilip satılabilecek ürünler geliştirerek, kredilerini dünyanın her yerine yayarak ve her köye, her mahalleye ve ulusal iletişim kanallarına girerek, 21. yüzyılın dünya imparatorlukları haline gelmişlerdir.

Küreselleşme çağı işletmelerinin mimarları ve yöneticileri, son yıllarda dünya politikasındaki dengelerin bölgelerden, tüm dünyayı etkileyebilen hükümet ve şirketlere kaydığını biliyorlar. Hemen her yerde, devletlerin umut ve iddiaları azalırken, bu şirket imparatorlukları, ortak mekânları işgal etmekte ve gittikçe daha fazla sayıda yaşamları derinden etkilemektedirler.¹⁹ Bu durum şöyle ifade edilmektedir:

"Dünya küçülmekte, ancak bütünleşmemektedir. Ekonomiler birbirlerine yaklaşmakta, ancak uluslar, kentler ve bölgeler birbirlerinden ayrılmaktadır. Küresel ekonomik bütünleşme süreci, politik ve sosyal dağılmayı hızlandırmaktadır. Aile bağları kopmakta, yerleşik otoriteler sarsılmakta, yerel toplumları zorlamaktadır. Uluslar da artık tıpkı hücreler gibi bölünerek çoğalmaktadır".²⁰

Bu arada, yapılan özelleştirmeler öncelikle fakir ülkelerin borçlarını ödemek içindir denebilir veya madalyonun diğer tarafından bakılırsa, IMF ve Dünya Bankası'na borçlandırılan ülkeler ellerindeki kamu yatırımlarını en ucuz yolla satmak zorunda bırakılır ki bahsedilen yenedünya düzeni içinde yer alabilsinler. Bir de ülkede toprak ve madenlerin işletmesi serbestçe yabancı tekellerce yapılabilmelidir. İkiz yasalara göre, hiçbir ülke içindeki azınlıklar, ülkelerin doğal zenginliklerini paylaşmaktan alıkonamaz şekilde yorumlanmaktadır.²¹ Böylece dünya maden tekelleri borçlu ülkeleri yağlamayabilecektir. Aksi takdirde dünyada kalan son "komünist" devlet olmakla itham edilirler. Hatta bu ithamı ülke içindeki yöneticiler bile kullanabilmişlerdir. Ekonomik sınırlar kaldırılınca siyasi sınırlar da gereksiz kalacaktır. Böylece dünya küresel bir dünya olacak ve "yenedünya düzeni" kurulmuş olacaktır. Serbest girişim aslında aldatıcı bir kavram olabilir. Uluslararası şirketlerin ki bunlar tekelleşmiştir, bunların egemenliği altında faaliyet yapmak zorunluluğu bulunmaktadır. Özelleştirilen kamuya ait üretim yerleri veya fabrika türü kuruluşlar ise katma değer oluşturmak yerine, yabancı devlet şirketlerinin deposu haline getirilebilmektedir. Buradan atılan işçiler ise işsizler ordusuna katılmak zorunda bırakılmaktadır. Serbestlik adına üyesi olunan Gümrük Birliği'nin kurallarının, 1996'da ülkemizde yürürlüğe girmesinden sonra, gümrük duvarları kaldırılmış sermayenin dolaşımı

¹⁹ Richard Barnett, John Cavanagh, **Küresel Düşler İmparator Şirketler ve Yeni Dünya Düzeni**, Çev. : Gülden Şen, Sabah Kitapları, İstanbul, 1995, s. 1-2.

²⁰ Barnett ve Cavanagh, ak., s. 8.

²¹ Mustafa Çinkı, **Rant Lordları-Küresel Maden Yağması**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 544 vd.

serbestleştirilmiştir. Ancak ülkemiz tek taraflı yükümlülükler altına girmiş ve bu tarihten itibaren dış ticaretimiz hep açık vermiştir.²² Avusturyalı iktisatçı Schneider'in yaptığı araştırmalara göre,²³ serbest piyasacı sistemde illegal faaliyetler örneğin kayıt dışılık da artmıştır. Gelişmiş ülkelerde yeraltı faaliyeti, GSYİH'nin yüzde 15'ini bulmuştur. Kapitalist ülkelerde ise bu oran üçte bire, yani yüzde 30'ların üstüne kadar yükselmiştir. Uyuşturucu ve beyaz kadın ticareti ile kumarın en büyük sektör haline geldiği Nijerya ve Tayland gibi ülkelerde oran, yüzde 70'in üzerine çıkmaktadır. IMF, bütün dünyadaki üretimi (GSYİH) 39 trilyon dolar hesaplıyor. Bu 39 trilyonun 9 trilyon doları yeraltı ekonomisinden elde edilmektedir. OECD'nin yaptığı araştırmalarda, dünyada aklanan uyuşturucu gelirinin 1995 yılında bir trilyon 100 milyar olduğu belirlenmiştir. Bir de aklanmayan kısmı olduğu düşünülürse, dünya uyuşturucu cirosunun 1,5 trilyona yaklaştığı saptanabilir. IMF, 1994 yılında dünya ihracatının 4,2 trilyon dolar olduğunu belirliyordu. Demek ki, uyuşturucu ticaretinin payı, üçte biri bulmuştur. Yeraltı ekonomisinin uyuşturucu dışındaki ihracatı da katılırsa, bu oran yüzde 40'a ulaşıyor denebilir.²⁴

Bugünün aksine Cumhuriyet sistemi kırsal kesimdeki insanları ile ülkeyi kalkındırmış ve küresel sistemden bağımsız iken daha az göç, makul işsizlik (ya da artan istihdam) sistemi altında yaşamakta idi. 1930'larda ülkemiz gibi dünyanın birçok yerinde köylülük hâkimdi. Ancak merkez ülkelerdeki büyük sermaye sahipleri makineli tarıma geçmeyi baş politikaları yaptı. Tarım makineleşince daha fazla köylü işsiz kalacaktı. Doğaldır ki sonuç olarak bu işsiz sınıf şehirlere göç edecekti. Bu süreç günümüze gelirken bir iki yılda tamamlanmadı. İkinci dünya savaşı sonrası ülkemiz örneğin ABD'den gelecek maddi yardımlara bağlı hale getirildi.²⁵

Sadece büyüme toplumu huzurlu kılmamaktadır. Çin ve Hindistan dünyanın en çok büyüyen ülkeleridir. Ancak bu ülkelerde suç işlenmiyor anlamına gelmemektedir. Aksine bu ülkelerde de suç oranları artmaktadır. O halde önemli olan gelirin dengeli dağıtımıdır.²⁶ Bu Çin'in de hızlı gelişme dönemlerinde anomik durum yaşadığını doğrulamaktadır.

²² Erol Manisalı, **Sessiz Darbe**, Derin Yayınları, İstanbul, 2002, s. 95.

²³ Friedrich Schneider, *The Size of the Shadow Economies of 145 Countries all over the World. First Result over the Period of 1999-2003* (discussion paper, no: 1431), Germany, 2004, 184.

²⁴ Ülker Mavral, **Karapara Kayıtdışı Ekonomi İlişkisi ve Türkiye'ye Yansımaları**, Vergi Denetmenleri Derneği Yayını, Ankara 2001, s. 244vd.

²⁵ Aslan Başer Kafaoğlu, **Tarım Bolluk İçinde Yoksulluk**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002, s. 30.

²⁶ Jianhong Liu, *Crime Patterns During the Market Transition in China*, **British Journal of Criminology** (2005) 45, ss. 613-633.

Ülkemizdeki durumu Çin'deki ile kıyaslamamak gerekmektedir. Ayrıca ülkemizin Çin'den farklı yönü, suç oranlarının artışının yanında göç sorununun da ek olarak plansızca yaşanmasıdır. Nitel araştırma yöntemiyle yapılan bir "Küreselleşme ve Kentsel Yoksulluk: Bursa Işıktepe Örneği" doktora tezinde²⁷ hem dış hem de iç göç yaşayan insanlarla görüşülmüş, göç edenlerin sanayi siteleri çevresinde genellikle gecekondualarda yaşamak zorunda kaldıkları ve devletten işsizlik ve yoksulluk yardımı almaktan ise, bir iş sahibi olmayı yeğledikleri anlaşılmıştır. Yoksulluk yardımlarından yeşil kart uygulamasına göre kişiler ücretsiz muayene edilseler bile, ilaçlarını karşılayacak para bulamadıklarını ifade etmişlerdir. Başka bir araştırmaya göre bu tür bölgelerde yaşayan insanların yaklaşık %40'ı kentte yaşasalar bile büyük şehirde hayatları boyunca kent merkezine gitmediklerini ifade etmişlerdir.²⁸ Bu da insanların ne kadar dışlanmış hissettiklerini ifade etmektedir.

B. TÜRKİYE'DE YAŞANAN EKONOMİK KRİZLERE KISA BİR BAKIŞ

Gelişmekte olan ülkelerdeki krizlere bakıldığında, genelde ülkeye sıcak para girişinin artışı, düzensiz finansal serbestleşme, yabancı yatırımcıların ülkeden kaçışı gibi olguların yaşandığı gözlemlenmektedir. Bunun nedenlerinden bir tanesi ülkeye yabancı sermaye girişini artırmak için faiz oranlarının yüksek olmasıdır. Diğerlerinin ise kısaca bütçe dengesizlikleri, dolayısıyla cari açığın yüksekliği, dış müdahalelere açık olunması ve enflasyonda yükselme olduğu görülmektedir. Yukarıdaki unsurlar aslında birbirini tetiklemekte ve özetle ülkede uygulanan serbest piyasa modelinin bir disiplin içinde olmaması, krizlere sebep olmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi ülkemizde birçok ekonomik kriz yaşanmıştır. Ekonomik kriz kavramlarında ve zamanlamalarında bile görüş ayrılığı vardır. Ancak birçok kişinin uzlaştığı görüş, krizlerin ülkeyi ve insanları oldukça fazla yıpratmıştır. Ekonomik dilde belirtmek gerekirse 1994 ve 2001 ekonomik krizlerinde reel ekonomik büyüme oranları hem düşmüş hem de negatif bir sayı ile ifade edilmiştir. Bu krizler para krizi ve bazen de para ve banka krizi veya SS krizi olarak anılmaktadır.

²⁷ Doğan Bıçkı, "Küreselleşme Sürecinde 'Mekansal Yarıлма' ve 'Kentsel Yoksulluk' Olgusunun Kurumsal ve Uygulamalı Bir Analizi: Bursa-Isıktepe Örneği", Danışman: Fügen Berkay, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2004, s. 200.

²⁸ İç Göç Entegrasyon Projesi (IGEP), "Bursa'da Sosyal Hizmetler ve Dezavantajları", **Önemli Göç Alan Kentler Olarak İstanbul, İzmir, Ankara ve Bursa'nın Ekonomik ve Sosyal Entegrasyon Problemlerinin Çözümüne Destek Projesi**, Bursa, 2009, s. 306.

C. ÜLKEMİZDE YAŞANAN BAZI EKONOMİK KRİZLER

1. 1994 Ekonomik Krizi

Gelir dengesi ve bütçe sıkıntıları nedeniyle ülkeye dış sermaye çekilmek istendiğinden yüksek faiz politikası uygulanması, bireysel kredilerde artış ve tüketime yönelme sonucu ekonomik krize sebep olunmuştur denebilir. 26 Ocak 1994 tarihinde TL değerinde yaklaşık %14 devalüasyon yaşanmıştır. Bu krizde, reel ekonomik büyüme 1993'te %8 iken, 1994'te - %5.5'e düşmüştür. GSMH'ya maliyeti %12.5 olmuştur. Yine bir para krizi vakası olan 1994 krizi, kamu kesiminin aşırı borçlanması, kayıt dışı ekonominin yaygınlaşması, merkez bankası aracılığıyla dış borçlanmaya gidilmesi, yüksek faiz oranları uygulanması sonucunda meydana gelmiştir.²⁹

2. 2001 Ekonomik Krizi

Yine benzer olarak bu krizde de yanlış ekonomik politikalar sonucu, Türk Lirasının aşırı yüksek tutulması, dış ülke mallarının ülkeye getirtilmesini kolaylaştırmıştı. Örneğin bir yıl öncesine göre, dış ülkelere getirtilen otomobil sayısında yaklaşık %97 artış görülmüştü.³⁰ Yukarıda bahsedildiği gibi bankacılık alanında sıkıntılar üst düzeyde idi. Birçok banka iyi yönetilmiyor ve halk tasarrufundan emin olamıyordu; hatta bazı bankaların içeriden boşaltıldığı iddiaları duyulmakta idi. Gecelik faiz, yüzde binleri aşmıştı. Bu tür söylentiler üzerine ülkede bulunan yabancı sermaye de parasını alıp çekilmek durumunda kalmıştı. Devlet dış borç ödemede zorlanıyor ve kriz sonrası Türk Lirasına değer düşürme uygulamasına gidilmek zorunda kalıyordu. Sonuçta krizin ülke GSMH'ya maliyeti %15 civarında olmuştur. Yukarıda bahsedilenler arasında en yüksek maliyet bu krizde görülmüştür denebilir. Bu krizde döviz kuru (dolar/TL) artış oranı %96.5 düzeyinde gerçekleşmiştir.³¹

²⁹ Ersan Kara, 2008 Küresel Finans Krizinin Hisse Senedi Getirileri Üzerindeki Etkisi: İMKB'de Bir Uygulama, Uludağ üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2010, s. 43.

³⁰ Ercan Uygur, Krizden Krize Türkiye, 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri, Türkiye Ekonomi Kurumu, **Tartışma Metni**, No: 2001/1, 7 Nisan 2001, s. 13.

³¹ Samur, age, s. 385.

D. TÜRKİYE'Yİ EKONOMİK KRİZE GÖTÜREN POLİTİKALAR

Ülke ekonomisini krize götüren politikalarda birçok görüş mevcuttur. Ancak uzlaşılan görüşler aşağıdaki gibidir:

- Ekonomik sistem yeterince kontrol edilememiş ve dış etkilere açık bırakılmıştır.
- Bunun sonucu olarak de-regulatif politikalara izin verilmiştir
- KİT'ler hızla ve zararına denecek düzeyde satışa zorlanmıştır.
- Dış borçlar artmıştır.
- İthalata dayalı sanayi politikaları sürdürülmüştür.
- Yüksek faiz politikalarının sürdürüldüğü görülmüştür.
- Ülke ekonomisi yabancı sermayeye cazip hale getirilmiştir.
- İMF'nin niyet mektuplarına önem verilmiştir. KİT'lerin özelleştirilmesi için (çalışanlara ve çiftçilere yapılan desteğin kesilmesi) sözler verilmiştir.
- Cari açık veren ekonomiyi sürdüren politikalara müsaade edilmiştir. İşsizlik yaklaşık %10'lar civarında kronik halde bırakılmıştır.
- Gümrüğe dayalı korumacı politikalardan vazgeçilmiştir.
- İnsanlar, küreselleşmenin tek çözüm olduğuna inandırılmaya çalışılmıştır.

Sonuçta hem tarım hem de endüstri dışı bağımlı hale getirilmiş, ancak ülkeyi sosyal sorunlara götüren ekonomik kriz önlenememiştir. Bu durum iller bazında da etkisini doğal olarak göstermiştir.

E. TÜRKİYE'DE MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER VE SUÇ

Dünya ekonomisi ve dolayısıyla Türk ekonomisi, 2000'li yıllardan sonra yüksek büyüme ortamında bulunmuştur. Bu dönemde para arzı yüksek olmuştur.³² Bunun sonucu yukarıda da bahsedildiği gibi tüketimin arttığı ve de-regülasyonun yaşandığı yıllar olmuştur. Ancak 2008 ekonomik krizinden sonrasındadır ki devlet müdahaleleri gelmiştir. 2001 yılı sonrasında ABD'de yaşanan faiz indirimleri ile başlayan deregulatif hareketler

³² Maliye Bakanlığı, "Yıllık Ekonomik Rapor 2009", s.209, www.maliye.gov.tr, (30.06.2011).

Türkiye'yi de etkilemiştir. Ülkeye sıcak para çekilmesi ile ekonomi geçici olarak toparlanıyor gibi görünse de siyasi ve ekonomik sebeplerin de katkısıyla sıcak para aniden ülkeyi terk edince SS krizi kaçınılmaz olmuştur. Benzer uygulamaların günümüzde de devam ettiği, 2008 ekonomik krizinden ülkemizin de olumsuz etkilendiğinden kolayca söylenebilir. Tuik verilerine göre, ülkemizin cari açık oranı 2008 yılında yaklaşık -%42 civarında olmuştur. İşsizlik oranı %11 olmuştur ki bu oran 2001 krizindekinden daha yüksektir.³³

Günümüzde bazı medya kuruluşlarındaki açıklamalar, Türkiye'de bir ekonomik mucizenin yaşanmakta olduğunu ve ülkemizin "*ekonomik büyümede dünya birinciliğine oturduğu*"nu ifade etmektedir. Büyümenin ithalata bağlı bir büyüme olduğu açıktır. Bu büyüme ekonomiyi kırılgan da yapmaktadır, çünkü cari açık önemli bir oranda artmaktadır. Dikkat çekici olan ise şudur; büyüme, günümüzde yüksek düzeyde seyretse de işsizlik azalmamakta ve hatta artmaktadır. Tuik verilerine göre, 2008 krizinden sonra, 2009 yılında işsizlik oranı, Türkiye genelinde yaklaşık %14 olmuştur.*

2001 krizi yılları ve sonrasındaki yılların suç oranlarına bakıldığında sanayileşmiş ilk beş ilimizdeki suç oranları da aynı şekilde artmaktadır. Bu illerimiz İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya ve Bursa'dır. Neredeyse seksen bir ilde işlenen suçların yarısından fazlası sanayileşen bu beş ilimizde işleniyor. O halde ekonomik gelişme ile toplum normale dönmüyor. Asıl olan ekonomideki dengedir. Ekonomik büyüme ekonomik kalkınmaya, gelirin adil dağıtımına dönüşmüyorsa burada bir anomali oluşmaktadır. Toplumsal gelişmeler çarpık olunca ve artan nüfusa gereken planlama yapılamayınca suç oranı artmaya devam etmektedir. Ülkemizde, özellikle 1950 yılından sonra büyük kentlerde sanayileşmenin artması ile birlikte büyük kentler göç almaya başlamıştır. Köydeki nüfus kente itilmiş ve kent ise ekonomik cazibesi sebebiyle köy nüfusunu kente çekmiştir. Böylece Türkiye'de kentlerin nüfusu hızla artmaya başlamış ve gecekondulaşma, işsizlik ve kentsel alt yapı eksikliği ülkenin en önemli sorunları haline gelmiştir. Kırdan kente göç, kentlerin dış kesimlerindeki "boş araziler" üzerinde inşa edilen "gecekondular" ile birlikte gelişirken; bu durum, tekelci burjuvazi için gerekli ucuz emek-gücünün maliyetinin daha da aşağıya çekilerek sağlamasının bir aracı olmuştur. Uzun süre hazineye ait olan

³³ www.tuik.gov.tr (04. 04. 2011).

* Geniş bilgi için bkz. Alptekin Güney, İşsizlik Nedenleri Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri, **Kamu-İş**; C:10, S:4, 2009, ss. 135-159.

arazilerde kurulan "gecekondu"ya göz yumulmuş olmasının nedeni de aynıdır. Burjuva ekonomistlerinin, her işçinin kendi konutuna sahip olmasına yönelik tüm teorileri, bu yolla sağlanmıştır. Böylece emek-gücünün değerinin, geri-bıraktırlmış ülkelerin genel ortalamasının altına indirilmesi olanaklı olmuştur (Bilindiği gibi, ücret belirlemelerinde, işçinin barınma masrafları önemli bir yere sahiptir. Barınma masraflarının en aza indirilmesi, kaçınılmaz olarak, kapitalistin maliyetlerinin azalması ve dolayısıyla kâr oranının yükselmesi demektir). Aldığı iç ve dış göçlerle birlikte hızlı büyüyen kentlerin nüfusları on milyonları aşmış ve hatta neredeyse yirmi milyona yaklaşabilmektedir. Göçlerle birlikte kentsel mekânda yeniden bir yapılanma sürecine girilmiştir. Kentsel mekânın yeniden yapılanma süreci ile birlikte, kentsel mekânda farklı toplumsal kesimlerin oturma bölgeleri birbirlerinden ayrılmakta ve aralarındaki duvarlar yükselmektedir. Yükselen duvarlar ile toplumsal sınıflar arasındaki iletişim azalmakta ve mekânsal bölünme toplumsal bölünmeye etkide bulunmaktadır.³⁴

Dünyaca ünlü araştırma şirketi Gallup, 2005-2009 yıllarında 155 ülkeden binlerce insanla görüşüp ülkelerin mutluluk durumunu bulmuş; dünyanın en mutlu insanların Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İsveç'te yaşadıklarını tespit etmişlerdir. 155 ülke arasında 'en mutsuz' insan, Afrika ülkesi Togo'da bulunmuş; Türkiye ise mutluluk bakımından 103'üncü sırada yer alabilmiştir. Araştırmada her katılımcıya bir önceki gün nasıl hissettiği sorulmuş, bu yanıtlar insanların iyi dinlenip dinlenmedikleri, saygı görüp görmedikleri, üzüntüden uzak olup olmadıkları gibi 'günlük deneyimlerin' puanlanmasını sağlamıştır.³⁵

Ekonomik kriz yaşadığımız 2000-2001 ve 2003 yılları arasındaki yıllarda gayri safi milli hâsılamızın arttığı söylenirken,³⁶ ekonomik krizin yaşandığı dönemde hem işsizlik artmış hem de çalışanların aldığı ücretlerde erime yaşanmıştır. İstihdam durumu aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi olmuştur.

³⁴ Özgür Temiz, İstanbul'daki Gecekondu Alanlarında Kentsel Dönüşüm Karşısında Karşı Hegemonya Oluşturma Olanakları, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), 15. 01. 2008, s. 65.

³⁵ <http://hergunyenisabah.com/gundem/3156-turkiye-gallup-arastirma-sirketine-gore-cok-mutsuzmus.html> (20. 10. 2010)

³⁶ <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2001/2001.pdf> (20. 10. 2010).

Tablo 2: 1993-2003 Yılları Arasında Türkiye'deki İşsizlik Durumu

İŞSİZLER	
YILLAR	TOPLAM
1993	1. 815. 000
1994	1. 871. 000
1995	1. 699. 000
1996	1. 503. 000
1997	1. 552. 000
1998	1. 607. 000
1999	1. 829. 000
2000	1. 498. 000
2001	1. 969. 000
2002	2. 466. 000
2003	2. 493. 000

Kaynak: TÜİK-1923-2008 İstatistik Göstergeler, Ankara, s. 177.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere, Türkiye genelinde, sadece 1994 krizinde değil, 2001 krizinde de işsizlik bariz oranda artış göstermiştir. Türkiye genelindeki suç oranlarında da artış gözlemlenmiştir. 2001 yılında işlenen suç sayısı 299 bin 589 olmuş, 2002 yılında bir önceki yıla göre küçük bir azalmayla 296 bin 589'da kalmış ve bu sayı 2003 yılında yeniden tırmanışa geçerek 321 bin 805'e çıkmıştır. 2003 yılı verileriyle Türkiye genelinde yaklaşık her gün 882, her saat 37, her dakika 2 olay meydana gelmiştir.³⁷

³⁷ <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=202&l=1> (20. 10. 2010)

Tablo 3: Türkiye’de Temel Makro Ekonomik Göstergeler-1995-2002

Yıllar	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
ÜFE (%)	64.9	81.9	90.6	54.2	68.7	32.7	88.5	30.8
TEFE (%)	78.9	76.5	99.2	69.7	62.9	39.0	68.5	29.7
Reel Büyüme	8.0	7.1	8.3	3.9	-6.1	6.3	-9.4	7.8
Milli Gelir	165.5	183.5	194.3	204.6	185.2	201.5	144.3	180.3
KBGSMH (\$)	2.759	2.928	3.079	3.255	2.879	2.986	2.103	2.586
İşsiz Oranı (%)	7.5	6.9	6.4	7.0	7.9	6.6	8.5	11.4

Kaynak: Birgül Çiftçi, Ozan Bahar, “Ekonomik Kriz-Suç İlişkisine Teorik ve Ampirik Bir Yaklaşım: Muğla Örneği”, *İktisat, İşletme Finans Dergisi*, 20. Yıl, Şubat 2005, s. 114’ten alınmıştır.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi, ekonomik veriler özellikle 2001 yılından sonra 1990 verilerinden daha kötü bir hal almıştır. Reel büyüme - %9.4 olmuştur. Bir yıl öncesiyle birlikte ele alındığında yaklaşık %15 gerileme yaşanmıştır. Bu durum, doğal olarak çalışan kesimin işsizleşmesine, köylünün fakirleşmesine ve kısacası insanların gelirlerinde eşitsiz gelişmeye sebep olmuştur. İnsanlar sadece ekonomik değil, sağlık durumlarında da kötüleşme yaşamışlardır. Dolayısıyla suç oranları da doğal olarak artmıştır. Diğer sebeplerin yanında liberalleşmenin ve kuralsızlığın kural olduğu bir ortamda, “gemisini kurtaran kaptan” deyimini haklı çıkartacak bir durum yaratılmıştır.

Türkiye Avrupa’da İspanya’dan sonra en çok işsiz insana sahip olan ülkedir. Bununla beraber, kamu düzenini ilgilendiren suçlar, 1994–2003 yılları arasında yüzde 63,9 oranında artmıştır. İşsizlik ve ekonomik sıkıntıların suç oranlarının yükselmesine neden olduğu belirtilmekle beraber, bazı görüşlere göre de; toplumda katmanlara ayrışmanın güvenliği de olumsuz etkilediği söylenebilir.³⁸ İşsizliğin suç ile bağlantısı yönündeki görüşlere destek olacak başka bir bakış açısı da çalışanların gelirlerinin erimesi durumu olabilir. Bu durum aşağıdaki grafikte özet olarak görülebilmektedir. Sermayede fazla bir kayıp göstermezken çalışanların gelirlerinin, kriz dönemlerinde ve takip eden yıllarda oldukça belirgin bir biçimde eridiği açık olarak görülebilmektedir.

³⁸ Ayşegül Coşkun, “Güvenliğin Özelleştirilmesi Üzerine Bir Eleştiri”, www.spntr.net (08.07.2008).

Tablo 4: Gayrisafi Yurtiçi Hâsılanın Sermayedarlar ve Çalışanlara Göre Dağılımı

YILLAR	İŞ GÜCÜ ÖDEMELERİ	SERMAYENİN ALDIĞI PAY (SURPLUS)
1993	30,90	54,10
1994	25,50	59,10
1995	22,20	61,60
1996	23,90	59,80
1997	25,80	57,10
1998	25,50	57,70
1999	30,70	51,40
2000	29,20	50,80
2001	28,30	49,40
2002	26,30	50,00
2003	26,10	50,00
2004	26,30	49,80
2005	26,60	49,00
2006	26,20	50,10

Kaynak: TÜİK-1923-2008 İstatistik Göstergeler, Ankara, s. 766.

Hatta He'ye göre, artı-değerin yüksek olması mala karşı suç oranlarını yukarı çekmektedir.³⁹ Dünyadaki 4/5 ekonomik gelirin, nüfusun 1/5'inin elinde olduğu artık bilinen gerçektir. Türkiye'de de benzer bir durumla karşı karşıyayız. Bu durum işsizliğin olabilecek en üst seviyede olduğunu desteklemektedir. Kriminoloji bilimine göre, işsizlik ve yoksulluk da suçu tetikleyen en temel unsurlardır. Bu, suç korkusu içinde yaşayan bir toplumun var olduğu anlamına da gelir.

Küreselleşme ile beraber, uluslararası sermayeye eklenen ulusal şirketlerin de sosyal politikalara pek özen göstermediği bir dünyada yaşandığı gözlenmektedir. Son ekonomik krizde, 2009 Ocak Ayı'ndan bu yana, 800 bin işçi işten çıkarılmıştır. Bu sayı, aile fertleriyle (bir aile ortalama üç kişi olarak alınırsa) çarpılırsa yaklaşık 2 milyon 400

³⁹ Ni He, **Reinventing the Wheel**, Austin and Winfeld Publishers, New York, 1999, s. 12.

kişinin işsiz kaldığı kabul edilebilir. Daha önceden de 2,5 milyon işsiz bulunduğu düşünülürse, resmi rakamlara göre, işsiz sayısı yaklaşık 5 (beş) milyonu bulmaktadır. Bir de gayri resmi işsiz sayıları, bu sayıya eklendiğinde en az 10 milyon kişinin işsiz olduğu, en basit hesaplarla ortaya konabilir. Bu tür işsizlikler sonucu, birbirine bağlı başka olumsuz sonuçlar da doğacaktır. Örneğin, işten çıkarılan bu kişilerin sağlık imkânları da ellerinden alınmaktadır. Ekonomik politikalar sonucu Türkiye’de dokuz milyon insanın, kredi kartı borcu olduğu bilinmektedir.⁴⁰ Sosyal krizlere gebe olan toplumda insanlar suça itilecektir ki, bu durumda suç oranlarında artış zaten kaçınılmazdır. Bunun yanında 2003 yılından bu yana dört milyon olan İcra Müdürlüklerince takibe alınan kişi sayısında, yüzde yüz artış olduğu görülmüş ve bu sayı sekiz milyona çıkmıştır. Bütün bunların çalışan-çalışmayan alt sınıf insanların “mutsuzluğu” için yeterli sebep olduğu ortadadır. Türkiye’de 1980 sonrası uygulanan ekonomik politikalar sonucunda 1990’ların başında ekonomik krizler daha sıkça yaşanmaya başlamıştır. 1994 finansal krizi sonrasında fiyat artışları yüzde 125’lere çıkmış, ulusal gelir % 6 düşmüştür. 1994 krizi sonrasında çalışan kesimin ücretlerinin azaldığı ve işsizlik rakamlarında artış olduğu gözlenmiştir.⁴¹ Aynı şekilde 2001 ekonomik krizi sonrasında da işsizlik artmış ve yoksulluk da artmaya devam etmiştir. Ancak, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yürütülen hane halkı araştırmalarına göre yoksulluğun detayları hakkında bilgi edinmek hiç de kolay olmamaktadır.⁴² Ülkemizdeki yoksulluk sorununun çözümü için genel yaklaşım, GSMH’nin yükseltilmesi olarak görülmektedir. Ancak, yoksulluğun azaltılması ve özellikle gelir dağılımındaki eşitlik, gayri safi milli hâsılanın yükseltilmesi ile değil, ancak milli gelirin dengeli olarak dağıtılması ile sağlanabilir. Bunların hesaplanmasına burada girilmeyecektir.

Hızlı kentleşme ve göç olgusu ile birlikte şehirlerde yaşayan insanların mutsuzluk oranı artmaktadır. Kırdan kente göç sonucu, ülke genelinde nüfus dağılımında dengesizlikler, yatırımlarda düzensizlikler, sanayileşmeye dayalı kentsel dönüşüm gibi olaylar görülür. İnsanlar kırsal kesimde birincil ilişki içinde bulunurken şehirlerde daha çok kendi başına kalmakta; yabancılaşmakta ve dolayısıyla katarsis durumu ve anomi yaşamaktadır. Derdiman’a göre, insanlar mutsuzluğun sebeplerini sayarken hayat pahalılığını, işsizliği, rüşvet ve yolsuzluğu ve ahlaki yozlaşmayı da önemli bir sorun olarak

⁴⁰ Ekonomi Haber, *Kanal Biz*, 11 Mayıs, 2009, Sa:15. 00-17. 00

⁴¹ Didem Gürses, “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c10s17/makale/c10s17m4.pdf> (04. 10. 2010)

⁴² Gürses, ak, (04. 10. 2010)

görmektedir. Aynı yazara göre, endüstrileşen şehirlerde zenginleşme, mala karşı suçların sayısında artışa neden olmakta ve bu suçların faillerinin büyük çoğunluğu da bulunmamaktadır.⁴³ Ekonomiyi dengelemeden suçu önleme politikaları akıntıya kürek çekmeye benzetilebilir ve öyleyse ekonomik alt yapı sorunlarını çözmek gerekir. Yoksa günümüzde olduğu gibi suç oranları devamlı artmaya devam edecektir. Bir başka önemli sorun da, suç işleyenlerin çoğunun işsizlikten mağdur oldukları gerçeğidir. Ayrıca açılan davalarda görülmüştür ki her iki dakikada bir kişi yaralanmış, her iki dakikada bir kişinin hırsızlık suçundan mağdur olduğu görülmüştür. O halde neredeyse hem mala karşı hem de insan bedenine karşı suçlar baş başa birinci sırayı almaktadır denebilir. Bu arada, siyah sayılar* da hesaba katılırsa bu oranların (artış) 100'de 100'leri aştığı söylenebilir. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki bu zaman diliminde üçüncü sırayı adam kaçıрма ve tehdit suçları almaktadır. Bir yıl içinde 14 bin 337 cinsel suç işlenmiştir. Bu suçun mağdur sayısı 20 bin 282 şeklinde açıklanırken, bu rakamlar, her 26 dakikada bir kişinin cinsel suç mağduru olduğunu göstermektedir.⁴⁴

İşsizlik ve yoksulluk ile suç ilişkisine bakıldığında görülecektir ki işsizlik arttıkça suç oranlarında da artış gözlemlenmektedir. 1990'ların ikinci yarısında TÜİK verilerine göre işsizlik oranları yüzde 6'larda iken, 2001'de bu oran yüzde 8.5 ve 2002'de yüzde 11 civarında olduğuna ve suç oranlarının yukarıda sayıldığı gibi artışına dikkat edildiğinde işsizlik-yoksulluk ve suç arasında, doğrusal bir korelasyon olduğu kolayca görülebilecektir. Marshall Sosyoloji Sözlüğü'ne göre⁴⁵ işsizlik, bir insanın istemesine rağmen emek gücünü emek piyasasında satamamasıdır. Aynı sözlüğe göre, aynı yerde işsizlik, piyasa süreçlerinin başarıyla işlememesinin kamusal bir sorunudur. Giddens'a göre ise işsizlik, bir sorundur ve bunun ötesinde çalışanların bile iş güvencesi sorunu bulunmaktadır.⁴⁶ Aynı yazar, iş güvencesizliğinin son 30 yılda arttığını belirtmekte ve hatta çalışan işçilerin iş yerinde yükselme şanslarının da oldukça az olduğu İngiltere'de yapılan bir araştırma ile tespit etmektedir.

⁴³ R. Cengiz Derdiman, "Kentleşmenin Suça Etkisi ve Kentlilerin Suçla Mücadelesinin Sosyal ve Hukuki Boyutları", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 19, Sayı 3, Temmuz 2010, s. 57.

* Siyah sayı, suç istatistik incelemelerinde adli kayıtlara geçmemiş suç rakamlarıdır. Bu oranlar mağdur bilimi (viktimoloji) anketleriyle elde edilmektedir.

⁴⁴ <http://www.tumgazeteler.com/?a=4481792&cache=1>

⁴⁵ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürçü, Bilim ve Sanat, Ankara 1999, s. 367.

⁴⁶ Giddens, age, s. 824.

Krizin toplum üzerindeki ağır sonuçlarından biri de yoksulluktur. Yoksulluk Marshall Sosyoloji Sözlüğü'ne göre “genellikle maddi kaynaklardan, bazen de kültürel kaynaklardan yoksun kalındığını ifade eden bir durum” dur. Örneğin, ülkemizde, Türk-İş verilerine göre, dört kişilik bir aile için açlık sınırı yaklaşık 738, yoksulluk sınırını 2 bin 405 TL olarak hesaplanmıştır.⁴⁷ Yoksulluk sonucunda milyonlarca insanın sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamadıkları da bir gerçektir. Bu kişiler aynı zamanda, sosyal anlamda dışlanma tehdidi ile baş başa bırakılmaktadır.

İşsizlik ve suç ilişkisine bakıldığında görülecektir ki işsizlik arttıkça suç oranlarında da artış gözlemlenmektedir. Kızmaz, işsizliğin; bireyin toplumsal değer ve normlara olan bağlılığını çözücü yönde etki yaptığını belirtmektedir.⁴⁸ Benzer araştırmalardan birinde 15 hafta ve daha uzun süreli işsizlik sonucu, mala karşı suçlarda artış yaşandığı tespit edilmiştir.⁴⁹

Sadece ekonomik krizlerin sonucu yalnızca işsizlik değil, insanların mekansal ayrılıkları da söz konusudur. Mekansal ayrılıklar sonucunun suça etkisi üzerinde bir araştırma, bölgeler (semtler, ilçeler vb) arası eşitsizliklerin de mala karşı suçlarda artış yaşandığını tespit etmiştir.⁵⁰ Bahse konu çalışma, kentsel gelişme ve göç olayını da çalışmasında değişken olarak almış ve bu olguların bir sosyal karışıklık (disorganization) yaratabileceğini tespit etmiştir.

Türkiye’de uygulamaya konulan neo-liberal ekonomik model sonucu, yukarıda belirtilen sebeplerle “ekonomik anomi” olduğu ileri sürülebilir. İstanbul Sanayi Odasının, 2001 krizi dönemine ait açıkladığı verilere göre, 500 büyük sanayi kuruluşunda çalışan sayısı 526. 314 iken bir yıl sonra bu sayı 516,305’e düşmüştür. 2001 yılındaki çalışan sayısındaki değişim yüzde -5. 70 olmuştur. Türkiye’de bulunan ilk 500 şirket açısından ise kâr oranı, %547 olmuştur.⁵¹

Özetle belirtmek gerekirse çalışanların sayısı ve ücretleri azalırken, işverenin kâr oranında artış görülmüştür. Buradaki oran bire beş yüz olmuştur. O halde ekonomik krizin

⁴⁷ <http://www.haber32.com.tr/haber/turk-ise-gore-aclik-siniri-738-tl-haberi-7333h.html>

⁴⁸ Zahir Kızmaz, Ekonomik Yapı ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 13, S. 2, 2003, ss. 279-304.

⁴⁹ Mitchell B. Chamlin ve John K. Cochran, Unemployment, Economic Theory and Property Crime: A Note on Measurement, *Journal of Quantitative Criminology*, Vol. 16, No: 4, 2000, ss. 443-455.

⁵⁰ Arye Rattner and Boris A. Portnov, “Distance Decay Function in Criminal Behaviour: A Case of Israel”, **The Annals of Regional Science**, Vol. 41, ss. 673-688.

⁵¹ http://www.dha.com.tr/haberdetay.asp?tarih=28.04.2011&Newsid=59505&Categoryid=9#Scene_1

yükünü çalışanlar (ücretliler), yarı-işçiler ve işsizler çekmektedir. Yapılan hesaplamalara göre 2001 yılı döneminde, işçi ücretlerinin krizdeki devalüasyon nedeniyle dolar karşısında eridiği de düşünülürse ücretlilerin çifte darbe aldığı açığa çıkmaktadır. Türk ekonomisinde 2001 yılı sonrasında önemli derecede etkisi bulunan ve günümüzde Birleşmiş Milletler Gelişim Programı Direktörü olan Kemal Derviş, “krizin temelinde piyasayı yeteri kadar denetleyemeyen devlet” vardır demiştir.⁵² Yine aynı kişi devletin ekonomi yönetiminden elini çekmemesi gerektiği tavsiyesini verebilmiştir. Yine belirtmek gerekirse, sorun sadece hızlı ve devamlı büyümede değil, ancak bu büyümeden elde edilen gelirin adil olarak dağıtılıp dağıtılmaması sorunudur. Ülkemizde ise neo-liberal politikaların hızlandığı 1990’lı yıllara bakıldığında, ekonominin neredeyse her on yılda bir krizle karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bu insanlarımızın da bunalıma girmesine sebep vermektedir.

Türkiye genelinde asayiş suçlarının çoğunluğunu (%55) mala karşı suçlar oluşturmaktadır. Mala karşı suçlar içinde hırsızlık suçları %81 gibi yüksek bir seviyededir. Hırsızlık en çok evden ve iş yerinden şeklinde gerçekleşmektedir. 2003 yılından sonra, mala karşı hırsızlık suçlarında İstanbul ve Bursa oto hırsızlığı, Gaziantep otodan hırsızlığı; Ankara, İzmir ve Antalya ise evden hırsızlık suçlarında önde gelmektedir.⁵³ Dikkat edilirse şehrin ekonomik büyümesi, suç oranlarının da iyiye gitmesi anlamına gelmemektedir. Aksine kentleşme, büyük şehirlere göç, nüfus artışı vb. sebepler ve ekonomik eşitsizlik sonucu suç oranlarında artış yaşandığı görülmektedir.

Yine yaklaşık aynı döneme denk gelen ve kriz döngüleri yaşanan 1993–2006 yılları arasındaki genel suç oranları aşağıda bir grafik ile gösterilmektedir. Buna göre 90’lı yıllardan sonra krizleri de içine alan zaman diliminde suç oranları, bazen düşer gibi görünse de, kriz döngülerinin yaşandığı periyotta artış eğilimi göstermektedir. Ekonomik göstergeler bakımından, kriz öncesi geçici bir büyüme yaşanabilir. Ancak, bilimsel araştırmalar, endüstrileşme ve geçici büyümelerin mala ve şahsa karşı suçların artışına olumlu etki yaptığını tespit etmektedir. O halde suçların artış sebebinde belli başlı ve önemli etki dengesiz büyüme ve krizlerle yaşanan ekonomik ve sosyal durumdur denebilir.⁵⁴

⁵² <http://www.milliyet.com.tr/isvec-turu-modeli-kuresellestirmeliyiz/devrim-sevimay/siyaset/yazardetay/14.07.2010/1263231/default.htm> (07. 10. 2010)

⁵³ Ali Yılmaz, Semra Günayergün, “Türkiye’de Asayiş Suçları”, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/170/170/ali%20yilmaz.doc> (04. 10. 2010)

⁵⁴ He, age., s. 176.

Grafik 1: Türkiye’de 1993-2006 Yılları Arasındaki Asayiş Suçları*

Kaynak:<http://orhankaraca.blogspot.com/2007/03/isizlik-ve-suc-iliskisi-uzerine.html>

Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, 1998-2000 yılları arasına ait suçların sosyolojik yapısı hakkında bir rapor yayınlamıştır. Raporda, suça karışanların yaşları, eğitim durumları, meslekleri hakkında da bilgi verilmiştir. Rapora göre, son yıllarda devleti dolandırma, çeşitli şekillerde yolsuzluklarda bulunma benzeri suçların yoğunlaştığı görülmektedir. Bunu eğitimle ilişkilendirmenin mümkün olduğu belirtilen rapora göre, yakalanan kişilerin eğitim durumları aşağıdaki gibi sunulmuştur:

4 yıllık yüksekokul mezunu: 145 kişi,

2 yıllık yüksekokul mezunu: 110 kişi,

Lise mezunu: 497 kişi,

Ortaokul mezunu: 427 kişi,

İlkokul mezunu: 991 kişi,

Okuma yazma bilmeyen: 31 kişi.

* Asayiş suçları, şahsa karşı ve mala karşı suçlar ile ceza kanununda tasnif dışı kalan bazı suçları da içermektedir. Bu suçlar içinde trafik ve organize suçlar gibi suçlar yer almamaktadır. 2000 yılı itibarıyla zamanın Emniyet Genel Müdürü Doç. Dr. Turan GENÇ, İstanbul’da düzenlenen “ Mala Karşı İşlenen Suçlarla Mücadele Semineri”nde, Türkiye genelinde oluşan ve kolluk tarafından mücadele edilen suçların, %94’ünün asayiş olaylarından oluştuğunu belirtmiştir. Seminer, Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Daire Başkanlığı Yayın No:8 olarak 24 Mayıs 2000 tarihi ile Uysal ALTINTUĞ’un anısına yayınlanmıştır.

Yine Bursa ilinde yapılan bir araştırmada hırsızlık suçunu işleyenlerin yüzde 36.6'sının okuryazar olmadığı, ikinci olarak ilkokul mezunlarının oranının yüzde 32.3 olduğu ve üçüncü olarak ise sadece okuryazar olanların oranının yüzde 25.2 olduğu belirlenmiştir.⁵⁵

Ekonomik krizlerin daha çok çalışan kesimi etkilediğine dair bir görüş ise son Birleşik Devletler (2008) ekonomik krizinden sonra dillendirilmiştir. Bu görüşe göre, ekonomik kriz sermaye çevrelerinden çok, iş gücü çevrelerini olumsuz olarak daha fazla etkilemektedir.⁵⁶ Yine Neo-liberal ekonomik model uygulayan Amerika Birleşik Devletleri'nde, kişi başına düşen gelir yüksek gibi görünse de ülkedeki dengesiz gelir dağılımı, suç oranlarını yukarı çekmektedir.⁵⁷ Bu da toplum hayatını düzenlemek için ne tür reformlara ihtiyaç duyulduğunun açık bir kanıtıdır.

Benzer olarak, Bursa ilinde yapılan ve yukarıda bahsedilen araştırmaya göre, mala karşı suçlar bakımından, örneğin hırsızlık suçunu işleyenlerin iş durumu, daha çok işsizler ve serbest meslek sahiplerini ilgilendirmektedir. Buna göre, hırsızlık suçunu işleyenlerin yüzde 64'ünün boşta gezer, yüzde 24,7'sinin serbest meslek sahibi ve yüzde 2'sinin ise emekli olduğu tespit edilmiştir. Görüldüğü gibi sosyal güvencesi olmayan kişiler suç ile daha fazla ilgili olmaktadır.⁵⁸

Ayrıca Esfender Korkmaz tarafından yapılan bir araştırmada, kriz sonrası Türk insanına sorulan anket sorularına göre, yaklaşık yüzde 75 ile insanlar, krizin "hırsızlık" benzeri suçları artırdığını ifade etmiştir.⁵⁹

Ekonomik durumdaki dengesizlik, çarpık kentleşme vb olgular, sadece suç oranlarını yukarı çekmemekte, aile değerlerini yok etmekte ve boşanma oranlarını artırmaktadır.

⁵⁵ Mustafa Sevüktekin, **Polis Suç Veritabanının İstatistiksel ve Ekonometrik Duyarlık Analizleri**, Bilimsel Araştırma Projeleri- 2002/61, Proje Araştırmacıları: Ayşe Oğuzlar, Z. Berna Aydın, Mehmet Nargeleçekenler, Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 136

⁵⁶ Ohanian, Lee E. . 2010. "The Economic Crisis from a Neoclassical Perspective. " **Journal of Economic Perspectives**, 24 (4): ss. 45–66.

⁵⁷ Richard Wilkinson ve Kate Pickett, **Su Terazisi**, Optimist Yayınları, İstanbul, Haziran 2010, s. 166.

⁵⁸ Sevüktekin, age., s.137-138.

⁵⁹ Esfender Korkmaz, <http://www.esfenderkorkmaz.com/arastirma-yazilari/ekonomik-krizin-toplumsal-etkileri-istanbul-arastirmasi.html>(30.06.2010).

Grafik 2: Türkiye’de 1990-2005 Yılları Arasındaki Boşanma Olayları

Kaynak:<http://www.loadtr.org/aile-degerleri-zayiflayinca-toplum-suc-makinesine-dondu-135048.html> (06. 10. 2010)

Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA), altı ildeki 10 cezaevinde bulunan 1525 hükümlü ve bu illerde yaşayan değişik meslek gruplarından 1250 kişi üzerinde yaptığı araştırmada; suçun en büyük nedeninin işsizlik ve yoksulluk olduğunu ifade etmektedir. Diğer nedenler ise göç, manevi değerler sistemindeki zayıflama, güvenlik önlemlerinin yetersizliği, eğitim kalitesinin düşük olması, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı, düzensiz aile yapısı ve medyanın olumsuz etkisi olarak belirlenmiştir.* Aşağıda çalışma konusu olan Bursa örneğinde durum irdelenecek sonuçta ekonomik kriz ve suç olgusu analiz edilecektir.

II. BURSA’NIN SOSYO-EKONOMİK VE TARİHSEL YAPISINA KISA BAKIŞ

Bursa coğrafi, kültürel, turistik ve tarihi özellikleri açısından dünyaca tanınan bir kenttir. Bursa kentinin ekonomik ve tarihi yapısı 16. yüzyıldan bu yana; kapitalizmin başlangıç yıllarına kadar rahatça irdelenebilir. Bu bakımdan Bursa, bugünkü birçok büyükşehirden çok daha farklı olarak, tarihte de Osmanlı’nın ilk başkenti olmakla da tanınmaktadır. Osmanlı Devleti’nin imparatorluk öncesi ilk başkenti olan Bursa, öyle büyük bir alana hükmetmekteydi ki bugünkü Kütahya, Eskişehir ve hatta Sakarya’dan bazı

* Detaylı bilgi için bkz. <http://www.tumgazeteler.com/haberleri/israfi-onleme-vakfi/?start=272>(30.06.2011)

ilçeler dahil Bursa'dan yönetiliyordu denebilir⁶⁰ Yönetim merkezi, Hüvadeddigar Sancağı idi.

Bursa, ekonomik bakımdan 19. yüzyılda sanayileşmeye ilk adımını atarak ipekçilik alanında ilk fabrikasını kurmuştur. Ancak 1855 yılında yaşanan büyük tabii afet (deprem) Bursa'daki ipekçilik faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir. İpek fabrikalarında çalışmak üzere köylük alanlardan işçi talep edilmesi, kırsal kesimdeki insanların kente çekildiğini göstermektedir. Gemlik-İstanbul deniz seferleri de o yıllarda kurulmuştu. Bütün bu ve benzeri gelişmeler ulaşım ağının da Bursa'da güçlendiğini göstermektedir. Tabii ki ipek için Avrupa'dan fazlaca talep bulunmaktaydı. Bursa'nın ipek yolunun üzerinde olması da zenginliğine zenginlik katmıştır. Dönemde hâkim ideoloji din olduğundan yönetim ve adalet bakımından Bursa'yı günümüz ile kıyaslamak güçtür. Örneğin o dönemde kölelik kurumunun olduğu tarihi belgelerde yazılmaktadır. İpekçilik büyük olasılıkla köle emeği ile sürdürülmekte idi. Kölelere herkes sahip olamamakta ve fakat belli gelirin üzerindeki kişiler sahip olabilmekte idi, ancak bütün emek gücü elbette kölelerden oluşmamakta idi, loncalara bağlı işgücü de vardı, çıraklar ise ücretsiz çalışırlardı. Loncalarda bulunan usta ve kalfalar çırakları yetiştirmek zorunda idi. Kolluk hizmetlerini belediyeler yürütmekte idi.⁶¹

Yukarıda bahsedildiği gibi, Osmanlı ve Bursa son zamanlarda kapitalist devletlerin üretim-tüketim ilişkilerinin bir parçasıydı denebilir. Hatta Kaygalak, kitabında Bursa'ya "Kapitalizmin Taşrası" adını vermiştir. Bu ilişki 16. yüzyılda bağımlılık şeklinde değildi. Ancak 19. yüzyıldan itibaren bağımlılık ilişkisi haline dönüşmüştür. Bursa'nın 17. yüzyıldaki nüfusunun 25 bin ile 40 bin arasında olduğu varsayılmaktadır.⁶² Bursa o dönemde sadece imparatorluğun değil dünyanın belli başlı gelişmiş büyük şehirlerindedir. Bursa'ya dışarıdan gelen insan nüfusu bakımından, ipekçilik ve dokuma fabrikalarında çalışmak için Balkanlardan birçok özgür işçi Bursa'ya çalışmak için geliyordu. O zamanlarda da kent merkezlerine göç eden insanlarla işçi veya köleler arasında sınıf ayrımı gözlenebilmekte idi. Örneğin Bursa'da fabrikalar Gökdere gibi su kaynaklarının bolca bulunduğu yerlere inşa edilirdi. Çalışanlar da fabrikalara yakın yerlerde ikamet etmek zorunda kalırdı. Ancak bu kişilerin oturdukları yerler zengin kesim tarafından rahatsız

⁶⁰ Sevilay Kaygalak, **Kapitalizmin Taşrası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, 120.

⁶¹ Kaygalak, ak., s. 115,156.

⁶² Kaygalak, ak., s. 89.

edici görülmekte idi.⁶³ Görüldüğü gibi Bursa, geleneksel ekonomik sistemden kapitalizme geçiş sürecine tanıklık etmiş bir kent olarak algılanabilir. Ayrıca fabrika sahiplerinin ticaret amaçlı kâr artırması ve uluslar arası pazarlarla ticari ilişkilerde bulunması, günümüzdeki gibi olmasa da, söz konusudur.

Günümüze bakıldığında, yönetim açısından özellikle büyük kentler, Giddens'a göre⁶⁴ küreselleşmenin ekonomik merkezi haline dönüştürülmüştür. Öyle ki bazı kentler, küreselleşmeyi yöneten şirketlerin bulunduğu merkezlerdir. Ancak kamu yönetiminin ekonomiden el çektilmesinden sonra, krizlerin önüne geçilememiştir. Özellikle 2008 krizinden sonra devlet merkezli kuramlara ağırlık verilmiştir. Küreselleşme ve teknolojik devrimin, beklendiği gibi, insanlığı bir üst konuma ulaştırmadığı görülmeye başlanmış ve günümüzün sanayileşmiş toplumlarında kırsal kesimdeki insan sayısı azalmış ve nüfusun çoğunluğu (yaklaşık %90) şehirlerde yaşamak zorunda bırakılmıştır. Sonuç olarak da kent ve kentli kapitalist toplumda oluşan sürecin sonucunda oluşmuştur denebilir.

Tekeli'ye göre⁶⁵ bir kentten ve tarihinden bahsederken dokuz unsurdan bahsetmek gerekir. Bunlar sırasıyla;

- Kentin dış ilişkileri,
- Kentin ekonomisi ve üretim,
- Nüfus ve demografi,
- Nüfus katmanlaşmaları,
- Kent içi yönetim ve planlama,
- Yapı ve Konut arzı,
- Kentin Fiziksel Yapısı ve makro formu,
- Kentin özel ve kamu alanı ilişkileri, özel olaylar.

Bu unsurların birbirlerini etkilemesi bakımından birinci unsur ikinci, üçüncü ve dördüncü unsuru belirler. Beşinci unsur altıncı unsuru belirlerken; yedinci unsur ise 2, 3, 4, 5 ve 6. Unsurlar tarafından belirlenir. Sekizinci unsur ise ilk yedi öge tarafından belirlenir. Özetle, alt yapı kurumları olan ekonomi ve üretim aslında temel belirleyici iken; bunun yanında kent yönetiminin de alt yapı ve kamu yönetimini sağladığı değerlendirilebilir.

⁶³ Kaygalak, ak. , s. 43.

⁶⁴ Giddens, age, s. 974

⁶⁵ İlhan Tekeli, **Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Tarihe Doğru**, Toplu Eserleri 1: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2007, s. 231.

Elbette kentin coğrafik yapısı da kentin konumlanmasına etki edecektir. Örneğin Bey Dağı, Antalya'nın kent tanımlamasında yer alırken; Uludağ, Bursa'nın kent kavramının tanımlanmasında yer almamaktadır. Bursa, Uludağ'ın kuzey yamacına kurulmuş; 14. yüzyılın ikinci yarısında 6 km kuzeye gelişirken; 1970 sonrası bu gelişme ovaya doğru 17 km'ye; Doğu-Batı istikametinde ise 30 km'ye ulaşmıştır.⁶⁶

Bursa, küreselleşmeyi yönlendiren merkezlerden değilse de küresel yönetimin üretim araçlarının kullanıldığı kentlerdendir denebilir. Yabancı firmalar kendi ülkelerinde yapacakları üretimi Bursa'da yapmayı tercih etmektedir. Bu, kenti bir yandan geliştiriyor gibi gösterse de, gerekli planlar yapılmayıp tedbirler alınmadığından, kent içi huzur ve düzen açısından rahatsız edici sonuçlara neden olmaktadır. Yukarıda bahsedildiği gibi belli firmalar serbestçe yatırım yapabilirken, kentin varoşlarında oturan insanlar yoksullukla mücadele etmeye çalışmaya devam ediyor görünmektedir. Bu konudaki ayrıntılı ve betimleyici veriler aşağıda sunulacaktır.

A. BURSA'DA KENTLEŞME

On dokuzuncu yüzyılda kentler, daha çok tarım dışı üretimin yapıldığı yerler olarak tanınırken; küreselleşmenin hâkim olduğu dünyamızda uluslararası sermaye insan, bilgi ve teknik yeniliklere bağlı olarak yeniden tanımlanır olmuştur. Dolayısıyla kentler, küresel pazarın bir nesnesi haline getirilmiş; insanlar da sadece tüketim kültürünün parçası haline gelmiştir.⁶⁷ Kentte mevcut olan ekonomik dengesizlikler istenmeyen tabakalaşmalara ve bu da istenmeyen kentleşmeye sebep olmaktadır. İstenmeyen kentleşmeden kasıt birbirine benzemez insan yapısı ve binalaşma olarak nitelenebilir. Bu durumda kentsel dönüşüm projelerine rağmen yeni yapıların yanı başındaki gecekonduculara çözüm bulunamamaktadır. Bunlara ek olarak, hızla gelişen Bursa kentinde her geçen gün yeni cazibe merkezleri ve devasa binalar kurulurken, örneğin kentsel suçların (kaçak binalaşma ve çevre kirliliği) önlenmesi için yeterli ve gerekli bir etkinlik göze çarpmamaktadır.

Yine aşırı ve hızlı büyüme sonucu Bursa'da örneğin araç sayısı artmakta⁶⁸ ve yollar yetersiz kalmakta; çalışmamızın konusu olmamakla beraber kente yaşam çekilmez hale gelebilmektedir. Baş dönmuşlüğü ve bilinmeyenlerin verdiği korkuyla yükselen özel

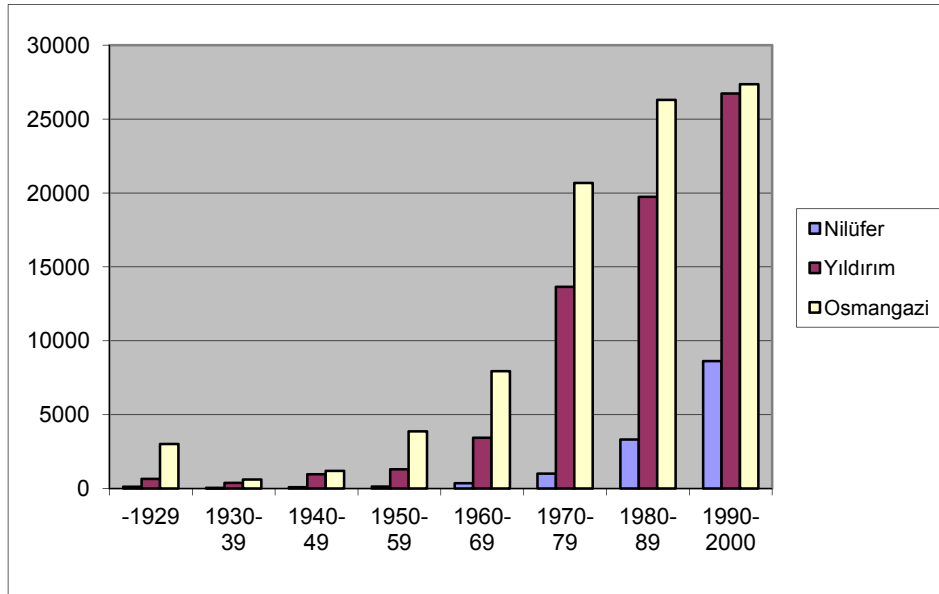
⁶⁶ Tekeli, ak., s. 237.

⁶⁷ Hasan Ertürk ve Neslihan Sam, **Kent Ekonomisi**, Güncellenmiş Üçüncü Baskı, Ekin Basım, Bursa 2009, s. viii.

⁶⁸ Ertürk ve Sam, ak., s.140.

yaşam anlayışı sonucunda da insanlar bu çılgın kalabalıktan uzaklaşarak kendilerini güvenli mekânlara hapsedmişlerdir.⁶⁹ Aynı şehirde farklı duvarlarla çevrili kapalı kutular gibi.* Çalışmamıza paralel olarak, ekonomik krizlerin Bursa’da istenmeyen kentleşme yapısına etkisi kolayca görülebilmektedir. Bursa’da kentsel suçlara örnek olarak, 2001 yılındaki gecekondulaşma oranı verilebilir. Bursa Defteri’ne göre,⁷⁰ Yıldırım ilçesindeki binaların % 80’ inin kaçak olduğu ifade edilmektedir. Bu oran dramatik bir şekilde yüksektir. Kentteki alt yapı vb. sorunlar da düştüğünde kent insanında memnuniyetsizlik kaçınılmaz olacaktır. Ayrıca aşağıdaki tablo 3’te Bursa’nın binalaşmasının yıllar içindeki değişimi sunulmaktadır.

Grafik 3: Bursa Büyükşehir Belediyesi Üç Büyük Şehir Bina Bitişleri

Kaynak: Tuik.

Grafikte görüldüğü gibi Osmangazi ve Yıldırım İlçelerinde 1970’lerden sonra, Nilüfer İlçesinde ise 1990’dan sonra binalaşmada hızlı artış olduğu gözlenmektedir.

⁶⁹ Özgür Temiz, age, s. 54.

* Geniş bilgi için bkz. Rana Aslanoğlu, **Kent Kimlik ve Küreselleşme**, 2. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000, s. 56 vd.

⁷⁰ Bursa Defteri, Göçler ve Kentsel Yansımaları, Açık Oturum, **Bursa Defteri Dergisi**, Sayı: 9, Mart-Nisan-Mayıs, İstanbul, 2001, s. 13.

B. BURSA'DA GÖÇ OLGUSU

Genel olarak kente göçün sebepleri, kırsal bölgeden kişileri kente itiş ve kentin cazibesi ile kırsal bölgeden kente çekiş olarak ikiye ayrılabilir. Kente göçün hem faydalı hem de zararlı yönleri bulunabilir. Ancak doğal olarak kente göç etmek zorunda kalan insanların, iş gücü bakımından zarara uğradıkları düşünülmektedir. Öncelikle tarımı bitiren politikalarından yukarıda bahsedilmiştir. Kente göç edişin en önemli sebeplerinin başında iş bulmak geldiğine göre, kente gelen emek arzı, ücretlerin düşmesine sebep olacaktır denebilir. Bu durum aşağıda işsizlik verilerinde de görülecek ve kayıt dışı ekonomiyi de tetikleyecektir.⁷¹

Bir ülke içinde yer değiştirme olayına iç göç, ülke dışına veya başka ülkelerden ülkemize yerleşilmesi olayına dış göç denir. Bilinmektedir ki göç olgusu birden çok kültüre ait insanların bir arada ve sıkıntılarla yaşanmasını gerektirir ki bu da yukarıda bahsedilen nitel çalışmadan bir örnek ile açıklanmıştır. Bursa İline göç hareketlerini sayısal olarak görmek, faydalı olabilir. Bursa ili için göç hareketliliği aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

⁷¹ Emine Koban, Zerrin Fırat, Emel Selimoğlu, **Perakende Sektöründe Kayıtlı-Kayıtdışı Faaliyetlerin Bursa Özelinde Karşılaştırmalı Analizi**, Bursa, 2005, 147 vd.

Tablo 5: Doğum Yerine Göre Bursa'daki Nüfus Hareketleri

Yılı - Toplam Nüfus	Bursa'da Doğanlar		Başka İllerde Doğanlar	
	Sayısı	Oranı %	Sayısı	Oranı %
1935 – 442760	343344	77,5	99416	22,4
1945 – 491899	387139	78,7	104760	21,3
1950 – 545919	441349	80,9	104178	19,1
1955 – 598898	492204	82,4	105027	17,5
1960 – 693894	548001	79,0	145531	20,9
1965 – 755504	604993	80,1	150343	19,9
1970 – 847884	656551	77,4	191311	22,5
1975 – 961639	814957	84,7	146605	15,2
1980 - 1148492	813003	70,8	335341	29,2
1985 - 1324015	908494	68,6	415423	31,3
1990 - 1603137	1008688	62,9	564284	37,0
2000 - 2125140	1221471	57,5	902975	42,5

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı Bursa Nüfusunun Sosyal ve Genel Nitelikleri, DİE Yayınları, Yayın No: 2718, Ankara, 2001, s. 46.

Tablo 5’de görüldüğü gibi Bursa’ya göç hareketleri 1980 yılına kadar istikrarlı, fakat 1980’li yıllardan sonra hızla artmıştır. Berkay’a göre⁷² Bursa’ya yapılan göçler bir plan dâhilinde olmadığından, göç eden insanları barındıracak konut stoku bulunmamaktadır. Ayrıca 1950 yılında yurtdışında doğmuş nüfusun, ülke bazında oranı %3,6 iken; yurtdışından Bursa’ya göç edenlerin oranı %12,5 olarak kaydedilmiştir. Yine de bu nüfus hareketi, kentin çevresinde pek fazla bir değişime neden olmamıştır. Ancak yukarıdaki tabloya bakıldığında neo-liberal politikaların yürürlüğe konduğu 1980’li yıllara paralel olarak, kent yapısında oldukça büyük bir değişim yaşandığı görülmektedir. Tekeli’ye göre⁷³ günümüzde kentleşme oranı %70’lere vardığından artık yavaşlama eğilimine girmekle beraber, göç konusunda yeni yer değiştirme hareketleri olabilecektir.

⁷² Fügen Berkay, Göçler ve Kentsel Yansımaları, Açık Oturum, **Bursa Defteri Dergisi**, Sayı: 9, Mart-Nisan-Mayıs, İstanbul, 2001, ss. 17-18.

⁷³ Tekeli, s. 172, 181.

Bu durum sermaye, tüketici ve pazar değişiklikleri getirecek; sonuç olarak da “ikili kentler” veya “bütünleşmemiş kentler” oluşabilecektir.

C. BURSA’NIN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Türkiye ve Bursa henüz sanayileşme sürecine devam ediyor denebilir. Berkay’a göre⁷⁴ Bursa’da ilk sanayi sitesi 1962’de kurulmuştur. 1970’li yılların başında ise Türkiye’de ilk otomotiv sanayi kurulmuştur. Bursa’da Cumhuriyet döneminden kalanlar hariç pek fazla fabrika yok iken, 1980 yılına gelindiğinde fabrika sayısı 69’a yükselmiştir. Bu kısa sürede hızlı sanayileşme anlamına gelebilir. Ancak üç sektör kuramına göre, Bursa’daki tarım sektörü iş gücü gelişmesi, batılı gelişmiş devletlerinkinden farklılık arz etmektedir. Batıda bu oran yüzde 5’lerde iken Bursa’da bu oran yüzde 25’ler civarındadır. O halde tarımdaki istihdam ise hala yüksektir. Yani batılı devletlere oranla daha yüksek bir durumdadır. Bu şu anlama gelebilir: Tarım sektörünün bitirilmesi politikaları gereği daha henüz tarımdan koparılacak yaklaşık yüzde 15’lik bir nüfusun varlığı söz konusudur. O halde bu da göç oranının devam edeceğine delalet etmektedir. Hizmetler sektöründeki işgücü oranı ise batılı devletlerdeki gibi yüksek seviyelerdedir (yaklaşık % 55-60).

Bursa’da kriz yıllarında, sanayi kuruluşlarındaki açılış kapanış oranlarını bulmak güçtür. Ancak Bursa’da açılıp kapanan iş yerleri konusunda Bursa Esnaf Ve Sanatkarlar Odası Başkanlığı’ndan elde edilen bilgilere göre iş durumunun kriz dönemlerinde nasıl bir yol izlediği görülebilir.

⁷⁴ Berkay, ags., s. 17.

Tablo 6: 1998-2009 Yılları Bursa’da Açılan ve Kapanan İş Yerleri

BURSA 1998-2009 ESNAF TESCİL- TERKİN			
YILLAR	GİRİŞ SAYISI	ÇIKIŞ SAYISI	(%)Değişim
1998	10132	2533	25
1999	7997	3462	43,29
2000	5879	3093	52,61
2001	4768	4050	84,94
2002	4791	3493	72,91
2003	5794	4724	81,53
2004	6171	3554	57,59
2005	6804	5330	78,34
2006	6047	7665	126,76
2007	5685	4492	79,01
2008	5908	5635	95,38
2009	6230	4207	67,53

Kaynak: Bursa Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanlığı Verileri

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere kriz yıllarında kapanan iş yerleri sayısı ve oranı, açılışlara göre daha fazladır. 2006 yılındaki kapanan yerlerdeki aşırı yükseklik ise istisnai bir durumu ifade etmektedir. Oda Başkanı ile görüşüldüğünde; bu durumun yasal bir durumdan kaynaklandığı belirtilmiştir. Ayrıca Bursa’da yapılan yatırım miktarları, aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, çalışmanın konu edildiği 2001 yılında düşüş göstermiştir. Bu yatırımlar, kamu alanındaki eğitim ve sağlık alanlarındaki yatırımları da içermektedir. Daha önce kısaca bahsedildiği gibi (well being: iyi olma hali) eğitim ve sağlık gibi en temel konularda yatırım oranlarının düşmesi, sadece suç oranları bakımından değil; insanların iyi ve kaliteli yaşamlarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Küreselleşme ile birlikte yerel yönetimlerin alt yapı yatırımlarına finansman sağlama gibi parasal konularda, “dış borç”lanma eğilimine girdikleri görülmektedir. Toplam dış borçlar içinde yerel yönetimlerin dış borçlanma payı 1982’de % 0. 04 iken, 1995’te bu oran % 4. 5’e yükselmiştir.⁷⁵

⁷⁵ Cevat Geray, “Kentleşme Sorunlarının Çözümü Açısından Küreselleşme, Özelleştirme, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 10, Sayı 4, Ekim 2001, s. 8.

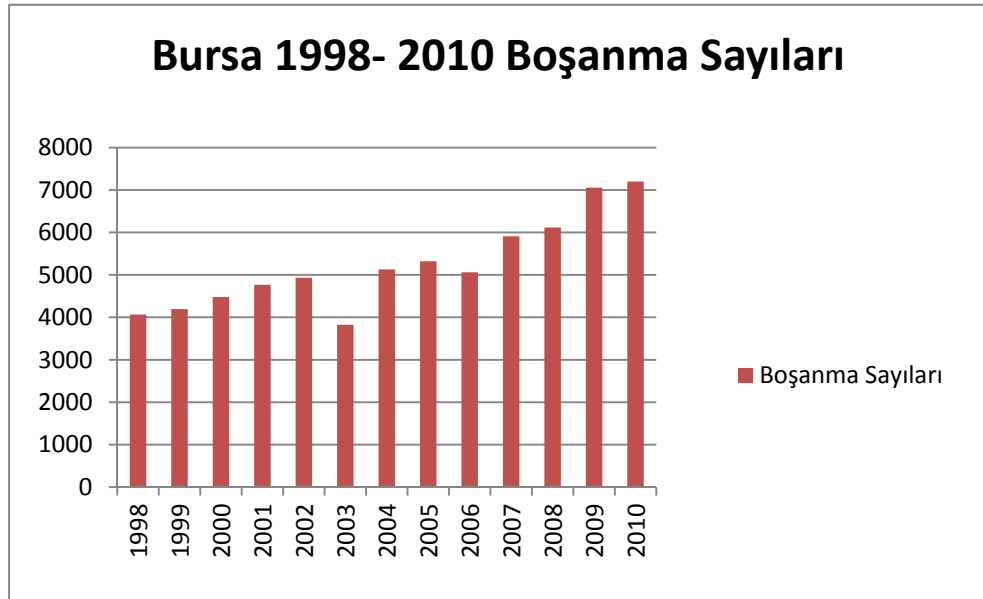
Tablo 7: 1999-2005 Yılları Bursa’da Kamu Yatırım Miktarları

Yıllar	Sağlık Eğitim dahil Toplam Yatırım (TL)
1999	128 402 011
2000	177 263 822
2001	133 865 000
2002	173 300 000
2003	316 010 000
2004	358 743 000
2005	400 718 000
2006	418 878 000
2007	337 784 000
2008	486 667 000

Kaynak: DPT

Sadece ekonomik veriler değil, kriz yılları sırasında ve sonrasında Bursa’da ailelerin bozulma sayıları da artış göstermektedir. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü’nden alınan veriler, aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Grafik 4: Bursa’da Boşanma Sayıları

Kaynak: Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, 2011.

Tablodan görüleceği gibi 2001 krizi sonrasında artış ve konumuz dışı olmasına rağmen 2008 krizinde de artışın devam ettiği görülmektedir. Bu da göstermektedir ki toplumun en temel kurumlarından olan ailelerin de çözülmesi ekonomik kötü gidişlerle de ilgili olabilir. Ekonomik kötü gidiş sadece şehirlerde değil, kırsal alanda da suç artışına sebep olmaktadır. Örneğin Bozkurt, toplam asayiş suçlarında, 2001 krizinde bir artış yaşandığını ifade ederek bu görüşü desteklemektedir.⁷⁶ Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi Bursa’da kırsal kesim suç oranlarında 2001 ekonomik kriz yılı ve sonrasında dramatik artışlar gözlenmektedir.

Tablo 8: 2000-2010 Bursa’da Kırsal Alanda Bazı Mala Karşı Suç Sayıları

Yıllar	Evden	İş yerinden
1999	2	5
2000	1	3
2001	89	99
2002	96	129
2003	127	111
2004	172	195
2005	209	238
2006	252	177
2007	129	145
2008	120	188
2009	162	182
2010	143	160

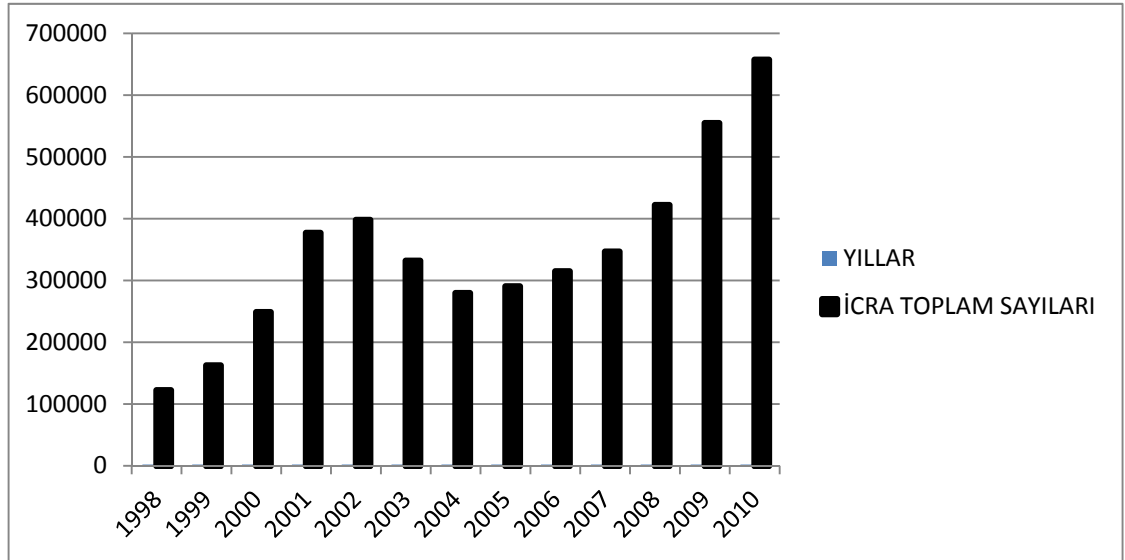
Kaynak: Bursa Jandarma Bölge Komutanlığı Verileri

Tablo 8’den anlaşılacağı üzere 2000’li yıllardan önce toplam evden ve iş yerinden hırsızlık sayıları bir veya iki gibi asgari düzeyde iken 2001 yılından itibaren bahse konu hırsızlık suçları aşırı hızla artışa geçmiş ve bir daha düşmemek üzere yükselmeye devam etmiştir.

⁷⁶ Veysel Bozkurt, **Sosyoloji**, Temeller, Kavramlar, Kurumlar, Alfa Yayınları, Bursa, 2004, s. 191.

Ekonomi ile direkt bağı olan ve fakat burada suç olarak ifade edilmeyen icra davalarına bakıldığında da benzer durumla karşılaşmaktadır. Hem 2001 ve hem de 2008 krizi sırasında ve sonrasında yaşanan travmalar insanları kurtulamayacağı borç altına sokmuştur. Bu durum aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Grafik 5: 1998-2010 Yılları Bursa İcra Davaları

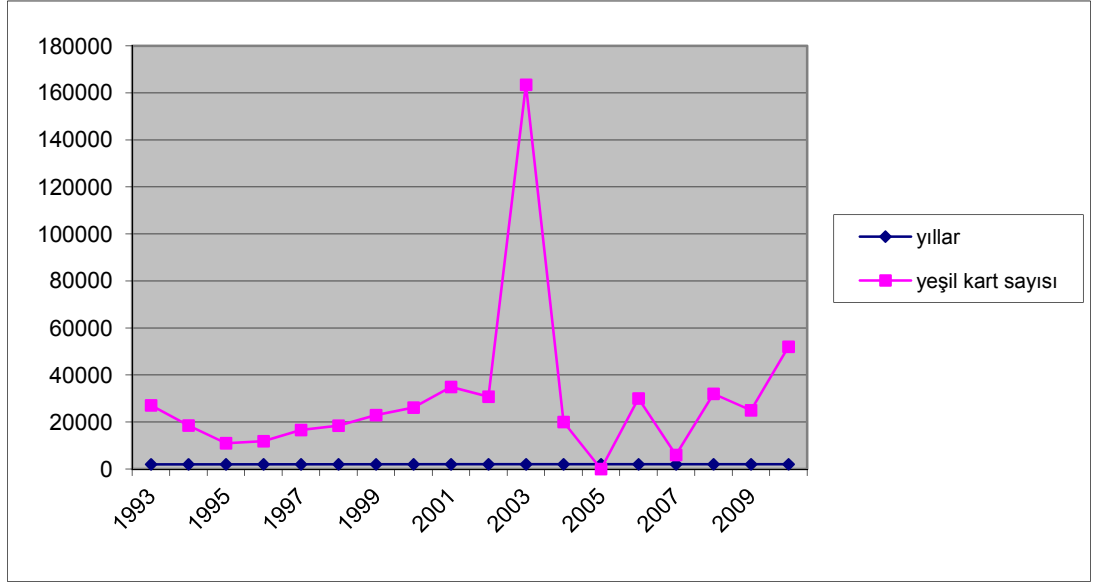

Kaynak: Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Verileri

Grafik 5'ten de anlaşılacağı gibi insanların ekonomik durumu Bursa'da da çekilmez bir hal almaktadır. Bursa genelinde toplam icra dava sayılarında artışın yanında, daha önce 8 olan icra daireleri sayısı da 13'e çıkarılmıştır.

Yeşil kart vb. sosyal destek kayıtları birçok araştırmada yoksulluk kriteri olarak alınmaktadır. Bursa'da 2000 yılından önceki yeşil kartlı sayısı günümüzde bilinmemektedir. Aslında, eldeki verilere göre, 2000'den sonraki yıllarda, yeşil kartlı sayısı arttığından yoksulluğun daha fazla ilgilenilmesi gereken bir konu olduğu anlaşılabilir. Ayrıca Bursa İline tahsis edilen yeşil kart sayılarına bakıldığında, bu rakamlar zorlu uğraşlar sonucu elde edilmiştir ki, buna göre 2001 krizinden sonra yeşil kart sayılarında artış olduğu kesin olarak söylenebilir. Ancak elde edilen verilerden, tahmin yoluyla sonuç çıkarmak gerekirse, 2001 ve 2008 krizinden sonra yoksul sayısında artış olduğu açık olarak söylenebilir. Aşağıdaki iki gösterge; grafik(6) ve tablo(9)dan ilkinde Bursa iline tahsis edilen yeşil kartlar; ikincisinde ise yeşil kart sahiplerinin kümülatif sayısı görülecektir. Bu veriler, Bursa'da genel olarak yoksullaşmayı gösteriyor denebilir.

Grafik 6: 1993-2010 Bursa İline Tahsis Edilen Yeşil Kart Sayıları

Kaynak: Sağlık Bakanlığı Yeşil Kart Bürosu ve Bursa Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 2003, Bursa Valiliği 80. Yıl Yayını, 2003, s. 79.

Grafikte, yine 2001 krizi sonrası artış görülmektedir. Ancak 2003 yılındaki aşırı yüksek sayı, illere toplu tahsisten veya idari nedenlerden kaynaklanıyor olabilir.

Tablo 9: Üç Büyük İlçe Yeşil Kart Sahipleri

YILLAR	Nilüfer	Osmangazi	Yıldırım
2002	7018	55155	46266
2003	7516	64218	53505
2004	3990	19125	22271
2005	4823	28470	31616
2006	6512	22114	33580
2007	6996	24638	39108
2008	7361	27830	45733
2009	8266	33079	55846
2010	9108	38325	66383

Kaynak: Bursa İl Sağlık Müdürlüğü

Tablo 9'dan 2001 krizi verileri görülmemekte, fakat 2008 krizinden sonra Bursa'nın üç büyük ilçesindeki yeşil kart sayılarındaki artış bariz olarak görülmektedir.

Bursa iline ait uzun vadeli işsizlik verilerine ulaşmak neredeyse imkânsızdır. Ancak İşkur'a yapılan başvurulardan ve bir sonraki tabloda ise asgari ücretlerden bahsetmek Bursa'nın istihdam ve işgücünün durumu hakkında bilgi verecektir.

Tablo 10: 1996-2010 Bursa İli İş Başvuruları Sayıları

Yıllar	Sayılar
1996	22323 ⁷⁷
1997	18008 ⁷⁸
1998	23142 ⁷⁹
1999	23814 ⁸⁰
2000	20937 ⁸¹
2001	33279 ⁸²
2002	19574 ⁸³
2003	31959 ⁸⁴
2004	34393 ⁸⁵
2005	42516 ⁸⁶
2006	52116 ⁸⁷
2007	36419 ⁸⁸
2008	49888 ⁸⁹
2009	86274 ⁹⁰
2010	66670 ⁹¹

⁷⁷ İş ve işçi bulma kurumu, 1996 istatistik yıllığı, yayın no: 296, Ankara, 1997, s. 48

⁷⁸ İş ve işçi bulma kurumu, 1997 istatistik yıllığı, yayın no: 297, Ankara, 1998, s. 78

⁷⁹ İş ve işçi bulma kurumu, 1998 istatistik yıllığı, yayın no: 307, Ankara, 1999, s. 68

⁸⁰ İş ve işçi bulma kurumu, 1999 istatistik yıllığı, yayın no: 308, Ankara, 2000, s. 68

⁸¹ Çalış ve Sos Güv Bak, T İş Kur, Genl Müd, İstatistik Yıllığı, Yayın no: 315, Ankara, 2001, s. 68

⁸² Çalış ve Sos Güv Bak, T İş Kur, Genl Müd, İstatistik Yıllığı, Yayın no: 322,, Ankara, 2002, s. 68

⁸³ Çalış ve Sos Güv Bak, T İş Kur, Genl Müd, İstatistik Yıllığı, Yayın no: 325,, Ankara, 2003, s. 68

⁸⁴ Çalış ve Sos Güv Bak, T İş Kur, Genl Müd, İstatistik Yıllığı, Yayın no: 327, Ankara, 2003, s. 68

⁸⁵ http://statik.iskur.gov.tr/tr/ark/ark/e/2004tr_dosyalar/TABLO%2023.pdf (Erişim: 07. 05. 2010)

⁸⁶ http://statik.iskur.gov.tr/tr/ark/ark/e/2005tr_dosyalar/2005%20TABLO%2023.pdf (Erişim: 07. 05. 2010)

⁸⁷ http://statik.iskur.gov.tr/tr/ark/ark/e/2006tr_dosyalar/23.pdf (Erişim: 07. 05. 2010)

⁸⁸ http://statik.iskur.gov.tr/tr/ark/ark/e/2007tr_dosyalar/23.pdf (Erişim: 07. 05. 2010)

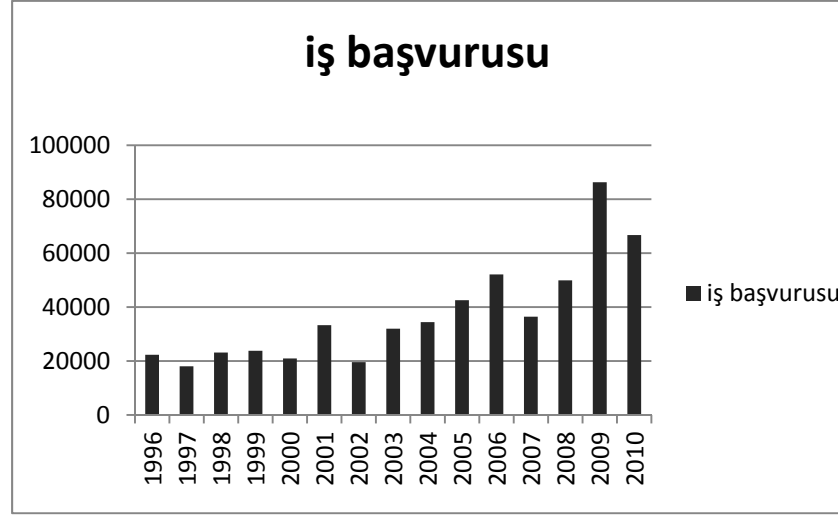
⁸⁹ http://statik.iskur.gov.tr/tr/ark/ark/e/2008tr_dosyalar/23.pdf (Erişim: 07. 05. 2010)

⁹⁰ http://statik.iskur.gov.tr/tr/ark/ark/e/2009tr_dosyalar/TABLO%2025.pdf (Erişim: 07. 05. 2010)

⁹¹ http://statik.iskur.gov.tr/tr/ark/ark/e/2010tr_dosyalar/TABLO%2025.pdf (Erişim: 07. 05. 2010)

Tablo 10’da gösterilen verileri bir arada bulmak mümkün olmadığı için ham veriler toplanmış ve bir tabloda sunulmuştur. Tabloya dikkat edildiğinde 2001 krizi döneminde ve 2008 krizinden sonra da iş başvurusu yapanların sayılarında bir artış gözlenmektedir. Yukarıda tablo halinde verilen işsizlik verileri bir de grafik halinde aşağıda sunulmuştur.

Grafik 7: Bursa’da 1996-2010 Yılları İş Başvurusu Yapanlar

Kaynak: İşkur Verileri

Yukarıdaki tablo ve grafikten anlaşılacağı üzere ekonomik krizler döneminde birçok insan işsiz kaldığı için iş başvurusu yapmak durumunda kalmaktadır. Ayrıca belirtmek gerekmektedir ki bu sayılar gerçek işsiz sayısını vermeyebilir. Çünkü ildeki iş arayanların sayısını tespit etmek o ildeki toplam işsiz sayısını vermemektedir. Bu konuda yapılan birçok araştırma vardır. Burada Işığışık’ın bir makalesinden bahsetmek yerinde olacaktır. Işığışık’a göre, ekonomik krizler sadece ekonomik değil, sosyal hayatı da yakından ilgilendirmektedir.⁹² Kimileri işsizliği, iş arayanların oranıyla; kimileri eksik istihdam ile birlikte iş arayanlar ile; bazıları ise iş aramamakla beraber iş bulma ümidini kaybedenlerin de işsizler arasında sayılması gerektiğini önerirken; kimileri de işsizlikte zamanın da önemli bir faktör olduğunu belirtmektedir.⁹³

Son olarak bir de asgari ücretlerden bahsetmek gerekli olacaktır. Aşağıda tablo halinde görülen verilerde 2001 krizinde, asgari ücretlerde azalma olduğu görülecektir.

⁹² Özlem Işığışık, <http://www.isguc.org/?p=article&id=46&cilt=4&sayi=2&yil=2002> (Erişim 12. 01. 2011)

⁹³ Chamlin ve Cochran, age., 444 vd.

Tablo 11: Bursa 1980-2010 SGK'ya göre Brüt Asgari Ücret

Yıllar	Aylık kazanç-alt sınır-TL
1990	348
1991	511
1992	397
1993	331
1994	275
1995	205
1996	585
1997	857
1998	874
1999	931
2000	855
2001	780
2002	571
2003	818
2004	993
2005	977
2006	743
2007	745
2008	685
2009	747
2010	819

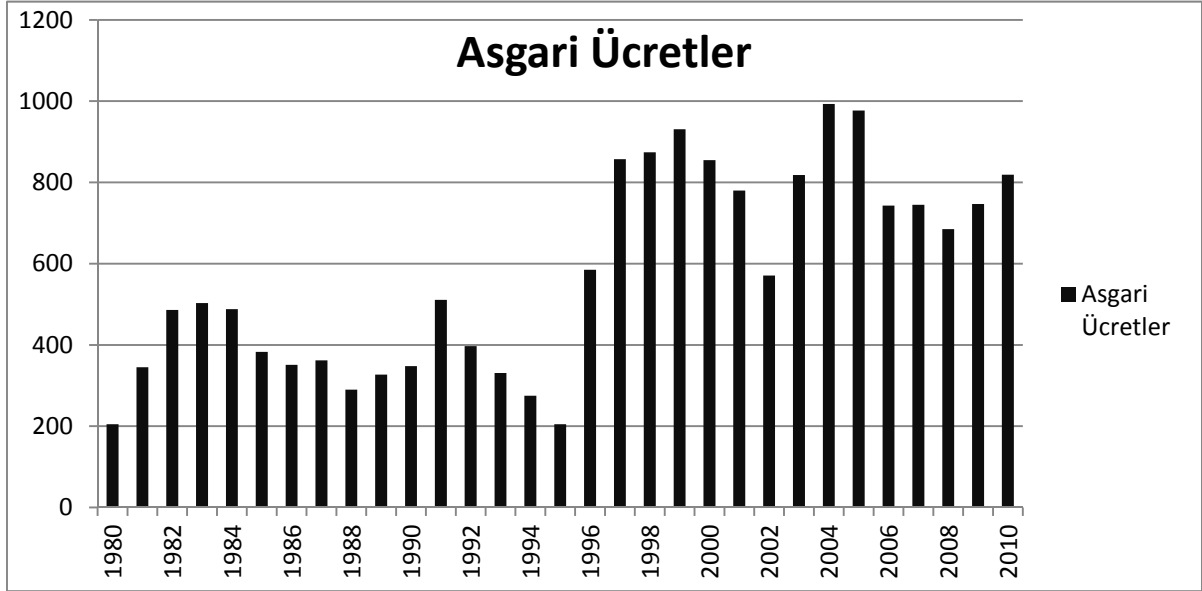
Kaynak: Bursa SGK Müdürlüğü

Not: *Yıllık ortalama asgari ücretler, Capital Aylık Ekonomi Dergisi, geçmişteki 1 liranın bugünkü satın alım gücü, İnfocard, Aralık 2010'den yararlanılarak hazırlanmıştır.**

* Capital, <http://www.emecmua.com/DergiRead.aspx?DID=52&SayID=6795> (Erişim Tarihi: 28. 05. 2011)

Bu verilerin izlediği trend, aşağıdaki grafikte daha açık bir şekilde görülmektedir. Yıllar bazında elde edilen verilere göre özellikle 1994, 2001 ve 2008 krizlerindeki eğilim (ücretlerde azalma) kolayca görülmektedir.

Grafik 8: Bursa 1980-2010 Brüt Asgari Ücret

Kaynak: Bursa SGK Müdürlüğü

1980 yılından itibaren bakıldığında kriz veya ekonomik daralma olduğu yıllarda asgari ücretin azaldığı görülmektedir. Bu durumun çalışanları zor durumda bırakacağını tahmin etmek zor olmazdı. Belirtmek gerekir ki bir önceki cümle, her zor durumda kalanın suça eğilim göstermesi anlamında kullanılmamıştır. Bütün bu tabloların ortaya konması ile; bu verilerle mala karşı suçlar arasında direkt sebep-sonuç ilişkisi vardır denememektedir. Ancak bu değişkenler ile suç arasında bir korelasyon olduğunu belirten bir çok araştırma bulunmaktadır.*

Çalışmamızda aşağıda da görüleceği üzere bir model kurulduktan sonra Bursa'da 2001 krizi ile mala karşı suçlar arasında bir ilişki olup olmadığına bakılacaktır.

* Geniş bilgi için bkz. Robert Crutchfield ve Suzan Pitchford, Work and Crime: The Effects of Labor Stratification, **Social Forces**, 1997, 76(1): 93-118, Ramiro Martinez, Crime and the Restructuring of the US Economy: A Reconsideration of the Class Linkages, **Social Forces**, 1997, 75(3):769-799., Rattner ve Portnov, age., Karin Edmark, Unemployment and Crime: Is There a connection?, **Scandinavian Journal of Economics**, 107(2), 353-373.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

2001 EKONOMİK KRİZİNİNİ SUÇA ETKİSİ BAĞLAMINDA BİR ARAŞTIRMA

I. TEZİN AMACI

Ülkemizde ve dünyada son zamanlarda sık sık gündeme gelen ekonomik kriz ve suç hakkındaki sorunun sosyolojik arka planlarını tespit etmek ve 2001 ekonomik krizinin mala karşı işlenen suçlarda Bursa'daki durumunun analizi olmaktadır. Ayrıca amaç, ekonomik kriz kavramının tanımı ve suç olgusunun insan yaşamına, krizler aracılığıyla, ne kadar etki ettiğinin araştırılması olacaktır. Ekonomik krizler ve mala karşı suçlar arasında herhangi bir korelasyon olup olmadığı da bu çalışmada karşılaştırmalı teorik ve pratik bilgiler ile irdelenecektir.

Suç, her toplumda kaçınılmaz olarak vardır. Ancak suçun makul düzeyde olması için devlet ve diğer kurumlar azami gayret sarf eder. Suç olgusu özellikle ekonomik kriz dönemi ve sonrasında, insanları dolayısıyla toplumu daha fazla etkiler. Bu çerçevede, bu çalışmada, 2001 ekonomik krizinde ve sonrasında, güvenlik güçlerinde ve adli makamlarda erişilebilen kaynaklardan suç olgusunun, özellikle mala karşı suçlar bahsinin belli bir kronoloji içinde teorik olarak incelenmesi ve toplanacak verilerin metodik bir uygulamanın içinde gösterilmesi planlanmaktadır. Ancak 2000'li yıllardan sonra, güvenlik güçlerinin, mala karşı suçları daha detaylı olarak tasnif etmeye başladıkları gözlemlenmektedir. Daha önceki yıllara ait verilerin Bursa için toplanmasının zorluğu bilinmektedir. Bu amaçla, mala karşı işlenen suçların alt başlıklarında yer alan “evden” ve “iş yeri”nden hırsızlık konularının seçilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Ancak daha detaylı veri elde edildiğinde değerlendirilecektir.

Çalışma süresince suç ve ekonomik kriz hakkındaki sosyo-ekonomik, adli, idari alandan elde edilip kullanılacak ikincil veriler İl Valiliği, TUİK, Jandarma Bölge Komutanlığı, Emniyet Müdürlüğü, Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı ve İl Sağlık Müdürlüğü, Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanlığı, İşkur Bölge Başkanlığı (Ek-1), yerli yabancı kitap, dergi ve makaleler, doktora ve yüksek lisans tezlerinden elde edilmeye çalışılmıştır.

II. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Birçok bilim insanına göre, suçların en ağırı bile ekonomik krizlerin insan üzerinde yaptığı etkiyi yapamamaktadır. Ulusal ve uluslararası alanda ekonomik insanı yaşadığımızdan, bu alanda çalışmaların artırılması gereği ortadadır. Ekonomik krizler, insan hayatı üzerinde öylesine etkilidir ki; sosyal ve ekonomik yapı bozuklukları sonucu ailenin parçalanması, yabancılaşıma, hatta intihara varan olumsuz sonuçlarının yanında¹ mala ve cana karşı suçlarda artışa neden olduğu değerlendirilmektedir.

III. PROBLEM

Çalışmadaki temel problem, 2001 ekonomik krizinin Bursa'da mala karşı suçlar üzerinde etkisinin olup olmadığı sorusudur. Ülkemizde işlenen suçların yarısından fazlası sanayileşmiş beş büyük ilde işlenmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, sadece ekonomik gelişme ile toplum normale dönmüyor. Asıl olan ekonominin dengede olmasıdır. Ekonomik büyüme ekonomik kalkınmaya, gelirin adil dağıtımına dönüştürülemiyorsa o toplumda anomali oluşmaktadır. Bu çalışmada, 2001 krizi öncesi veya sonrasında Bursa'da, mala karşı suçlarda artış veya azalış olup olmadığı araştırılacaktır. Eğer Bursa'da 2001 krizi sonrasında mala karşı suçlarda artış varsa; 2001 ekonomik krizinin suçlar üzerinde etkisi vardır denebilecektir.

IV. SAYILTILAR

Araştırmada elde edilen veriler,1994-2010 arasındaki tüm zaman dilimini temsil eder durumdadır. Çünkü araştırmanın dayandırıldığı veriler sayı ve birim bakımından düzenli olarak tutulan verilerden alınmıştır. Araştırmada kullanılan yöntem, istatistik yöntemlerinden olan SPSS programı oto- regresyon yöntemidir.

V. SINIRLILIKLAR

- Çalışma, Bursa ili ve üç büyük ilçesindeki veriler ile yapıldığı için dış geçerlilik sorunlarından genellenebilirlik sorunu taşıyabilecektir.

¹ Serpil Aytaç, Ersin Kuşdil, Özer Arabacı, Yoksulluğun İntihar Davranışı Üzerindeki Etkilerinin Ekonometrik Analizi, **Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler Sempozyumu**, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 9-11 Ekim 2003.

- SPSS istatistik programı, uzun zamana yayılan verilerin işlenmesi ile geçerlilik kazanacağından hipotezlerde bulunan bazı varsayımların tespit edilmesi zor olmaktadır. Çünkü konu ile ilgili olarak yeterli veri bulmak güçtür. Oysa SPSS çalışmalarında en az 20 yılı içeren sosyal, ekonomik vb. verilerin elde edilmesi gerekmektedir. Bu yüzden çalışmada yüz bin kişi başına düşen suç sayıları ve ortalamaları tek değişkenli zaman serisi çerçevesinde uygulamaya alınmıştır.

- Bu yüzden yıllık veriler, zaman serisi metoduna dâhil edilemediğinden gözlem değerleri aylık suç sayı verileri olacaktır.

VI. ARAŞTIRMA SORULARI

- 2001 krizinden bu yana belli bir zaman aralığında mala karşı suçların durumu nedir?

- 2001 krizinden bu yana mala karşı suçların belli ilçelerdeki örneklem üzerindeki etkisi nasıl olmuştur?

VII. HİPOTEZLER

- 2001 ekonomik krizinden sonra mala karşı suçlardan özellikle evden hırsızlık suçlarında artış beklenmektedir.

- 2001 ekonomik krizinden sonra mala karşı suçlardan özellikle işyerinden hırsızlık suçlarında artış beklenmektedir.

- Ekonomik krizler genelde işsizlik oranlarında bir artışa neden olmaktadır.

- 2001 ekonomik krizinden sonra oluşan işsizlik sonucu insanlarda mala karşı suç işleme eğiliminin artması beklenmektedir.

VIII. BULGULAR

Bu bölümde gözlenen verilere uygulanan istatistiksel işlemler ve elde edilen bulgular görülecektir.

A. METODOLOJİ

Belli bir zamandizini içinde oluşan verilerin, değişken olarak, belli bir sistem içinde irdelenmesine zaman serisi yöntemi denmektedir. Çalışmanın uygulama bölümünde, yüz

bin kişi başına düşen suç oranları tek değişkenli zaman serisi analizi perspektifinde ele alınmıştır. Ele alınan bir zaman serisinin diğer serilerden en önemli farkı, içerdiği gözlem değerlerinin bir sıraya sahip olmasıdır. Bu sıra çalışmada, aylık dönemlerdeki suç sayıları sırası olacaktır. Verilerin bir zaman sırasına göre ele alınması, arka planda bir veri yaratma süreci mantığına işaret eder. Bu nedenle ele aldığımız serinin stokastik bir süreç olduğu düşünülür. Serinin durağan bir stokastik süreçle ifade edilip edilemeyeceği bu nedenle son derece önemlidir. Eğer seri durağan bir stokastik süreçle ifade edilemez ise, basit moment (ortalama, varyans) tahminlerinin yapılması bile sakıncalıdır.

Durağanlık varsayımı, ilgili serinin olasılık yoğunluk fonksiyonunun zaman içerisinde değişmediğinin varsayımıdır. Bu varsayım çok kısıtlayıcıdır ve test edilememektedir. Bu nedenle bir serinin ortalamasının ve varyansının, zaman boyunca değişmemesi ve y_t 'nin kendi tüm gecikmeli değerleri ile olan kovaryansının zaman boyunca sabit olması *zayıf durağanlık* olarak adlandırılır.

Durağanlıkla ilgili bir başka kavram *trend durağanlıktır*. Durağan olan bir zaman serisi y_t 'nin, sahip olduğu deterministik trendin etkisiyle ortalamasının değişmesi ile seri durağan dışı bir yapı gösterebilir. Bu durumda şöyle bir model,

$$y_t = m + ft + e_t$$

ileri sürülebilir. Eğer deterministik trend serinin durağan olmasını engelliyorsa, bu modelle trend etrafında m ortalamalı bir durağan stokastik süreç e_t tarafından açıklanıyor olacaktır.

Öte yandan, zaman serileri için en sık rastlanan ortak özellik pozitif bir trende sahip olmaktır. y_t serisi AR (1) süreci ile temsil edilsin, bu durumda,

$$y_t = f_1 y_{t-1} + e_t \text{ burada, } e_t \sim (0, s_e^2) \text{ iid dir.}$$

Zaman serileri için genel olarak f_1 katsayısının alabileceği değerler $0 \leq f_1 \leq 1$ arasındadır. $f_1 = 1$ olduğu durumda, $y_t = y_{t-1} + e_t$ olacaktır. Bu model ise pür rassal yürüyüş olarak adlandırılır. Bu modelde herhangi bir dönemdeki rassal şok, zaman içerisinde kaybolmadan diğer dönemleri de etkiler. Bu durum şu şekilde gösterilebilir.

$$y_t = y_{t-1} + e_t \text{ ise,}$$

$$y_1 = y_0 + e_1$$

$$y_2 = y_1 + e_2 \text{ olduğundan,}$$

$$y_2 = y_0 + e_1 + e_2$$

$$y_3 = y_2 + e_3 \text{ olacağından,}$$

$$y_3 = y_0 + e_1 + e_2 + e_3 \text{ ve genel bir ifade olarak,}$$

$$y_t = y_0 + \sum_{i=1}^t e_i \text{ yazılabilir.}$$

Sonuçta, y_t serisinin zaman içerisindeki değerleri, başlangıç değeri olan y_0 ve rassal terimin o ana kadarki tüm değerlerinin toplamından oluşmaktadır. Bu durumda rassal yürüyüş modeli sonsuz bir belleğe sahip olup, rassal şokların etkisi altında ve ne yönde hareket edeceği önceden tahmin edilemeyen bir yapıdır.² Bu yapıya bir ekleme $f_1 = 1$ olan AR (1) yapısına sabit bir terim (m) konularak yapılabilir. Böylece,

$$y_t = m + y_{t-1} + e_t \text{ olacaktır.}$$

Burada, m *yığılma* terimi adını alır. Yığılma teriminin burada önemi e_t 'deki rassal gerçekleşme ne olursa olsun m 'den dolayı y_t serisinin yukarı hareket edeceğidir. Şöyle ki,

$$y_1 = m + y_0 + e_1$$

$$y_2 = 2m + y_0 + e_1 + e_2$$

$$y_3 = 3m + y_0 + e_1 + e_2 + e_3 \text{ ve genel bir ifade kullanarak,}$$

$$y_t = y_0 + tm + \sum_{i=1}^t e_i \text{ bu modele kayan rassal yürüyüş modeli adı verilip, birinci}$$

farkı alındığında,

$$y_t - y_{t-1} = m + e_t \text{ ya da,}$$

$$Dy_t = m + e_t \text{ elde edilir.}$$

² Kerry Patterson, **An Introduction to Applied Econometrics: A Time Series Approach**, Palgrave McMillan, Cambridge, 2000, s. 210.

Bu modelin özelliği, $e_t \sim (0, \sigma_e^2)$ iid olduğundan, birinci fark serisi m ortalamaya sahip olan, pür rassal yürüyüş modeli olmasıdır.³

1. Gecikme Yapısının Belirlenmesi

Yukarıda ifade edilen modeller sadece birinci dereceden bir AR (1) yapısını açıklamak için kullanılmaktadır. Aslında daha gerçekçi bir yaklaşım ek bazı otoregresif ve hareketli ortalama bağımlılığın seride yer alabileceğidir.⁴ Çünkü p . dereceden bir otoregresif yapı düşünülecek olursa,

$$Y_t = \phi_1 y_{t-1} + \phi_2 y_{t-2} + \dots + \phi_p y_{t-p} + \varepsilon_t$$

bu durumda AR (1) süreci ile ele alınan süreçte

$$Y_t = \phi_1 y_{t-1} + \varepsilon_t$$

hata terimi, temiz bir seri değil, aşağıda gösterildiği gibi serisel olarak korelasyonlu olur

$$\varepsilon_t = \phi_2 y_{t-2} + \phi_3 y_{t-3} + \dots + \phi_p y_{t-p} + v_t$$

Bu nedenle kalıntılardaki serisel korelasyonun ortadan kaldırılması gereklidir.

Teorik bilgi ölçütlerinin kullanımı ile gecikme yapısının derecesi belirlenirken cimrilik prensibi dikkate alınarak, bir ceza fonksiyonu yardımıyla fonksiyonel gecikmelerin sayısı mümkün olduğunca minimize edilir. Pratik olarak, Akaike (AIC) ve Schwarz (SIC) bilgi kriterlerinden elde edilen değerlerin marjinal anlamlılık düzeyleri kullanılarak kalıntılarda serisel korelasyonun olup olmadığı test edilebilir.⁵

2. Dickey-Fuller ve Genişletilmiş Dickey-Fuller Testleri

Said ve Dickey (1984), daha önce Dickey ve Fuller (1979) tarafından ileri sürülen ve sadece AR (1) yapısında birim kökü (durağanlığı) test eden testi (DF testi) daha yüksek dereceden AR ve MA yapılarında da çalışabilecek şekilde genişletmişlerdir (ADF testi).

DF testi için,

³ B. P. M. McCabe and A. R. Tremayne, "Testing A Time Series For Difference Stationarity", **Annual Statistics**, Volume 23, Number 3 (1995), ss. 1015-1028.

⁴ Stock, James H. and Mark W. Watson, "Does GNP have a Unit Root?", **Economics Letters**, 1986, 22, ss. 147-151.

⁵ Gonzalo J ve Pitarakis J. Y. , "Lag Length Estimation in Large Dimensional Systems", **Journal of Time Series Analysis**, Vol. :23, Iss. 4, 1997, ss. 401-423.

$$y_t = \phi_1 y_{t-1} + \varepsilon_t$$

şeklindeki AR (1) modelini ele alalım. Eşitliğin her iki tarafının da farkı alındığında model,

$$y_t - y_{t-1} = \phi_1 y_{t-1} - y_{t-1} + \varepsilon_t$$

$$\Delta y_t = (\phi_1 - 1) y_{t-1} + \varepsilon_t$$

$$\Delta y_t = \gamma y_{t-1} + \varepsilon_t$$

şeklini alacaktır. Öte yandan burada,

$$\gamma = \phi_1 - 1 \text{ ve } \Delta y_t = y_t - y_{t-1} \text{ dir.}$$

Ele alınan modelde stokastik trendin varlığının test edilmesi aslında boş hipotez olarak otoregresif parametrenin 1'e eşit olmasının test edilmesine eşittir ve alternatif hipotezinde 1'den küçük olarak oluşturulması serinin trend durağan olduğunu belirtir⁶. Bu durumda, DF testinde, boş ve alternatif hipotezler şu şekildedir.

$$H_0 : \gamma = 0 \text{ (} \phi_1 = 1 \text{)}$$

$$H_1 : \gamma < 0 \text{ (} \phi_1 < 1 \text{)}$$

“Birim kök testi yapılırken, ele alınan bu model en küçük kareler yöntemiyle tahmin edilir ve $\hat{\gamma}$ parametresinin 1'e eşit olup olmadığı, t testi mantığında test edilir. Buna $\hat{\tau}$ -test istatistiği de denilir. ϕ_1 sifira ne kadar yakın ise serinin o kadar çabuk durağanlaşacağı açıktır. Ayrıca, burada alternatif hipotezin tek yanlı kurulmasının nedeni ise testin gücünü mümkün olabildiğince arttırmaktır. Tahmin edilen $\hat{\gamma}$ parametresi için t istatistiği mantığında hesaplanan $\hat{\tau}$ -test istatistiğinin karşılaştırılacağı kritik değerler ise”⁷

$\hat{\tau}$ istatistiği, student t dağılımına göre negatif değerlere doğru çarpıklık gösterdiği için DF testi kritik değer tablosundan alınan değerle karşılaştırılır⁸. Fakat, seride bir sabit terim yada deterministik trend varsa bu durumda bunların da regresyona eklenerek testin yapılması gerekmektedir. Böylece, bu durumda sırasıyla kesme eklenmiş modelde $\hat{\tau}_\mu$ ve deterministik trend eklenmiş modelde ise $\hat{\tau}_\beta$ test istatistikleri kullanılacaktır.

⁶ Peter C. B. Phillips & Zhijie Xiao, "A Primer on Unit Root Testing," Cowles Foundation Discussion Papers 1189, Cowles Foundation for Research in Economics, Yale University, 1998, s. 3.

⁷ Gürsu Gürsakal, GSMH Zaman Serileri, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Bursa, 2005, s. 59 vd.

⁸ Redebusch, G. , “ Trends and Random Walksin Macro Economic Time Series: A Re-examination” **International Economic Review**, Vol. 33, No: 3, ss. 661-680.

Daha önce gecikme uzunluğunun belirlenmesi konusunda belirtildiği gibi, yüksek mertebeden bir ARMA yapısıyla çalışılıyorsa test istatistiğini hesaplamak için tahmin edilen regresyon denkleminin hata terimlerinde otokorelasyon olacaktır. Bu sorunun giderilmesi amacıyla Said ve Dickey (1984) Genişletilmiş Dickey Fuller testini geliştirmişlerdir. Uygun gecikme yapısının belirlenmesinden sonra tahmin edilmesi gereken denklem,

$$\Delta Y_t = \mu + \beta t + \gamma Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \alpha_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t$$

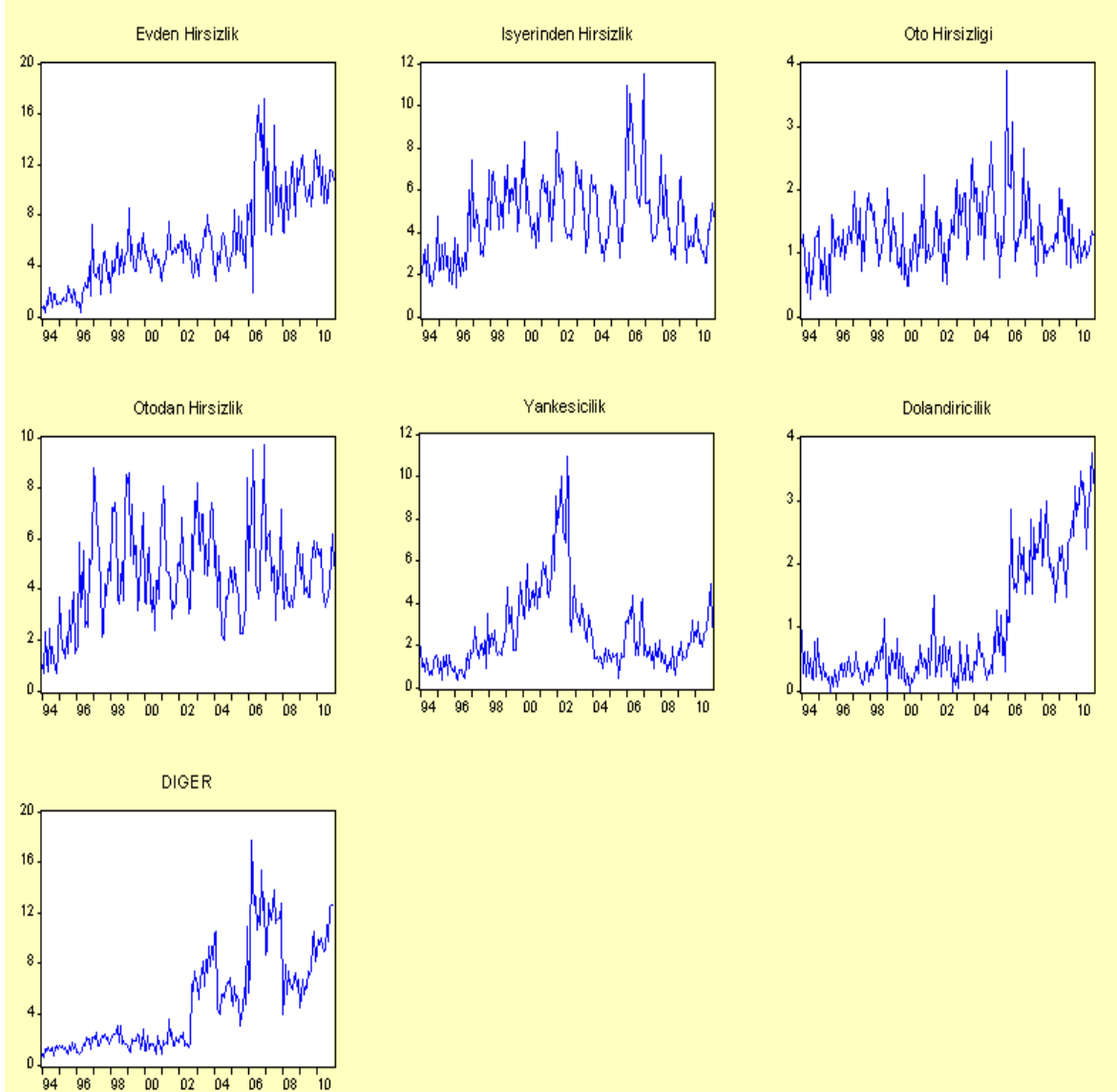
şeklinde dir. ADF testi, DF testinde kullanılan modele göre p adet fazla regresör içerir⁹. Denklem tahmin edildikten sonra γ parametresinin t değeri mantığında hesaplanan test istatistiği kritik değerlerle karşılaştırılır. ADF testi sol taraflı bir test olduğundan dolayı, eğer test istatistiği kritik değerden küçük ise birim kök hipotezi red edilmiş olacaktır.

B. UYGULAMA

Aşağıda Bursa İlinin örneklem dönemi 1994 – 2010 arasında aylık olarak yüz bin kişi başına düşen mala karşı işlenen suç oranlarının zaman yolu grafikleri sunulmuştur.

⁹ Apostolos Serletis, “The Random Walk in Canadian Output”, The Canadian Journal of Economics, Vol 25, Iss. 2, ss 392-406.

Grafik 9: Bursa İli Mala Karşı Suçların Zaman Yolu Grafikleri

Grafik 9'a göre, serideki oto hırsızlığı hariç bütün mala karşı suçlarda 1994'ten 2010 yılına kadarki zaman yolu grafiğinde artış görülmektedir. İş yerinden hırsızlık ve yankesicilik suçlarında ise az da olsa artış gözlemlenmektedir. Ancak yankesicilik suçunda 2001 krizi döneminde kırılma sayılacak kadar bariz bir artış bulunmaktadır. Yine 2001 kriz yılında bütün suçlarda artış gözlemlendiği kesindir. Bunlara zaman yolu grafiğinde pek de artış görülmeyen oto hırsızlığı suçları da dahildir. Yani krizde oto hırsızlıkları suçları istisna teşkil etmemiştir.

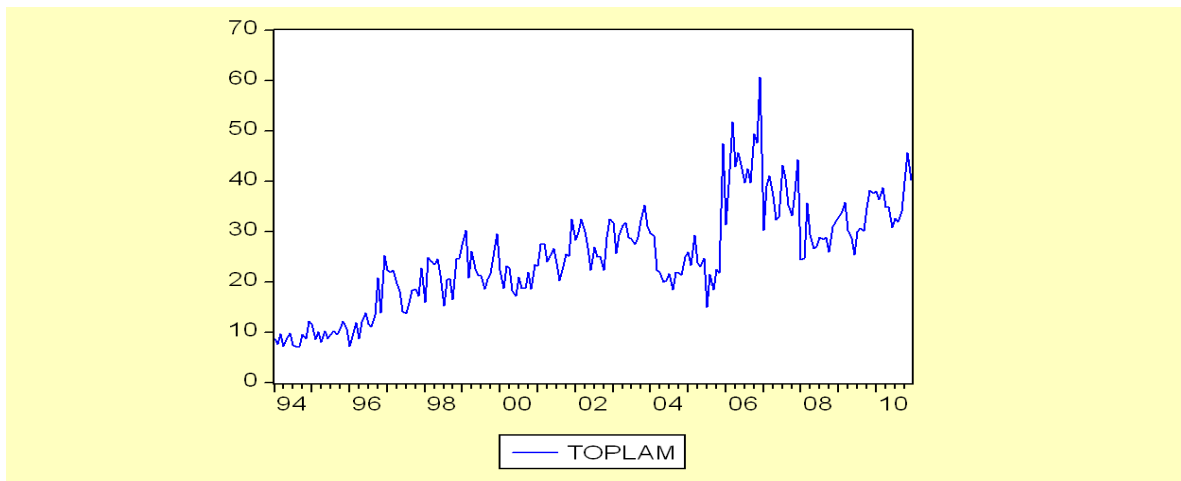
Ancak 2006 yılı ve 2008 yılları arasındaki dönemde suç sayılarında “aşırı artış” dikkati çekmektedir. Bu dönemdeki suç sayılarındaki artış sebebinin, suçla mücadelede uygulanan politikalar nedeniyle olduğu değerlendirilmektedir. Bahsedilen dönemde her suça, (daha önce ceza- suçu sayısı verilmeyen suçlara) bir suç sayısı verilmeye başlanmıştır. Ayrıca bu yıllar yeni ceza yasası ve ceza muhakemesi yasasının uygulamaya başlandığı döneme rastlamaktadır. Değişkenlere ilişkin betimleyici istatistikler ise aşağıda Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12: 1994-2010 Dönemi Bursa Geneli Mala Karşı Suçlar İstatistikleri Bilgileri

	Evden Hır	İşyer. Hır	Oto Hır	Otodan Hır	Yankes.	Dolan.	Diğer
Ort.	5.98	4.72	1.31	4.53	2.56	0.96	4.91
Medyan	5.13	4.52	1.23	4.40	1.96	0.52	3.02
Maks.	17.24	11.50	3.88	9.71	10.95	3.74	17.69
Min.	0.28	1.34	0.28	0.66	0.33	0.00	0.61
Std. Sap	3.64	1.80	0.51	1.85	1.89	0.93	3.93
N	204	204	204	204	204	204	204

Tablo 12’ye göre, yüz bin kişiye göre işlenen suçlarda en çok işlenen suçlar; sırasıyla evden hırsızlık, diğer hırsızlıklar, iş yerinden hırsızlık, otodan hırsızlık, oto hırsızlığı, yankesicilik ve kapkaç ve dolandırıcılık suçlarıdır. Toplam yüz bin kişi başına düşen mala karşı işlenen suçlara ilişkin zaman yolu grafiği ve betimsel istatistiklerse sırasıyla aşağıda Grafik 9 ve Tablo 14’te sunulmuştur.

Grafik 10: 1994-2010 Bursa’da Mala Karşı İşlenen Suçlar Toplamı Zaman Yolu Grafiği

Grafik 10’da da görüleceği gibi, 1994-2010 dönemi mala karşı işlenen yüz bin kişi başına düşen suçların zaman boyunca artışı gözlemlenmektedir. Yine suç sayıları 2006 yılından sonra birden maksimuma çıktığı görülmüştür. Bunun sebebi, yukarıda kısaca değinildiği gibi, suçla mücadelede uygulanan politikaların değişmesi olarak değerlendirilebilir. Toplam suçların analizinde dikkat çekici başka bir husus şudur: Suçlar tek tek ele alındığında bazı suçlar bazı yıllarda ciddi düşüşler ve oynamalar yaşarken suçların toplam analizinde devamlı bir artış olduğu da görülmektedir.

Tablo 13: 1994-2010 Yüz Bin Kişi Başına Düşen Mala Karşı Suçlar

	Mala Karşı İşlenen Suçlar Toplam
Ortalama	25. 0186
Medyan	24. 62036
Maksimum	60. 68955
Minimum	6. 953393
Std. Sap.	10. 14986
N	204. 00

Tablo 13’te gözlemlenen 204 veride, bir ayda maksimum yüz bin kişi başına düşen suç, 60. 6 ve minimum 7’ye yakındır ki bu sayı oldukça yüksek görünmektedir. Bu suçların standart sapması 10. 1’dir. Bu oran ilçelerde 15’ten aşağı olmamıştır. Bir ayda işlenen mala karşı suçların ortalaması ise 25’tir.

Toplam mala karşı işlenen suçların modellemesine geçmeden önce ilk olarak serinin durağanlığı ADF birim kök testi ile test edilmiştir.

Tablo 14: Toplam Mala Karşı Suçların Anlamlılıkları

	<i>Kesmesiz ve Trendsiz</i>	<i>Kesmeli</i>	<i>Kesme ve Trendli</i>
Top. Mala Karşı İşlenen Suç	0. 07	-2. 00	-4. 48
%95 Güv. Düz. Kritik Değerler	-1. 94	-2. 87	-4. 00
%99 Güv. Düz. Kritik Değerler	-2. 58	-3. 46	-3. 43

Yukarıda tablo 14’te görüldüğü gibi Bursa’da yüz bin kişi başına düşen mala karşı işlenen suçlar serisi durağan bir seridir. Seride birim kök varlığını ileri süren boş hipotez kesmeli ve trendli modelde %1 anlamlılık düzeyinde red edilmektedir. Bu da genelde

ekonomik kriz döneminde mala karşı suçlarda artış görüleceği hipotezinin kabul edildiği anlamına gelmektedir.

Bu aşamadan sonra Bursa’da yüz bin kişi başına düşen mala karşı işlenen suçlar serisi (TOPLAM) için en iyi ARIMA modeli tespit edilmiştir. Model seçimi için değerlendirilen ölçütler sırasıyla, modelin parametrelerinin anlamlılığı, düzeltilmiş R² değerinin yüksekliği, AIC ve SIC değerlerinin düşüklüğü, kalıntı kareler toplamı (SSE) değerinin küçüklüğü, en çok olabilirlik oranının (OLB) yüksekliği, F istatistiğinin anlamlılığıdır. Elde edilen sonuçlar aşağıda tablo 15’de sunulmuştur.

Tablo 15: 1994-2010 Bursa Mala Karşı İşlenen Suçların Anlamlılığı ve Test İstatistikleri

	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	p değeri
C	2.005001	0.920026	2.179286	0.0305
TOPLAM (-1)	0.487810	0.069941	6.974579	0.0000
TOPLAM (-2)	0.249569	0.076429	3.265375	0.0013
TOPLAM (-3)	0.193366	0.070197	2.754633	0.0064
R Kare	0.788827	AIC		5.927446
Düzeltilmiş R-Kare	0.785612	SIC		5.993183
Kalıntı Kareler Toplamı	4243.199	F-istatistiği		245.2954
En Çok Olabilirlik	-591.7083	p değeri (F-istatistiği için)		0.000000

Tablo 15’deki modele göre, Bursa da yüz bin kişi başına düşen mala karşı işlenen suçlar serisi bir AR (3) yapısına sahiptir. Ele aldığımız seri aylık verilerden oluştuğu için, bir ay, iki ay ve üç ay önceki suç oranları ele alınan dönemin suç oranı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkiye sahiptir. Ayrıca, düzeltilmiş R kare değeri, serideki toplam değişkenliğin yaklaşık %79’nun model yardımıyla açıklandığını göstermektedir. Katsayıların t istatistiklerine ilişkin p değerleri kesme teriminin %5, diğer katsayıların ise %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Serinin bir AR (3) yapısına sahip olduğu ortaya konulduktan sonra, ikinci aşamada ekonomik krizlerin serinin zaman içerisinde izlediği yol üzerinde etkisinin olup

olmadığının test edilebilmesi için kukla değişkenlerden yararlanılmıştır. Bu amaçla, 2001 krizi için iki tip kukla değişken kullanılmıştır. Bunlardan birincisi (K1), örneklemin başladığı 1994 yılı ocak ayından 2001 Şubat ayına kadar sıfır, daha sonraki dönem için ise bir değerini almaktadır. İkinci kukla değişken (K2) ise, örneklemin başladığı 1994 yılı ocak ayından 2001 Şubat ayına kadar sıfır, daha sonraki dönemde sırasıyla her bir ay için 1, 2, 3,.....119. değerlerini almaktadır. Bir başka ifade ile,

$$K1 = \begin{cases} 0 & t < 85 \text{ 2001 şubat öncesi} \\ 1 & t \geq 85 \text{ 2001 şubat sonrası} \end{cases}$$

ve

$$K2 = \begin{cases} 0 & t < 85 \text{ 2001 şubat öncesi} \\ t+1 & t \geq 85 \text{ 2001 şubat sonrası} \end{cases} \text{ şeklindedir.}$$

Burada K1 değişkeni 2001 krizi etkisiyle suçların ortalamasında bir artış olduğunu, K2 değişkeni ise, suçların izlediği trendin değiştiğini ima etmektedir. Yine bir başka ifade ile, K1 değişkeninin istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir katsayıya sahip olması, kriz etkisiyle suçların arttığı, K2 değişkeninin istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir katsayıya sahip olması ise kriz etkisiyle suçların arttığı ve bu artışın zaman içerisinde artarak devam ettiği anlamına gelecektir. Aşağıda Tablo 6 ve Tablo 7 sırasıyla K1 ve K2 değişkenlerinin eklenerek modelin tekrar tahmin edildiğinde elde edilen sonuçları sunmaktadır.

Tablo 16: 1994-2010 Bursa İşlenen Suçların Anlamlılığı ve Test İstatistikleri

	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	p değeri
C	2. 716725	0. 971274	2. 797075	0. 0057
TOPLAM (-1)	0. 460645	0. 070488	6. 535089	0. 0000
TOPLAM (-2)	0. 225944	0. 076562	2. 951121	0. 0036
TOPLAM (-3)	0. 166961	0. 070673	2. 362435	0. 0191
K1	2. 049060	0. 962744	2. 128355	0. 0346
R-kare	0. 793598	AIC		5. 914547
Düzeltilmiş R-kare	0. 789385	SIC		5. 996719
Kalıntı Kareler Toplamı	4147. 346	F-İstatistiği		188. 4005

En Çok Olabilirlik -589. 4120 p değeri (F-istatistiği için 0. 000000

Tablo 17: 1994-2010 Bursa İşlenen Suçların Anlamlılığı ve Test İstatistikleri

	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	p değeri
C	3. 025181	1. 020042	2. 965742	0. 0034
TOPLAM (-1)	0. 458235	0. 070518	6. 498109	0. 0000
TOPLAM (-2)	0. 227995	0. 076296	2. 988308	0. 0032
TOPLAM (-3)	0. 166420	0. 070554	2. 358756	0. 0193
K2	0. 026110	0. 011746	2. 222839	0. 0274
R-Kare	0. 794020	AIC		5. 912499
Düzeltilmiş R-Kare	0. 789816	SIC		5. 994671
Kalıntı Kareler Toplamı	4138. 861	F-İstatistiği		188. 8872
En Çok Olabilirlik	-589. 2062	p değeri (F-istatistiği için		0. 000000

Tablo 16 ve Tablo 17'deki sonuçlara göre, K1 ve K2 kukla değişkenlerinden her ikisi de istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif değere sahip katsayılara sahiptirler. Bu sonuçlara göre 2001 krizinin suç oranlarını yükselttiği açıktır. Ancak bu yükselişin ortalamada olarak bir artış mı yoksa pozitif trend etkisine sahip bir artış mı olduğunun açıklığa kavuşturulması için kukla değişkenler eklenerek tahmin edilmiş iki modelin, model seçimi için değerlendirilen ölçütler yardımıyla karşılaştırılması sonucunda karar verilebilir. Bu amaçla kullanılacak ölçütler sırasıyla, modelin parametrelerinin anlamlılığı, düzeltilmiş R^2 değerinin yüksekliği, AIC ve SIC değerlerinin düşüklüğü, kalıntı kareler toplamı (SSE) değerinin küçüklüğü, En çok olabilirlik oranının (OLB) yüksekliği, F istatistiğinin anlamlılığıdır. Bu açıdan istatistiksel olarak çok küçük farklarla da olsa K2 kukla değişkeninin kullanıldığı model daha iyi ölçütlere sahiptir. Sonuçta, ampirik bulgular, 2001 krizinin suç oranlarını yükselttiği ve bu yükselişin pozitif trend etkisine sahip bir artış olduğu savını destekler yöndedir.

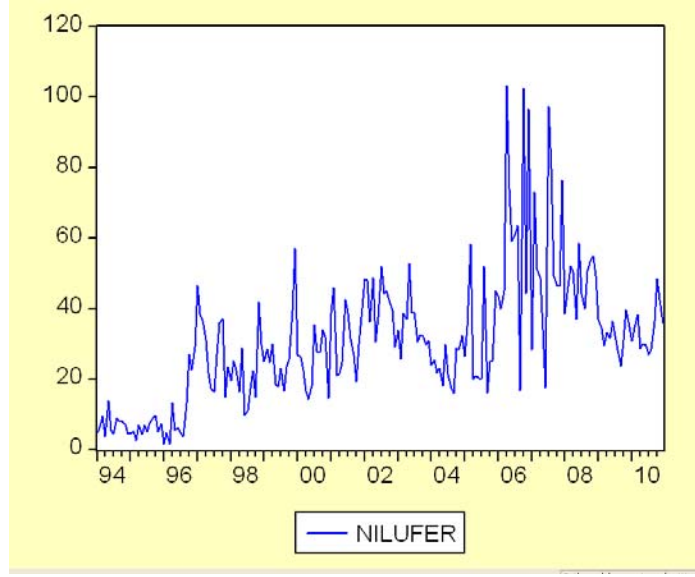
Zaman serisindeki değişkenler belli yapı içinde gelişmiyorsa ve modellenemiyorsa bu hareketler düzensiz hareketlerdir. Aşağıda görülecek olan Bursa'nın üç büyük ilçesinin örneklem dönemine ait değişkenler ile durağan bir yapı elde edilememiştir. Burada bir tahmin yapmak zordur. Ancak aşağıdaki grafiklerde, ilçelerin aylar içindeki suç sayısı değişkenlerinin hareketleri kısaca ve nüfusu küçük olan ilçeden büyüğe doğru sırasıyla yorumlanacaktır. Öncelikle aşağıdaki istatistik verileri incelenecektir.

Tablo 18: 1994-2010 dönemi Üç Büyük İlçe İstatistik Verileri

	NİLUFER	OSMANGAZI	YILDIRIM
Ortalama	30. 56440	49. 25454	29. 85141
Medyan	28. 98983	47. 04524	27. 60529
Maksimum	103. 1788	123. 7032	87. 21780
Minimum	1. 573071	8. 396231	3. 477264
Std. Sapma	18. 54354	23. 78734	15. 42122
N	204	204	204

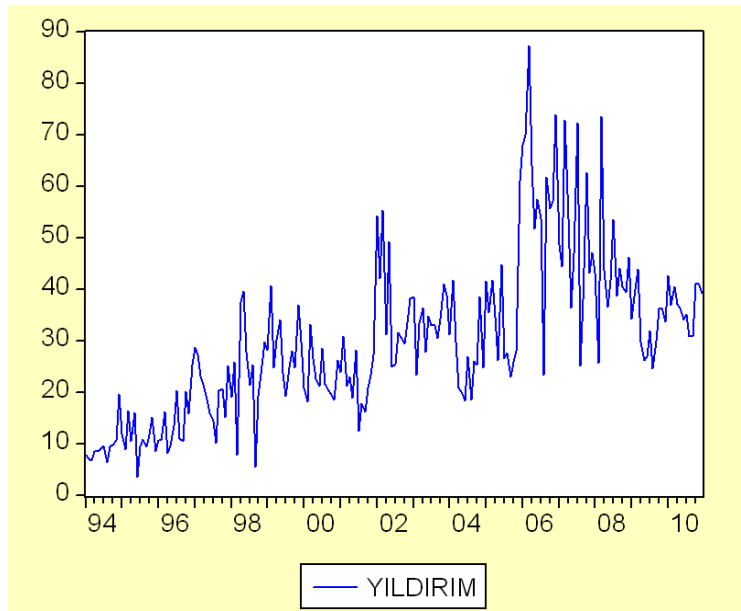
Tablo 18'den de görüleceği gibi 204 aylık suç verisinde en yüksek ortalama Osmangazi İlçesinde gözlemlenmektedir ve bu oran yüz bin kişi başına ortalama 49 seviyesindedir. Nilüfer ilçesinde bir ayda maksimum 103, en az ise yüz bin kişi başına 1. 5 suç işlendiği gözlemlenmiştir. Suç ortalamasının en yüksek olduğu Osmangazi İlçesinde ayda işlenen maksimum yüz bin kişi başına düşen suç sayısı 123 iken; minimum 8 suç işlenmiştir. Nilüfer ve Yıldırım İlçeleri ise ortalamada birbirine yakındır. Nüfusu Yıldırım İlçesinden küçük de olsa Nilüfer İlçesindeki suç sayıları oynaklığı (Standart Sapma) oldukça yüksek görülmektedir. Bunun Nilüfer İlçesinin oldukça hızlı, hatta aşırı bir (nüfus, sanayileşme vb açıdan) gelişme göstermesinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Grafik 11: 1994-2010 Dönemi Nilüfer İlçesi Suç Verileri Zaman Yolu Grafiği

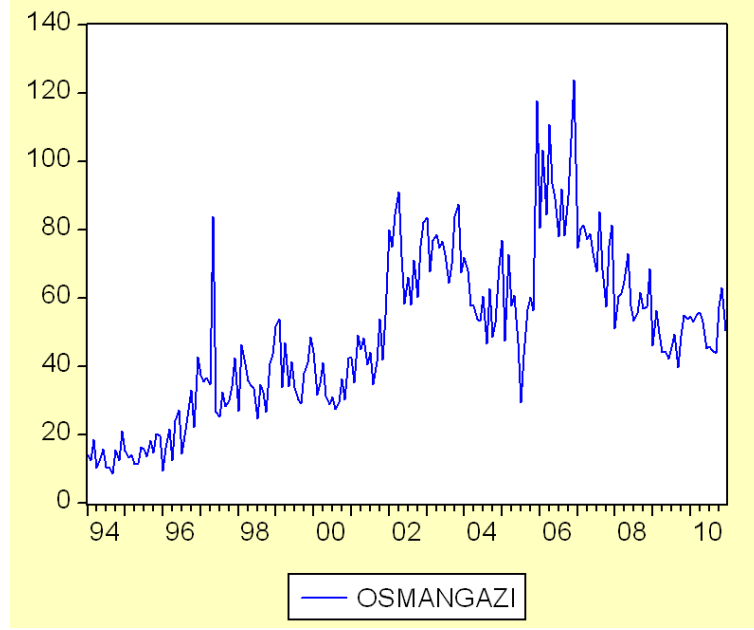
Grafik 11’den serinin, bilinen zaman yolu grafiğinde, devamlı artış içinde olduğu görülmektedir. Özellikle ekonomik kriz yaşanan yıllarda ve sonrasında suç sayılarında artış olduğu gözlemlenmektedir. Ancak 2006 yılından sonraki bir dönemde suç sayılarında aşırı artış dikkati çekmektedir. Anlaşılan odur ki bu dönemdeki suç sayıları artışının sebebi, suç takip politikalarındaki değişimdir. Aynı zamanda bu dönem, yeni ceza yasası ve ceza muhakemeleri yasasının yürürlüğe girdiği dönemden hemen sonraki döneme rastlamaktadır.

Grafik 12: 1994-2010 Dönemi Yıldırım İlçesi Suç Verileri Zaman Yolu Grafiği

Grafik 12'den serinin, belli bir eğimle de olsa artış yönünde bir trend içerdiği görülmektedir. Ancak 2006 yılı ve 2008 yılları arasındaki dönemde suç sayılarında aşırı artış dikkati çekmektedir. Bu dönemdeki suç sayıları artışının sebebi, yukarıda bahsedilen uygulanan politikalar nedeniyledir. Bahsedilen dönemde her suça bir suç sayısı verilmeye başlanmıştır.

Grafik 13: 1994-2010 dönemi Osmangazi İlçesi Suç Verileri Zaman Yolu Grafiği

Grafik 13'ten serinin, belli bir eğimle artış yönünde bir trend içerdiği görülmektedir. Yine ekonomik kriz yaşanan 1999-2001 gibi yıllarda suç sayılarında artış olduğu gözlemlenmektedir. Ancak 2006 yılı ve 2008 yılları arasındaki dönemde suç sayılarında aşırı artış dikkati çekmektedir. Bu dönemdeki suç sayıları artışının sebebi, yukarıda bahsedilen uygulanan politikalar nedeniyledir. Bahsedilen dönemde her suça bir suç sayısı verilmeye başlanmıştır. Bu da 2008 krizi hakkında yorum yapılmasını engellemektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüzde suç oranları, ekonomik durum ve gelir dağılımı hakkında yapılan pek çok araştırma bulunmaktadır. Örneğin bazı araştırmalar işsizliğin suça etkisinde pozitif bir ilişki olduğunu kabul ederken; diğer araştırmacılar işsizlik ile suç arasında ilişki olmadığını iddia etmektedir. Ancak ekonomik kriz ve suç ilişkisini test eden araştırmalar nadirdir. Bugünün kapitalizmi Marx'ın zamaninkinden çok farklıdır, ancak temel doğrular pek değişmemektedir. Özellikle kapitalistler ve işçiler ayrımı, sermaye birikimi ve dağılımı meselesi ve teknolojik buluşların yönetici ve sermayedarlarca yönlendirilmesi gerçekleri gibi. Eşitsiz gelir dağılımı, sanayileşmeye bağlı kentsel dönüşüm ve yaygın işsizlik sonucunda, yabancılaşma ve ekonomik anomi Durkheim'in zamanındaki ile paralellik kurulursa, günümüzdeki toplumlarda da sapkınlığa sebep olmaktadır. Düzensizliğin kural olduğu; neo-liberal ekonomik modellerin uygulandığı dönemlerde suç oranları ve bunun yanında toplumda sapkınlıkların artışı görülmüştür.

Araştırmamızın sonucunda elde edilen bulgulara göre, 2001 ekonomik krizi sonrasında Bursa'da mala karşı suçlarda bir artış gözlemlenmiştir. Mala karşı suçlardan kasıt; evden hırsızlık, işyerinden hırsızlık, oto hırsızlığı, otodan hırsızlık, dolandırıcılık, diğer hırsızlıklar, yan kesicilik ve kapkaç suçlarıdır. Yukarıdaki istatistiksel uygulamalardan anlaşılacağı üzere yukarıda bahsedilen yüz bin kişi başına düşen mala karşı suçlarda, ekonomik kriz döneminde artış görülmüştür. Çalışma sonucunda üç bulgu dikkati çekmektedir. Bunlar sırasıyla şöyledir: Suç serisi otoregresif yapıya sahiptir. Ekonomik kriz, anlamlı derecede mala karşı suç oranlarını artırmıştır. Bu artış, bir kademe yükselme şeklinde değil, artışın devamı şeklindedir.

Hipotezlerde ifade edildiği gibi, yüz bin kişiye göre işlenen suçlar sırasıyla, evden hırsızlık, diğer hırsızlıklar ve işyerinden hırsızlık olmuş; bu durum birinci ve ikinci hipotezle tutarlılık arz etmektedir.

Üçüncü hipotezde de işsizliğin artacağı ve sonuçta mala karşı suçlarda artış olacağı varsayımının yerinde olduğu değerlendirilebilir. Bunlara ek olarak Bursa'nın üç büyük ilçesindeki mala karşı suçlar da değerlendirilmiştir. İlçelerde gözlenen veriler ile bir istatistik model kurulamamışsa da; ekonomik kriz dönemlerinde suç sayılarında artış olduğu gözlenmiştir. İlginçtir ki Nilüfer ilçesinde 2001 krizi Şubat ayı suç sayılarında, bir kademe yükselme şeklinde bir artış görülmektedir. Aynı gelişme Yıldırım ilçesi için de

söylenirken Osmangazi ilçesindeki artış bir ay sonra yani, Mart ayında yükselme eğilimine girmiştir. Toplamda 204 aylık suç verisine göre en yüksek ortalama Osmangazi ilçesinde görülmüştür. Nilüfer ilçesi Yıldırım ilçesinden küçük olsa da yüz bin kişi başına düşen suçlarda Yıldırım ilçesi ile suç oranlarında benzeşmektedir. Bunun sebebinin Nilüfer ilçesinin aşırı nüfus ve sanayi gelişmesi olduğu söylenebilir.

Yine çalışmada elde edilen bulgular grafik halinde sunulduğunda, dikkati çeken “aşırı” suç artışı varmış gibi görülen 2006–2008 yıllarındaki durum adli ve idari uygulamalardan kaynaklanmaktadır. Ancak bu durum daha sonraki yıllarda düzelmiş ve suç artışı normal seyrine oturmuştur.

Bu çalışmada, temelde ekonomik gelişmelerin suça etkisi ele alınmıştır. Ancak elbette bürokratik uygulamalar, yeni kanunların uygulanması (örneğin 2005 yılında çıkarılan yeni ceza yasaları) gibi diğer faktörler de suç sayılarında artışa neden olabilmektedir. Ancak bu tür sebepler bu çalışma dışında bırakılmıştır. Suçun sebeplerinin, toplumsal ve özellikle ekonomik insandan bahsettiğimiz günümüzde, ekonomik koşullarla doğrudan ilişki içinde olduğu artık tartışma götürmez bir gerçektir. Bu çalışmada, ekonomik kriz sonrası gerçekleşen mala karşı suçların durumu irdelenmiştir. Ayrıca benzer alanda yapılacak gelecek çalışmalarda, ekonomik kriz sonrasında egemen suçlarının (crimes of domination) durumunu inceleyen araştırmaların yapılması önerilebilir.

Son olarak modernitede tek hedef, sadece “maddi başarı” olarak sayılmıştır denebilir. Oysa bu hedef eksiktir. Devamlı başarı gibi tüketimi teşvik eden davranışların neo-liberal sistemlerde, doyumsuzlukları arttırdığı ve bu durumun da insanları kayıtsız, öfkeli ve şiddeti kanıksayan bir ortama sürüklediği söylenebilir. Modernite konusunda Habermas; “Modernite, ilerlemeyi gerçekleştirirken özgürlük ve demokrasiyi geri plana iter”¹⁰ demektedir. Oysa asıl hedef insanlığın mutluluğu olması gerekir. Bunu da en sade bir şekilde paylaşma ile başarabiliriz. Elden geldiğince ve insanlığın mutluluğu için yabancılaşma ve nesneleşmeye karşı durulmalıdır. Oysaki gelirin adil dağıtılması, kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanılması ve adalet kavramının ve uygulamalarının toplumun bütün kesimlerine yaygınlaştırılması gerekir. Maddi değerler ön plana çıkarılınca insan yok olmakta ve düzen bozulmakta; insanın doğasına aykırı bir yapı ortaya çıkmakta ve insanlar buna tepki vermektedir. Sadece suç işleyenleri yakalamakla çözüm

¹⁰ Yasemin İnceoğlu, Nebahat Çomak, **Metin Çözümlemeleri**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 124.

üretilememektedir. İnsanlar ve yetkililer olayları seyretmemelidir. Çözüm için sadece hırsızların yakalanması şart gibi görülebilir, ancak yeterli değildir. Asıl çözüm zararları ve kötülükleri kökünden kazıyacak veya en aza indirgeyecek bir sistemin yaratılmasıdır. Öyleyse Türkiye’de gelir dağılımının etkin olarak yapılması, yoksullukla mücadele etmek için yeni politikalar üretilmesi ve ilgili kuruluşların kurumsal kapasitesini bu yönde kullanmalarının sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

AKIN İlhan, **Kamu Hukuku**, Üçdal Yayları, İstanbul, 1966.

ALKİN Erdoğan, **İktisat**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992.

ALKİN Erdoğan, **Herkes için Ekonomi**, İTO yayınları, Yayın No: 21, İstanbul, 2009.

ASLANOĞLU Rana, **Kent Kimlik ve Küreselleşme**, 2.Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000.

BARAK Gregg, Jeanne M.FLAVN ve Paul S.LEGHTON, **Class Race Gender and Crime**, Roxbury Publishing Company, California, 2001.

-----**Class Race Gender Crime**, Rowman & Littlefield, USA, 2007.

BARNETT Richard, John CAVANAGH, **Küresel Düşler İmparator Şirketler ve Yeni Dünya Düzeni**, çev.: Gülden Şen, Sabah Kitapları, İstanbul, 1995.

BERKAY Fügen, **Tarih ve Toplum Köy ve Kent**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2009.

BLUMSTEIN Albert, James WALLMAN, **The Crime Drop in America**, USA: Cambridge University Press.2000.

BORATAV Korkut, **Bir Krizin Kısa Hikâyesi**, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2009.

BOZKURT Veysel, **Sosyoloji- Temeller Kavramlar Kurumlar**, Alfa Yayınları, Bursa, 2004.

CHOMSKY Naom, **İktidarı Anlamak**, ed: Peter R.Mitchell, John Schoeffel, çev.Taylan Doğan, BGST Yayınları, 2010.

COHEN Albert K., **Delinquent Boys**, Glenco: Free Press, 1955.

COLLINS Randall ve Michael MAKOVSKY, **The Discovery of Society**, Fourth Edition, Random House, New York, 1989.

ÇINKI Mustafa, **Rant Lordları-Küresel Maden Yağması**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2005.

ÇOLAKOĞLU Elif, **Kentsel Yoksulluk, Yerel ve Kentsel Politikalar**, Ed: M.Akif Çukurçayır, Ayşe Tekel, Çizgi Kitapevi, Konya, 2003.

- DENIS Henri, **Ekonomik Doktrinler Tarihi**, çev.Attila Tokatlı, 1.Cilt, 3.Basım, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1997.
- DÖNMEZER Sulhi, **Kriminoloji**, Beta Yayınları, İstanbul, 1994.
- DURKHEIM Emile, **Toplumsal İşbölümü**, çev: Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, 2006
- DURSUNOĞLU Abdülkadir, **Teori ve İlişkileri ile Global Ekonomik Kriz**, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2009.
- ERTÜRK Hasan ve Neslihan SAM, **Kent Ekonomisi**, Güncellenmiş Üçüncü Baskı, Ekin Basım, Bursa, 2009.
- FRIEDRICHS David O., **Tursted Criminals**, Wadsworth Cengage Learning, International Edition, Fourth Edition, United States,2010.
- FROMM Erich, **İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri**, Payel Yayınevi, İstanbul, 1993.
- GALBRAITH John Kenneth, **Büyük Kriz 1929**, çev: Elif Nihan Akbaş, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2009.
- GIDDENS Anthony, **Sosyoloji**, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008.
- GÖLBAŞI Serkan, **Kentleşme ve Suç**, XII Levha Yayınları, 1.Baskı, 2008.
- GÖZLER Kemal, **Devletin Genel Teorisi**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2007.
- GREENBERG David F., **Crime and Capitalism**, Philadelphia: Temple University Press, 1993.
- GÜVEN Sami, **Toplumbilim**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1999.
- HE Ni, **Reinventing the Wheel**, Austin and Winfeld Publishers, New York, 1999.
- İNCEOĞLU Yasemin, Nebahat Çomak, **Metin Çözümlenmeleri**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2009.
- KAFAOĞLU Arslan Başer, **Ekonomik Bunalım**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.
- KAFAOĞLU Arslan Başer, **Türkiye Ekonomisi, Yakın Tarih 2**, Kaynak Yayınları, 2008.
- KAFAOĞLU Arslan Başer, **Tarım Bolluk İçinde Yoksulluk**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002.

- KAYGALAK Sevilay, **Kapitalizmin Taşrası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- KAZGAN Gülten, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, 9.Basım, Remzi Kitabevi, 2000.
- KEYDER Çağlar, **Emperyalizm, Az Gelişmişlik ve Türkiye**, Ankara, 1979.
- KIZILÇELİK Sezgin, **Sosyoloji Teorileri**, Emre Yayıncılık, Konya, 1994.
- KOVEL Joel, **Arzu Çağı**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.
- KÖKNEL Özcan, **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1996.
- KURMUŞ Orhan, **İktisat Tarihinin Doğuşu**, Savaş Yayınları, Ankara, 1982.
- MANİSALI Erol, **Kapitalizmin Temel İçgüdüsü**, Derin Yayınları: 37, İstanbul 2003.
- MANİSALI Erol, **Sessiz Darbe**, Derin Yayınları, İstanbul, 2002.
- MARX Karl, **Kapital**, Cilt I, Sol Yayınları, Ankara, 2009.
- MARX Karl, **Sosyoloji ve Felsefe**, Çev.Ardaş Margosyan, Belge Yayınları, İstanbul, 2006.
- MARX Karl, **Yabancılaşma**, Sol Yayınları, Der.Barişta Erdost, Ankara 2007.
- MAVRAL Ülker, **Karapara Kayıtdışı Ekonomi İlişkisi ve Türkiye'ye Yansımaları**, Vergi Denetmenleri Derneği Yayını, Ankara, 2001.
- MESTROVC Stephan, **Emile Durkheim and the Reformation of Sociology**, Rowman and Littlefield Publishers, Maryland, USA, 1993.
- MESTROVC Stjepan G., **The Coming Fin de Siecle**, Routledge, New York, 1991.
- MOORE Michael, **Ahbab Memleketim Nerede?**, çev.Ayşe Göktürk Tunceroğlu, Babali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2004.
- MOORE Thomas, **Ütopya**, çev.Necmiye Uçansoy, Bordo Siyah Klasik Yayınlar, İstanbul, 2004.
- OPPENHEMER Franz, **Devlet**, çev.Alaeddin Şenel, Yavuz Sabuncu, Engin Yayıncılık, 1997.
- ÖKE Mim Kemal, **Küresel Toplum**, Asam Yayınları, Ankara, 2001.
- PARASIZ İlker, **İktisada Giriş**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1993.

- PATTERSON Kerry, **An Introduction to Applied Econometrics: A Time Series Approach**, Palgrave MacMillan, Cambridge, 2000.
- QUNNEY Richard, **Class, State and Crime**, New York: Longmans, 1980.
- ROSENFELD, R.and MESSNER, S.F., Crime and the American Dream.Ed.: Cullen., F.T.and Agnew, R., **Criminological Theory: Past to Present: Essential Readings**.Los Angeles: Roxbury Publishing, 2003.
- ROSER Bernard, **İktisadi Kriz Kuramları**, İletişim Yayınları, Çev.Nurhan Yentürk, İstanbul, 1991.
- ROUSSEAU Jean Jacque, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine**, çev: Hakan Zengin, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.
- SEVÜKTEKİN Mustafa, **Polis Suç Veritabanının İstatistiksel ve Ekonometrik Duyarlık Analizleri**, Bilimsel Araştırma Projeleri- 2002/61, Proje Araştırmacıları: Ayşe Oğuzlar, Z.Berna Aydın, Mehmet Nargeleçekenler, Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2006.
- SKOUSEN Mark, **Modern İktisadın İnşası, Büyük Düşünürlerin Hayatları ve Fikirleri**, çev.Mustafa Acar, Ekrem Erdem, Metin Toprak, Türkçe Editörleri: Mustafa Acar, Ömer Demir, Liberte Yayınları, Ankara, 2003.
- SMTH Philip, **Kültürel Kuram**, Babil Yayınları, İstanbul, 2007.
- SOKULLU-AKINCI Füsün, **Kriminoloji**, Beta Yayınları, 3.Bası, İstanbul, 2002.
- ŞAHİN Hüseyin, **İktisada Giriş**, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1992.
- ŞENKAL Abdülkadir, **Sosyal Politika**, Alfa Yayınları, 2007.
- TEKELİ İlhan, **Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Tarihe Doğru**, Toplu Eserleri 1: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2007.
- TOFFLER Alvin, **Üçüncü Dalga**, Çev.Ali Seden, Altın Kitaplar, İstanbul, 1983.
- TOLON Barlas, **Çağdaş Toplum Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma**, AİTİA Yay.2.Baskı, Ankara, 1981.
- UNSDRI(United Nations Social Defence Research Institute), **Economic Crises and Crime**, Publication No.15, Rome, 1976.

VOLD, G.B., BERNARD, T.J., ve Snipes, J.B., **Theoretical Criminology**, NewYork: Oxford University Press, 2002.

WALLERSTEN Immanuel, **Kapitalist Dünya Sistemini Yükseliş ve Çöküşü**, Der.Howard Williams, Moorehead Wright, Tony Evans.Çev: Ebru Eralp, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.

WATERS Malcolm, **Globalization**, Routledge, London, 1995.

WILKNSON Richard ve Kate PICKETT, **Su Terazisi**, Optimist Yayınları, İstanbul, 2010.

YILDIZOĞLU Ergin, **Kriz Teori Gözlem**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010.

ZEDUNG Mao, **Teori ve Pratik**, çev.N.Solukçay, Sol Yayınları, 7.Basım, 1978.

DERGİLER

BECKER Gary, "Crime and Punishment: An Economic Approach", **Journal of Political Economy**, 78, 1968, ss.526- 536.

BERKAY Fügen, "Göçler ve Kentsel Yansımaları, Açık Oturum", **Bursa Defteri Dergisi**, Sayı: 9, Mart-Nisan-Mayıs, İstanbul, 2001, ss.17-18.

BURSA DEFTERİ, "Göçler ve Kentsel Yansımaları, Açık Oturum", **Bursa Defteri Dergisi**, Sayı: 9, Mart-Nisan-Mayıs, İstanbul, 2001, s.13.

CHAMLIN Mitchell B.ve John K.COCHRAN, "Unemployment, Economic Theory and Property Crime: A Note on Measurement", **Journal of Quantitative Criminology**, 2000, ss.443-455.

ÇİFTÇİ Birgül, Ozan BAHAR, "Ekonomik Kriz-Suç İlişkisine Teorik ve Ampirik Bir Yaklaşım: Muğla Örneği", **İktisat, İşletme Finans Dergisi**, 20.Yıl, Şubat 2005, ss.9-122.

CRUTCHFIELD, Robert ve Pitchford,Suzan. Work and Crime: The Effects of Labor Stratification, **Social Forces**, 1997, 76(1): 93-118.

DERDİMAN R.Cengiz, "Kentleşmenin Suça Etkisi ve Kentlilerin suçla Mücadelesinin Sosyal ve Hukuki Boyutları", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt 19, Sayı 3, 2010, s.57.

DON, Sherman.G. ve MARTİNEZ, Ramiro, "Crime and the Restructuring of the U.S. Economy: A Reconsideration of the Class Linkages", **Social Forces**, 75(3), 1997, ss: 769-799.

EDMARK, Karin, "Unemployment and Crime: Is There a connection?", **Scandinavian Journal of Economics**, 107(2), 353-373.

EHRlich Isaac, "Participation in Illegal Activities: A Theoretical and Empirical Investigation", **Journal of Political Economy**, 81, 1973, ss.521-565.

GERAY Cevat, "Kentleşme Sorunlarının Çözümü Açısından Küreselleşme, Özelleştirme, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 10, Sayı 4, Ekim 2001, ss.7-22.

- GONZALO J.ve PITARAKIS J.Y., “Lag Length Estimation in Large Dimensional Systems”, **Journal of Time Series Analysis**, 1997, ss.401-423.
- GÜNEY Alptekin, İşsizlik Nedenleri Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri, **Kamu-İş**, C:10, S:4, 2009, ss. 135-159.
- KIZMAZ Zahir, “Ekonomik Yapı Ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 13, S.2, 2003, ss.279-304.
- KROHN, Marvin D., “A Static and Dynamic Analysis of Crime and the Primary Dimensions of Nations”, **International Journal of Criminology and Penology**, Wellford, 1997.
- LAWSON Peter, “Property Crime and Hard Times in England”, 1559-1624, **Law and History Review**, 1986, ss.95-127.
- LIU Jianhong, “Crime Patterns During the Market Transition in Chna”, **British Journal of Criminology**, 2005, ss.613-633.
- MARTÍNEZ, Ramiro ve GRANT, Don Sherman, Crime and the Restructuring of the US Economy: A Reconsideration of the Class Linkages, **Social Forces**, 1997, 5(3):769-799.
- McCABE B.P.M.ve A.R.TREMAYNE, “Testing A Time Series For Difference, **Annual Statistics**, 1995, ss.1015-1028.
- OHANIAN Lee E..2010."The Economic Crisis from a Neoclassical Perspective." **Journal of Economic Perspectives**, 2010, ss.45–66.
- PUFFER Phyllis, “Durkheim Did Not Say Normlessness: The Concept of Anomic Suicide For Introductory Sociology Courses”, **Southern Rural Sociology**, 2009, ss.200-222.
- RATTNER Arye ve PORTNOV, Boris A., “Distance Decay Function in Criminal Behaviour: A Case of Israel”, **The Annals of Regional Science**, 2007, ss.673-688.
- REDEBUSCH, G., “ Trends and Random Walksin Macro Economic Time Series: A Re-examination” **International Economic Review**, 1999, ss.661-680.

SCHWARTZ Martin D., FRIEDRICHS, David O., “Postmodern Thought and Criminological Discontent: New Methapors and Understanding Violence”, **Criminology**, USA, 1994, ss.221-246.

SERLETIS, Apostolos, “The RandomWalk in Canadian Output”, **The Canadian Journal of Economics**, 1992, ss 392-406.

STOCK James H.and WATSON, Mark W., "Does GNP have a Unit Root?", **Economics Letters**, 1986, ss.147-151.

SUTHERLAND, David Earl, “Conceptual Needles in Theoretical Haystacks: The Notion of Conflict in Durkheim and Weber”, **Kansas Journal of Social Sciences**, 1970, ss.37-56.

ÜNVER Mustafa ve İbrahim BAKIRTAŞ, “Suçun Ekonomik Analizi, Dumlupınar Üniversitesi”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 20, 2008, ss.35-56.

İNTERNET KAYNAKLARI

ABANOZ İsmet Nezih, **Özel Güvenlikte Risk Yönetimi Caydırıcılık ve Örnek Olaylar**,
Paradoks Dergisi, Yıl 5, Sayı 1 (Ocak 2009)

http://www.paradoks.org/makale/yil5_sayi1/nabanoz51.pdf (07.06.2010)

GÜRSES Didem, **Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları**,

<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c10s17/makale/c10s17m4.pdf>

(04.10.2010)

<http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2001/2001.pdf> (20.10.2010).

<http://www.haber32.com.tr/haber/turk-ise-gore-aclik-siniri-738-tl-haberi-7333h.html>

(07.06.2011)

<http://hergunyenisabah.com/gundem/3156-turkiye-gallup-arastirma-sirketine-gore-cok-mutsuzmus.html> (20.10.2010)

http://listweb.bilkent.edu.tr/bsb/2009/Nov/att-0070/Turkiye_de_Neoliberalizm.doc

(10.11.2010)

<http://orhankaraca.blogspot.com/2007/03/isizlik-ve-su-ilikisi-zerine.html> (08.06.2011)

<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c10s17/makale/c10s17m4.pdf> (04.10.2010)

<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c10s17/makale/c10s17m4.pdf> (04.10.2010)

http://statik.iskur.gov.tr/tr/ark/ark/e/2004tr_dosyalar/TABLO%2023.pdf (07.05.2010)

http://statik.iskur.gov.tr/tr/ark/ark/e/2005tr_dosyalar/2005%20TABLO%2023.pdf

(07.05.2010)

http://statik.iskur.gov.tr/tr/ark/ark/e/2006tr_dosyalar/23.pdf (Erişim: 07.05.2010)

http://statik.iskur.gov.tr/tr/ark/ark/e/2007tr_dosyalar/23.pdf (Erişim: 07.05.2010)

http://statik.iskur.gov.tr/tr/ark/ark/e/2008tr_dosyalar/23.pdf (Erişim: 07.05.2010)

http://statik.iskur.gov.tr/tr/ark/ark/e/2009tr_dosyalar/TABLO%2025.pdf (07.05.2010)

http://statik.iskur.gov.tr/tr/ark/ark/e/2010tr_dosyalar/TABLO%2025.pdf (07.05.2010)

<http://studentoffortune.com/question/366187/Chapters-8-9/624812-Criminology%20Ch%208.pdf>

(10.12.2010).

<http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=202&l=1> (20.10.2010)

<http://www.crimetheory.com/Merton/>

http://www.dha.com.tr/haberdetay.asp?tarih=28.04.2011&Newsid=59505&Categoryid=9#Scene_1

<http://www.iso.org.tr/tr/web/besyuzbuyuk/turkiye-nin-500-buyuk-sanayi-kurulusu--iso-500-raporununsonuclari.html> (Erişim Tarihi: 27.05.2011)

<http://www.milliyet.com.tr/isvec-turu-modeli-kuresellestirmeliyiz/devrim-sevimay/siyaset/yazardetay/14.07.2010/1263231/default.htm> (07.10.2010)

<http://www.tumgazeteler.com/?a=4481792&cache=1>

IŞIĞIÇOK Özlem, <http://www.isguc.org/?p=article&id=46&cilt=4&sayi=2&yil=2002> (12.01.2011)

KLEIN Naomi, <http://www.naomiklein.org/shock-doctrine>, (Erişim Tarihi: 28.05.2011).

KORKMAZ Esfender, <http://www.esfenderkorkmaz.com/arastirma-yazilari/ekonomik-krizin-toplumsal-etkileri-istanbul-arastirmasi.html>(30.06.2010).

Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor 2009**, www.maliye.gov.tr, (30.06.2011).

YILMAZ Ali, Semra GÜNAYERGÜN, **Türkiye’de Asayiş Suçları**, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/170/170/ali%20yilmaz.doc> (04.10.2010)

DİĞER KAYNAKLAR

- AYHAN Veysel, Petrol ve Güvenlik, Ortadoğu'daki Krizlerin Ekonomik Politığı, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- AYGÜN Sinan, "Ülkeyi Soyanlardan Hapiste Kimse Yok",
<http://arsiv.sabah.com.tr/2006/12/10/eko106.html>(15.07.2011).
- AYTAÇ Serpil, Ersin KUŞDIL, Özer ARABACI, Yoksulluğun İntihar Davranışı Üzerindeki Etkilerinin Ekonometrik Analizi, **Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler Sempozyumu**, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2003.
- BAHTİYAR Görkem, İktisadi Büyüme-Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye Örneği, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Bursa, 2010.
- BIÇKI Dogan, "Küreselleşme Sürecinde 'Mekansal Yarıлма' ve 'Kentsel Yoksulluk' Olgusunun Kurumsal ve Uygulamalı Bir Analizi: Bursa-Isıktepe Örneği", Danışman: Fügen Berkay, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **(Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, Bursa, 2004.
- İSTATİSTİK YILLIĞI, Çalış ve Sos Güv Bak, T.İş Kur, Gen Müd, Yayın no: 315, Ankara, 2001, s.68.
- İSTATİSTİK YILLIĞI, Çalış ve Sos Güv Bak, T.İş Kur, Gen Müd, Yayın no: 325, Ankara, 2003, s.68.
- İSTATİSTİK YILLIĞI, Çalış ve Sos Güv Bak, T.İş Kur, Gen Müd, Yayın no: 322, Ankara, 2002, s.68.
- İSTATİSTİK YILLIĞI, Çalış ve Sos Güv Bak, T.İş Kur, Gen Müd, Yayın no: 327, Ankara, 2003, s.68.
- DEMİRĞÜÇ Aslı Kunt ve Enrica DETRAGIACHE, "The Determinants of Banking Crises: Evidence From Developing and Developed Countries", International Monetary Fund, IMF Working Paper No 97/106, 1997.
- GÜRSAKAL Gürsu, GSMH Zaman Serileri, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı İktisadi Gelişme ve Uluslar Arası İktisat Bilim Dalı, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Bursa, 2005.

DÖNMEZER Sulhi, **Mala Karşı İşlenen Suçlarla Mücadele Semineri**, Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Daire Başkanlığı, Yayın No: 8, İstanbul, 2000.

EKONOMİ HABER, *Kanal Biz*, 11 Mayıs, 2009, Sa:15.00-17.00

ESLEN Nejat, Akşam Gazetesi, 13.07.2005.

HAMURCU Salih, "Suçsuz yere hapis yattı şimdi iş bulamıyor", Zaman Gazetesi, 01.01.2011.

İç Göç Entegrasyon Projesi (IGEP), "Bursa'da Sosyal Hizmetler ve Dezavantajları", **Önemli Göç Alan Kentler Olarak İstanbul, İzmir, Ankara ve Bursa'nın Ekonomik ve Sosyal Entegrasyon Problemlerinin Çözümüne Destek Projesi"**, Bursa, 2009.

İş ve İşçi Bulma Kurumu, **1996 İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 296, Ankara, 1997.

İş ve İşçi Bulma Kurumu, **1997 İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 297, Ankara, 1998.

İş ve İşçi Bulma Kurumu, **1998 İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 307, Ankara, 1999.

İş ve İşçi Bulma Kurumu, **1999 İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 308, Ankara, 2000.

KARA Ercan, 2008 Finansal Krizinin Hisse Senedi Getirileri Üzerindeki Etkileri: İMKB'de Bir Uygulama, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Bursa, 2010.

KEMER Barbaros, Bir Dış Ticaret Politikası Aracı: İhracat Teşvikleri, Teori ve Uygulama, Bursa, 2009.

KOBAN Emine, Zerrin FIRAT, Emel SELİMOĞLU, **Perakende Sektöründe Kayıtlı-Kayıtdışı Faaliyetlerin Bursa Özelinde Karşılaştırmalı Analizi**, Bursa, 2005.

MARKSİST DÜŞÜNCE SÖZLÜĞÜ, Derleyen: Mete Tunçay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

MARSHALL Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat, Ankara 1999.

MESTROVIC Stjepan G.ve ALPERT Geoffrey P., "The Stock Market Crash of 1987 and Durkheim's Concept of Economic Anomie, " Unpublished paper presented at

the 83rd Annual Meetings of the American Sociological Association, San Francisco, 1989.

MURAT Dilek, Parasal Krizlerin İstatistiksel Analizi ve Türkiye Uygulaması, , Uludağ Üniversitesi, Ekonometri Anabilim Dalı, İstatistik Bilim Dalı, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Bursa, 2006.

PAMUK Şevket, Dünyada ve Türkiye’de İktisadi Büyüme(1820-2005), **Uluslar arası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları**, 1 (2), 2007, ss: 3-26.

PHILLIPS Peter C.B.& Zhijie XIAO, "A Primer on Unit Root Testing, " Cowles Foundation Discussion Papers 1189, Cowles Foundation for Research in Economics, Yale University, 1998.

SAMUR Cengiz, Finansal Krizler ve Kriz Yönetme Politikaları-1980 Sonrası Türkiye Örneği, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, **(Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, Bursa, 2008.

SCHNEIDER Friedrich, The Size of the Shadow Economies of 145 Countries all over the world.First Result over the period of 1999-2003 (Discussion Paper, No: 1431), Germany, 2004.

Sözcü Gazetesi, Finans Bölümü, 15 Mayıs 2011.

TEMİZ Özgür, İstanbul’daki Gecekondu Alanlarında Kentsel Dönüşüm Karşısında Karşı Hegemonya Oluşturma Olanakları, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, **(Yayınlanmamış Lisans Tezi)**, 15.01.2008

TÜİK, **Türkiye İstatistik Yıllığı-2009**, Yayın No: 3436, Ankara, 2010.

UYGUR Ercan, Krizden Krize Türkiye, 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri, Türkiye Ekonomi Kurumu, **Tartışma Metni**, No: 2001/1, 7 Nisan 2001.

VARGELCİ Emine, Küreselleşme Sürecinde Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri ve Türkiye, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)** Bursa, 2004.

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı :B.30.2.ULU.0.72.02.01-350/
Konu :Veri Desteği

27787

03 Aralık 2010

BURSA EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜNE

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencilerinden İsmet Nezh ABANOZ "2001 Ekonomik Krizi ve Mala Karşı Suçlar Üzerindeki Etkisinin Araştırılması-Bursa Örneği" konulu tezini tamamlayabilmesi için veri desteğine ihtiyaç duymaktadır.

Bilgilerinize ve Kurum/Kuruluşunuza ilişkin söz konusu verilere ulaşım ulaşamayacağı konusundaki görüşlerinizin Rektörlüğümüze bildirilmesi konusunda gereğini arz ederim.

Prof.Dr.Eray ALPER
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

EKLER:

1-Veri örnekleri

DAĞITIM:

- Bursa Valiliğine,
- Bursa Cumhuriyet Başsavcılığına,
- Bursa Emniyet Müdürlüğüne,
- Bursa Jandarma Bölge Komutanlığına,
- Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığına,
- KOSGEB Bursa İl Başkanlığına,
- Türkiye İş Kurumu Bursa İl Müdürlüğüne,
- Bursa Esnaf ve Sanatkar Odalar Birliğine,

2613
ist
07 12 12 2010

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	İsmet Nezih		ABANOZ
Doğum Yeri ve Yılı	Akçakoca		1966
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
ve Düzeyi	ÜDS 78		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	1980	1984	Polis Koleji
Lisans	1984	1988	Polis Akademisi
Yüksek Lisans	1993	1997	TODAİE
Yüksek Lisans	2000	2002	Ceza Hukuku Diploma, New York-John Jay College of Criminal Justice, Amerika Birleşik Devletleri.
Doktora	2008	2011	Uludağ Üniversitesi, Sosyoloji ABD, Sosyoloji
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı	
1.	1988	1994	Polis Akademisi
2.	1994	1996	Hakkâri Emniyet Müdürlüğü
3.	1996	2000	Emniyet Genel Müdürlüğü
4.	2000	2003	Aksaray Asayiş Müdürü
5.	2003	2006	Yalova Asayiş Müdürü
6.	2006	Halen	Uludağ Üniversitesi, Mülkiyeti Koruma ve Güvenlik Programı Başkanı
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar	Polis Emeklileri Derneği, Bursa		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	Güvenlik Eğitim Teşkilatlarının Yerinde İncelenmesi- Leonardo da Vinci Projesi, Portekiz- 2009 İnsan Hakları Semineri İsveç-1999 Avrupa Parlamentosu Bilgilendirme Gezisi, Strasbourg-1995 İnsan Hakları Pratikleri Semineri, Guatemala-1993		
Yayımlar	Police Use of Weapon and the Use of Excessive Force, World Applied Sciences Journal, 7 (11) 1375-1381, 2009. Özel Güvenlikte Risk Yönetimi, Caydırıcılık Etkisi ve Örnek Olaylar, Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, (e-dergi), http://www.paradoks.org , ISSN 1305-7979, Yıl:5 Sayı:1 (Ocak-2009)		
Diğer			
İletişim (e-posta)	<ul style="list-style-type: none"> abanoz@uludag.edu.tr inabanoz@hotmail.com 		